

तुल्यौ अक० हिंसायां प्रतीतिं च सक० अदा० पर० अनिट् ।
तौति तवीति । अतोषीत् ।

तुल्य० तद-मित० डु । सप्तम्ये, अवधारणे, नियोगे,
प्रगंसायाम्, विनिर्गमे, उक्तशब्दानिष्ठतौ, पादपूरणे च ।

तुगा(ङ्गा) स्त्री० तुज-तुज वा वज् । वंशरोचनायाम् ।

तुङ्ग पु० तुन्ज-वज् । पर्वते, उद्गाढहृत्ते, नारिकेले, ज्योति-
भोक्तेषु स्त्रियादीनाम् अंगविशेषोपलक्षितभेषादिषु राशिषु
च । उज्जतायुक्ते उज्जे प्रधाने च लि० । किञ्चल्ले न० ।

तुङ्गभट्ट पु० मदीयकटे हस्तिनि । दक्षिणदेशस्थे नदीभेदे स्त्री० ।

तुङ्गिनी स्त्री० तुन्ज-विष्णुन् जस्य गः । महाशतावर्याम् ।

तुच्छ न० तद-सम्प० क्तिप् तदा व्यथया क्तिप् छो-क । पुलावे
गस्थस्यैव धाये (तप्) । हीने, अल्पे शून्ये च लि० ।

तुच्छद्रु पु० कर्म० । एरण्डवृक्षे तस्य निःसारत्वात् तुच्छत्वम् ।

तुच्छधान्यक न० कर्म० । पुलावे (मुसी) ।

तुज दीप्तौ चु० उभ० अक० सेट् इदित् । तुज्यति-ते अतुज्यन्त-त

तुज प्राये वले च भा० पर० अक० सेट् इदित् । तुज्जति अतुज्जति

तुज हिंसे भा० पर० सक० सेट् । तोजति अतोजीत् ।

तुड कवचे त० कु० पर० अक० सेट् । तुडति अतुडीत् तुतोड ।

तुड भेदे त० कु० पर० सक० सेट् । तुडति अतुडीत् तुतोड ।

तुड निष्पीडने भा० आ० सक० सेट् इदित् । तुडते अतुडिष्ट

तुड विधाकरणे भा० पर० सक० सेट् । तोडति अतोडीत्
अतुतोडत्-त ।

तुड्ड अनादरे भा० पर० सक० सेट् । तुडुति अतुडुति ।

तुण कटिलीकरणे त० पर० सक० सेट् । तुणति अतोषीत् ।

तुण्ड पु० तुण-इन् । तुण्डवृक्षे (तन्द)

तुण्ड न० तुडि-तोडने अच् । छेले ।

तुण्ड(ण्ड)केरी स्त्री० प्रशस्तं तुण्डं(ण्ड) कन् तद्-ईरयति
ईरं वा ईर-अण् । कार्पाश्याम् तस्याः फलसुखविदारे हि
विस्तीर्णसूत्राङ्गकार्पाशोत्पत्तेः । विम्बिकायाम् (तेला-
कुचां) तस्याः फलेन हि सुखाङ्गोपवाहस्यदानात् । स्वार्थे
कन् तुल्यः । तुण्ड(ण्ड)केरिकायाम् ।

तुण्ड(ण्ड)केशी स्त्री० तुण्डे गडौं छेले कायति कै-क तुण्ड
(ण्ड)कः ओष्ठः तत्र ईष्टे तत्तुल्यशोभाधारणात् ईश-अच्
गौरा० ङीष् । विम्बिकायाम् (तेलकुचां) ।

तुण्ड पु० तुण्ड-इन् । छेले, चञ्चौ च । विम्बिकायां, वन्द्यां,
नाभौ च स्त्री० वा ङीष् । स्वार्थे कन् उभयत्र । [(भुंङ्गयुक्ते)

तुण्डभ(ल) लि० तुल्लि+वलि० भ धिष्ठा० लच् वा । तुल्लि

तुल्य कृतौ अद-चु० उभ० सक० सेट् । तुल्यति-ते अतुल्यन्त-त ।

तुल्य पु० तद-धक् । अन्मौ । तुल्य-अच् । (तुंते) अज्जनभेदे न० ।

नील्याम्, सूक्ष्मलायाश्च स्त्री० । स्वार्थे कन् अत्रैव ।

तुल्याञ्जन न० कर्म० । अज्जनभेदे (तुंते) । तदर्थत्वात् मयूरकण्ठे

तुद् व्यथने तदा० उभ० सक० अनिट् । तुदति-ते अतोलीत् अतुत्त

तुन्द न० तुण-अदने अद्दादि० नि० । उदरे कुक्षौ ।

तुन्दकूपी स्त्री० तुल्यः कूपः कूपी तुन्दस्य कूपीव । नाभौ ।

स्वार्थे कन् । तुन्दकूपिकायाम् ।

तुन्दमृज लि० तुन्दसदरं मार्ष्टि मृज-क । अलसे, मन्दे च ।

तुन्दि पु० तद-इन् नि० । गन्धर्वभेदे, उदरे च । नाभौ स्त्री०
वा ङीष् । स्वार्थे कन् अत्रार्थे ।

तुन्दि क लि० तुन्दमतिप्रथितमस्यस्य ठन् । दृक्लुप्तौ । [कुक्षौ च

तुन्दि भ(ल) लि० तुन्दि-अस्यर्थे भ लच् वा । दृक्लुप्तौ-दृक्लु-

तुन्दि लफला स्त्री० तुन्दि लं दृक्लुप्तफलमस्याः । लप्याम् (शशा)

तुन्व पु० तद-क्त । (तुंद) वृक्षे । व्यथिते, क्षिप्तौ च लि० । स्वार्थे
कन् अत्रैवार्थे । [जीविनि (दरजी) ।

तुन्ववाय पु० तुन्वं क्षिप्तं वयति वे-अण् । सौषिके सूक्ष्मा-

तुन्व वधे सक० पर० सेट् । तुम्बति अतुम्बीत् । [अतुम्बीत् ।

तुन्व वधे सक० लेशे अक० त० पर० सेट् । तुम्बति-तुम्बति

तुन्व वधे भा० पर० सक० सेट् । तुम्बति अतुम्बीत् ।

तुन्व वधे सक० लेशे अक० तदा० पर० सेट् । तुम्बति तुम्बति
अतुम्बीत् ।

तुप वधे भा० पर० सक० सेट् । तोपति अतोपीत् ।

तुप वधे सक० लेशे अक० त० पर० सेट् । तुम्बति अतोपीत्

तुप अर्हने चुरा० उभ० सक० सेट् । तुम्बति ते अतुम्बन्त-त

तुप वधे सक० लेशे अक० त० पर० सेट् । तुम्बति अतोपीत् ।

तुप वधे भा० पर० सक० सेट् । तोपति अतोपीत् ।

तुव अर्हने वा चुरा० उभ० सक० पच् भा० पर० सेट् इदित् ।

तुल्यति-ते तुम्बति अतुम्बन्त-त अतुम्बीत् ।

तुभ हिंसे भा० आत्म० छडि उभ० सक० सेट् । तोभते । अतु-
भत् अतोभिष्ट । [अतोभीत्

तुभ हिंसे दिवा० क्त्वा० च पर० सक० सेट् । तुल्यति तुम्बति

तुमुल पु० सौ० तु-मुलक् । कलिदुम्बे (वयडा) व्याकुले युद्धे
च । सङ्कुले-युद्धे न० ।

तुम्ब पु० तुम्बति रुचिं तुवि-अर्हने अच् । अलावात् तुवि इन्
वा ङीष् तुम्बीत्ययम्, दृक्लुप्तलायाश्च, आमलक्यां,

गवि च स्त्री० । [गी० ङीष् । तुम्बरीत्ययम् स्त्री० ।

तुम्बु पु० तुवि-उच् । गन्धर्वभेदे, धन्याके च । उरन्

तु र वेगे जु० पर० अक० सेट् । तुतोर्ति अतोरीत् । [दर्शनान्

तुर न० तुर-क । तूणे ग्रीमे । वेगे स्त्रीत्वमपि तुराषाडिति-
तुरग पु० तुरेण वेगेन गच्छति गम-ड । घोटके, चित्ते च ।

तुरगस्थाय पु० तुरग+गमूचे स्थायच् । अयसमूहे । इत० ।
अयस्ये । [अयस्यवायम् ।

तुरगी स्त्री० तुरगस्तुरगगन्धोऽस्य स्थाः अच् गौरा० डीप् ।
तुरङ्ग पु० तुरेण गच्छति गम-ञ्च स्रम् वा डिङ् । घोटके, चित्ते
डिङ्त्वामात्रे तुरङ्गमोऽप्यत् ।

तुरि(री) स्त्री० तुर-इन् वा डीप् । तन्त्रवायस्य काशादिनि-
स्मिते वयनसंघने (साङ्ग) तङ्गटचातुरीतुरीति नैषधम् ।
तुरीय लि० चतुर+प्रणे तोय नि० । चतुर्थे वेदान्तोक्ते
युद्धे नियुक्ते ब्रह्मणि ।

तुरीयवर्ण पु० कर्म० । मूत्रे । [द्वयोऽप्यत् ।

तुरङ्गवदन पु० तुरङ्गस्येव वदनमस्य । किदरे, तुरङ्गवक्त्रा-
तुरङ्गारि पु० इत० । करवीरे हस्ते, महिषे च ।

तुरासाह पु० तुरावेगं सृष्टे तुरावेगवन्तम् आसाहयते अभि-
भवति वा क्षिपु डत्वपले पत्वम् । इन्द्रे ।

तुरष्क पु० तुर-उषिक् स्थाय कन् इत्सोरिति पत्वम् ।
गन्धर्वभेदे (शिलाख) ।

तुर्य लि० चतुर्थां पूरणः यत् नि० । चतुर्थे ।

तुर्य हिंसे भा० पर० सक० सेट् । तुर्यति अतुर्यति । तुर्यः ।

तुर्वसु पु० ययातिवृत्तित्वभेदे ।

तुल उन्नामे वा चुरा० उभ० पञ्चे भा० पर० सक० सेट् । तोलयति
ते तोलति अतुलन् त । तुलयति तु तुलायद्वात् णिच्
तुलसी स्त्री० तुलामस्त्यति अस-अण् शक० । "यस्या देवि ! तुला
नास्ति विशेषे चाखिलेषु च । तुलसी तेन सा ख्याते" लुक्ते
खनामख्याते ह्ये ।

तुला स्त्री० तुल-भिदा० अङ् । सादृश्ये, माने, स्तृहाणां दाह-
वस्त्राद्ये, पलशने, भाषणे, भेषावधितः सप्तमे राशौ, तोलन
दण्डे, दिव्यप्रमाणरूपे 'विषवर्जं त्राह्मणस्य सर्वेषामन्त
तुला सृष्टेति नारदोक्ते परीक्षाभेदे च ।

तुलाकोटि(टी) स्त्री० तुलया तुलां वा कोटयति कुट-परि-
तामे-इ वा डीप् । नूरे, तुलाकोटिकाणैरित्युद्धटः ।

तुलाधर लि० तुलाया मानदण्डस्य धरः छ-अच् । वाणि-
ज्यके, तुलाराशौ, तुलादण्डधारके-गुणे च ।

तुलापुरुष पु० षोडशमहादानान्तर्गते दानभेदे विशारस्तु
सक्ततुलादानादिप्रज्ञते । [तुलादण्डे

तुलामान न० तुलायं तोलनार्थं मानं मीयतेऽनेन मा-ल्युट् ।

तुलावीजन० तुलायाः वीजं मूलम् । गुञ्जायाम् तदारभ्यैव हि

मानं शास्त्रे दर्शितं यथा 'दशार्द्धपूजं' प्रवदन्ति माधमिति ।
तुलित लि० तुला+तत्करोति णिच्-कर्मणि क्त । परिमिते
सदृशकृते ।

तुल्य लि० तुलया समितं यत् । सदृशे । [भिरेकत्वा पाने
तुल्यपान न० तुल्येन सजातोवेन सह पानम् । सजातीयैर्बहु
तुल्ययोगिता स्त्री० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

तुवर पु० तरति हिनस्तिरोगान् सौ० तु-वरच् नि० गुणा-
भावः । धान्यभेदे, कषायरसे च तद्वति लि० । आढक्याम्
मौराङ्गस्तिकायाञ्च स्त्री० । षित्वात् डीप् । स्थायै कन्
तुवरिकाप्यत्रैव । [रक्तचक्रमर्द्धने

तुवरीशिश्व पु० तुवर्या आढक्या इव शिम्बा यस्य ।

तुष तोपे दिवा० पर० अक० अनिट् । तुष्यति अतुषत् ।

तुष पु० तुष-क । विभीतकण्ठे (वयडा) धान्यत्वचि खनाम-
ख्याते द्रव्ये च ।

तुषानल पु० तुषखानलः । तुषजाते अश्वौ । [तद्वति लि० ।

तुषार पु० अन्तर्भूतयर्थे तुष-आरक् । हिमे, कर्पूरे, शीते च

तुषित पु० तुष-कितच् । 'तोषः प्रतोषः सन्तोषो भद्रः शान्ति
रिभस्सतिः । इध्मः कविर्विभुः साहा सुदेवो रोचनो
द्विषट् । तुषितानाम ते देवा आसन् सायम्भुवोऽनरे' इत्यु-
क्तेषु हादयसंख्येषु मतान्तरे षट्त्रिंशत्संख्येषु गण्येवेषु ।
तुष्टि स्त्री० तुष-त्तिन् । सन्तोषे 'अज्ञतार्थस्य लोकस्य कतार्थोऽ
स्त्रीति या मति' रित्युक्तायां बुद्धौ तुष्टिर्नवधेति साङ्ख्योक्ताद्य
आध्यात्मिकवाङ्मये देन नवभेदाद्यु सिद्धिषु मातृकाभेदेषु च ।

तुस ध्याने भा० पर० सक० सेट् । तोसति अतोषीत् ।

तुह वधे भा० पर० सक० सेट् । तोहति । अतुहन्-अतोहीत् ।

तुहिन न० तुह-इनन् । हिमे, चन्द्रे तेजसि च ।

तुहिनांशु पु० तुहिनमश्वो यस्य । चन्द्रे । हिमांशुप्रभृतयोऽप्यत्र

तुड अनादरे भा० पर० सक० सेट् । तुडयति अतुडीत् । णिच्
अतुडन् त ।

तूण सङ्कोचे अद० चु० उभ० सक० सेट् । तूणयति ते । अतुतणन् त

तूण सङ्कोचे चु० उभ० सक० सेट् । तूणयति ते अतुतणन् त ।

तूण पूरणे चु० आ० सक० सेट् । तूणयते, अतुतणन् त ।

तूण(शी) पु० स्त्री० तूण-क स्त्रीत्वपञ्चे गौ० डीप् । वायाधारे
खनामख्याते इपुधौ । तूण-इ वा डीप् सङ्कोचे स्त्री० ।

तूणीर पु० तूणीं सङ्कोचं राति ददाति रा-क । तूणे, इपुधौ

तूर हिंसे, सक० वेगे अक० दिवा० आत्म० सेट् । तूर्यति अतूरि

तूर्य न० तूर-क्त जट् तस्य नः । शीमे, मत्सरे तद्वति लि० ।

तूर्य न० तूर-यत् । वाद्यभेदे ।

तूल पूरणे चुरां आंसकं सेट् । तूलयते अतुलत ।
 तूल इयत्तापरिच्छेदे निष्कायने च स्वा० पर० सक० सेट् ।
 तूलति अतुलीत् ।
 तूल पु० न० । तूल-क । कार्पासभेदे (तुला) "तुलराग्निसिमानल"
 इति स्मृतिः । आकाशे, (तुंद) दृक्भेदे च न० । कार्पासां
 स्त्री० । स्वार्थे कन् अलैव न० । [योऽप्यल ।
 तूलकार्मुक न० इत० । तूलस्फोटनार्थं धनुषि । तूलचापाद-
 तूलनाली स्त्री० तूलनिर्मिता नाली । पिङ्गिकायाम् (पाइज)
 स्वाथं कन् अलैवार्थं । [(तुलार गाछ)
 तूलपिचु पु० पिच-मर्द्दने क्नु तूलप्रधानः पिचुः । तूलटचे
 तूलटच पु० तूलसाधनं टचः शाक० । शाखालिङ्गो ।
 तूलिनी स्त्री० तूल-इन् वा छीप् । चित्साधने खनाम-
 ख्याते पदार्थे ।
 तूलिका स्त्री० तूल+अरुच्ये ठल् । (तोषक) शय्योपकरणभेदे ।
 तूलयति ण्वल् । चित्साधने (तुली) इव्ये "उन्मीलितं तूलि
 कथेव चित्" मिति कु० सुवर्णादेरावर्तनपरोक्षोपयोगिपदार्थं
 वीरणादिशलाकायाञ्च ।
 तूलिनी स्त्री० तूल+इनि । शाल्मलिङ्गो ।
 तूलिफला स्त्री० तूलि तूलवत् फलं यस्याः । शाखालिङ्गो ।
 तूलर पु० तु-वर दीर्घश्च । कालेऽजातप्रदं गवि, अजातप्रसूके
 पुरूपे, कषायरसे च । तूलति लि० । आढक्यां, सौराष्ट्र
 कृतिकायाञ्च स्त्री० स्त्रीप् ।
 तूल तुल्ये स्वा० पर० सक० सेट् । तूलति अतुलीत् ।
 तूष्णींशील लि० तूष्णीं शीलं यस्य । मौनावलम्बिनि ।
 तूष्णीक लि० तूष्णीं शीलं यस्य शीनेऽर्थे कन् मलोपच,
 मौनावलम्बिनि । [तूष्णीकामय्यल ।
 तूष्णीम् अञ्च । तूष्-नोसु । मौने । अकचप्रतिकृषे काशि ।
 तूस्त न० तुस-तन् दीर्घश्च । जटायां, संहतकेशेषु, घुली, खच्छो च
 तूल गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । तूलति अतुलीत् ।
 तूण भवे तना० उभ० सक० सेट् । तूणोति-तणोति तूणुते-
 तणुते । अतर्पीत् अतर्पिष्ट । तर्षिला-तूष्ठा ।
 तूण न० तूङ्-नक् ह्रस्वोपच । नडादौ, खटे (खड़)
 तूणकारण्ड न० तूणानां समूहः दूर्वा० काण्डश्च । तूणसमूहे
 तूणकेतु पु० तूणेषु केतुरिव श्रेयत्वात् । वंशद्वये, तालद्वये,
 असारलेन तूणद्रुमद्वयध्वजवप्यल ।
 तूणजाति स्त्री० तूणमेव जातिः । उलपादौ (खड़) ।
 तूणद्रुम पु० तूणजातोया द्रुमा असारत्वात् शाक० । नारिकेले,
 वावे, शुवाके, ताख्यां, केतक्यां, खर्जूरे, खर्जूयाञ्च ।

तूणधान्य न० तूणमिव धान्यं अकच्युत्पन्नात् शाक० ।
 नीवारं, श्यामाकादौ च ।
 तूणाराज पु० तूणेषु राजते राज-अच् इत० टच् वा । तालद्वये
 तूणबीज न० इत० । श्यामाके धाये ।
 तूणसारा स्त्री० तूणमेव सारोऽस्याः । कदल्याम् तस्याः
 सर्वथाऽसारत्वान्नायात्वम् । [धारपत्रयुक्ते तूणभेदे
 तूणेषु पु० तूणमिचुरिव तीक्ष्णधारत्वात् । वल्लजायाम् तीक्ष्ण-
 तूणौकस् न० तूणनिर्मितमोकः । तूणनिर्मिते गृहे (खड़ेरघर)
 तूणौपध न० तूणात्मकमौपधम् । एलवालुकाख्ये गम्भइव्ये
 तूण्या स्त्री० तूणानां समूहः पाशा० य । तूणसमूहे ।
 तृतीय लि० तृयाणां पूरणः त्रि+तृतीय सम्भारणश्च । तृया-
 णां पूरणे-येन त्रिलसंख्या पृथ्यते तस्मिन् पदार्थे ।
 तृतीयप्रकृति स्त्री० स्त्रीपुं सत्वमेव तृतीया प्रकृतिः प्रकारः ।
 नपुंसके स्त्रीये ।
 तृतीया स्त्री० चन्द्रमण्डलस्य तृतीयकलायाः सूर्यमण्डल-
 प्रवेशनिर्गमान्यतररूपक्रियात्मिकायां तिष्ठौ ।
 तृतीयास्त लि० तृतीयं कृतं त्रिगुणार्थं तृतीय+डाच्+त-क्त ।
 त्रिवारकटे चेत्ये ।
 तृद अनादरे ङ० उभ० सक० सेट् । तृणति तृन्ने । अतर्हीत्-
 अतर्दत् अतर्हिष्ट । तर्हीला-तृत्वा ।
 तृन्प(स्म) प्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तृपति तृम्पति अतृम्पीत् ।
 तृन्फ(स्म) प्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तृपति तृम्पति अतृम्पीत् ।
 तृन्ह हिंसे तु० पर० सक० सेट् तावेत् । तृंहति अतृंहत् ।
 तृप प्रीणने स्वा० पर० सक० सेट् । तृपेति अतर्पीत् ।
 तृप सन्दीपने प्रीणने च वा चुरा० उभ० पठे स्वा० पर० सक०
 सेट् । तर्पयति ते तर्पति अतर्पयत् त अतीतपत् ।
 अतर्पीत् । [अतर्पीत्-अतर्पत् ।
 तृप प्रीणने दि० पर० सक० सेट् । तृपति अतर्पीत्-अतर्पित-
 तृप प्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तृपति अतर्पीत् ।
 तृप्ति स्त्री० तृप-क्तिन् । अतिशयभक्षणेन भक्षणं चानिहति ।
 तृप्ति प्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तृपति । अतर्पीत् ।
 तृ(वि)फला स्त्री० तृयाणां फलानां समूहः वा सभार-
 णश्च । हरितक्यामलकीवयस्यारूपफलत्वे ।
 तृप तृणायां दिवा० पर० सक० सेट् । तृपति अतृपत् अतर्पीत्
 तृप(वा) स्त्री० तृप-क्तिप् । भागुरिगते हलन्तत्वात् वा डाप् ।
 तृणायां, अरपुलायाम्, काङ्गलिकीद्वये च ।
 तृपाभू स्त्री० इत० । क्लोमनि चूदयस्य स्थानभेदे ।
 तृपित लि० तृपा जातास्य तार० इतच् । तृपाग्निते ।

हृणाञ्ज् वि० हृष-नजिह् । हृणायुक्ते लुब्धे च । [च ।

हृणा स्त्री० हृष-न किञ्च । पिपासायां, लोभे, अप्राप्ताभिलाषे

हृणाक्ष्य पु० हृणाया लोभस्य क्षयो यस्मात् पु० । शमे,

‘हृणाक्ष्यसुखस्यैते नाहन्ती’ति कृतिः ।

हृहृ हिंसे लृ० पर० सक० वेट् । हृहति अतर्हीत् अहृहत् ।

हृहृ हिंसे वा चु० उ० पले हृषा० पर० सक० वेट् । तर्ह्यस्ति ते

हृणोति अतर्हत् त अतोहृहत् त अतर्हीत् अहृहत् ।

तृ तरणे सुवने अभिभवे च भा० प० सक० सेट् । तरति अतारीत्

तेज निशाने पालने च भा० पर० सक० सेट् । तेजति अतेजीत्

तेजःफल पु० तेजस्करं फलं यस्य । (तेजवल) हजभेदे ।

तेजन पु० तेजयति शस्त्रमणिं वा तिज-णिच्-ल्यु । वंशे

सज्जे च । स्रग्धारां कन् । शराभिधे हणे, सूत्रायां, ज्योति-

शाल्याञ्च स्त्री० ङीप् ।

तेजपत्र न० तेज-अच् तेजं पत्रं यस्य । त्वचे (तेजपाता)

तेजवती स्त्री० तेजनं तेजः अस्त्यर्थे मठप् मस्य वः । गज-

पिप्पल्याम् ।

तेजस् न० तिज-असुन् । उष्णस्पर्शवति अग्न्यादौ द्रव्यभेदे

सांख्यमते शब्दस्पर्शतन्मात्रसहितद्रूपतन्मात्रादुत्पत्ते भूते

दीप्तौ, प्रभावे, पराक्रमे, वीर्ये, नवनीतोद्भवे-हतादौ, तापके

ज्योतिषि सूर्यादौ, शरीरकान्तौ, सुवर्णादौ-धातुद्रव्ये,

मज्जनि, पित्ते, ‘अधिकोपापमानादेः प्रयुक्तस्य परेण यत्

प्राणालयेऽप्यसह्यं त तेजः ससृदाहृतमित्युक्ते अपमाना-

देरवहने ‘तेजो निसर्गजं सत्त्वं वाजिनं स्फुरणं रज

इत्युक्ते अश्वाणां स्वाभाविके बले, चैरन्यात्मके परमज्यो-

तिषि मज्जणि, सांख्योक्ते सत्त्वगुणे च ।

तेजस्वती स्त्री० तेजस्-अस्त्यर्थे मठप् मस्य वः । गजपिप्प-

ल्याम्, चव्ये, (चर) महाज्योतिष्मत्यां, बहोः पुण्यां, (तेज-

बल) हजभेदे च ।

तेजस्विनी स्त्री० तेजस्+विनि । तेजोयुक्तायां स्त्रियां,

ज्योतिष्मत्यां कतायाम् (तेजवल) तेजःफलयाञ्च ।

तेजीयस् लि० तेजस्विन्+अतिशयने ईयसुनि विनेर्लुक् ।

तेजोयुक्ते ‘तेजीयसां न दोषाय बह्वेः सर्वभुजोयधे’ति

भागवतम् ।

तेजोमय्य पु० तेजो मयूति सन्ध-अण् । गणिकारिकायाम् ।

तेजोमय लि० तेजस्+प्रचुरार्थे मयट् । तेजःप्रचुरे तेजःप्रधाने

ज्योतिर्मये च । स्त्रियां ङीप् । ‘तेजोमयी वाग्’ति श्रुतिः

तेजोमान्ना स्त्री० तेजसां सत्त्वगुणानां मालांशः । इन्द्रियेषु

भूतानां सात्विकांशेभ्य एव तेषामुत्पत्तिः सांख्यसिद्धा ।

तेप कम्पे, च्युतौ च भा० आ० अक० सेट् । तेपते अतेपिट् ।

तेम पु० तिम-वञ् । आर्द्राभावे ।

तेमन न० तिम-ल्युट् । आर्द्राकरणे । कर्मणि ल्युट् । व्यञ्जने ।

तेव क्रीडने भा० आ० अक० सेट् । तेवते अतेविट् ।

तैजस न० तेजसोविकारः अण् । हते, धातुद्रव्ये च । साङ्ख्योक्ते

सत्त्वगुणोत्पन्ने लि० ।

तैजसावर्त्तनी स्त्री० तैजसं धातुद्रव्यमावर्त्तयति इत्य आ-इत

णिच्-आधारे ल्युट् ङीप् । मूषायाम् । (सुची) ।

तैतिल पु० गलङ्कपत्रौ । ववादितवस्तुषु करणे न० ।

तैत्तिरीया स्त्री० तित्तिरिभ्योऽधिगता ङण् । यजुर्वेदीयशा-

खाभेदे ङण्ययजुषि । याज्ञवल्केन हि यजुर्वेदोऽधीत्य तेन

सह विवादे मूर्तिमानेव यजुर्वेदे उद्घातः तत्त्वत्वाच्चान्ये

तस्यान्वेवास्मिन्तित्तिरिपचिरूपं धृत्वा तं भक्षितवन्त्यस्ते-

भ्यस्तित्तिररूपेभ्य एव विप्रेभ्यो या शाखा गृहीता सा

तैत्तिरीया शाखेति पुराणादौ प्रसिद्धम् ।

तैत्तिरीयि(य)क लि० तैत्तिरीयां शाखां वेत्तप्रधीते वा ठक्

कन् वा । तैत्तिरीयशाखाध्यायिनि । [भेदयुक्ते ।

तैत्तिरिक न० तिमिरं नेत्ररोगभेदः अस्त्यस्य ठन् । नेत्ररोग-

तैर्थिक लि० तीर्थं दर्शनशास्त्रं कतमनेन ठक् । शास्त्रकारे

कपिलकणादादौ ।

तैल न० तिलस्य विकारः अण् । ‘तिलादिस्निग्धवस्तूनां स्नेह-

सौलस्यदोहृतमित्युक्ते तिलसर्षपातसीप्रभतीनां स्निग्धवस्तूनां

स्नेहरूपे विकारे । (तिल) सिद्धौ च (शिलारस) ।

तैलकार पु० तैलं करोति क-अण् (तेली) (कलु) इति

प्रसिद्धे वर्षसङ्करे चाक्रिके वैलिनि । [च ।

तैलकिट्ट न० इत० (काट) इति ख्याते तैलमले (खल) पिश्याके

तैलङ्ग पु० ‘ओषैलं तु समारभ्य चोलेयान्मध्यभागतः तैल-

ङ्गदेशोदेवेयीत्युक्ते देशे । तदस्यो जने व० व० ।

तैलधान्य न० तैलोपयोगि धान्यं सतुषं शस्यम् । तिलातशी च

तोरी (डी) च त्रिविधस्यापि सर्षपः । द्विधा राजी खसश्चैव

बीजं कौस्तुभसम्भवम् । एतानि तैलधान्यानीत्युक्तेषु

तिलादिषु । [पर्यवृत्ते ।

तैलपर्णी पु० तैलाक्तमिव पर्णं यस्य मध्यपदलोपि स० । रन्वि-

तैलपा स्त्री० तैलं पिबति पा-क । (तेलापोका) कीटभेदे ।

तैलपायिका स्त्री० पा-ण्वन् इत० । (तेलापोका) (आरसुला

कीटभेदे ।

तैलफला स्त्री० तैलं फले यस्याः । इक्षुदीट्ये, विभीतके च ।

तैलभाविनी स्त्री० तैलं भावयति चु० भू-शुद्धौ णिनि ।

जातिष्वदृष्टे, तत्पुष्पेण वासितं हि गन्धतैलं भवति ।
 तैलस्माता स्त्री० तिलस्य पातोऽथ ज नि० समुच् । स्वधा-
 याम्, तदुपलक्षिते आद्ये च । [गन्धद्रव्यभेदे ।
 तैलसाधन न० तैलं साधयत्यनेन सिध-णिच्-ल्युट् (काकवा)
 तैलीन लि० तिलानां भवनं ज्वेलं ख । तिलभवनयोग्ये ज्वेले ।
 तैष पु० तिष्यनचलयुक्ता पौर्णमासी तैषी सास्मिन् मासे अण् ।
 चान्द्रपौषमासे । [पौषस्य पौर्णमास्याम् ।
 तैषी स्त्री० तिष्येण नक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् । चान्द्र-
 तोक न० सौ० तु-क तस्य नेत्वम् । अपत्ये पुले, दुहितरि च ।
 तोटक न० द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे । [अतुतोडत् ।
 तोड अनादरे भा० पर० सक० सेट् । तोडति अतोडीत् । णिच्
 तोडी(री) स्त्री० तड-अन् गौरा० डीप् वा डस् रः । खनाम
 ख्याते तैलसाधने धान्यभेदे । [चालनदण्डे च ।
 तोत्त न० तुद-ङ्गन् । गवादिताडनदण्डे (पाशुनि) गजादि-
 तोद्धन मन्तव्यतेऽनेन ल्युट् । तण्डे सले । भावे ल्युट् । व्यधायाम्
 तोमर पु० न० तु-विच् तोर्गौतो म्रियतेऽनेन ऋ-अच् । हस्तोष्ठे
 म्रल्यापे दण्डाकारेऽस्त्रभेदे (रायवांश) । [ले च ।
 तोमरिका स्त्री० तोमर+संज्ञायां कन् । आढक्याम् । [नक्ष-
 तोय न० सौ० तु विच् तवे पूर्वै यति या-क । जले पूर्वावाढा
 तोयकाम पु० तोयं कामयते कम्-अण् । जलवेतसे । जला-
 भिलाषुके लि० ।
 तोयकच्छ्र न० जलमात्रपानरूपे व्रतभेदे । [जलदातरि लि०
 तोयद् पु० तोयं ददाति दा+क । मेघे, वृक्षके च । हते न० ।
 तोयधि पु० तोयानि धीयन्तेऽल धा-कि । ससृष्टे तोयनिध्या
 दयोष्यत् । [लाङ्गल्याम् ।
 तोयपिप्पली स्त्री० तोये पिप्पलीव । (काचडा) शाकभेदे
 तोयपुष्पी स्त्री० तोयेन वज्जलदानेन पुष्पाण्यस्याः । पाटला
 दृष्टे । [ल्यु । कतके (निम्बाल्य)
 तोयप्रसादन पु० तोयं प्रसादयति फलयोगेन प्र+सद-णिच्-
 तोयफला स्त्री० तोयप्रधानं फलं यस्याः । इवारी कर्कटीभेदे
 तोयवल्ली स्त्री० तोयसन्निहितस्थाने वल्ली । कारवेले (उष्के)
 तोयसूचक पु० तोयं तोययति सूचयति रणेण सूच-लुक् । भेके
 तोरण पु० न० तुर-युच् । वहिर्द्वारे, स्तम्भोपरिस्थे सिंहाकारे
 काष्ठे द्वारवाह्यभागे च । कम्बरायां न० ।
 तोल पु० न० तुल-अच् । युज्यायैतिपरिमाणे कथं । स्थायं कन्
 लुक् वा । तोलकमप्यत् ।
 तौर्थ्य न० त्वर्थे सरजादौ वाद्ये भवम् अण् । सरजादिध्वनौ ।
 तौर्थ्यलिक न० त्वयः परिमाणस्य कन् तौर्थ्योपलक्षितं लिकम् ।

नृत्यगीतवाद्येषु ससृदिनेषु 'वनेऽपि तौर्थ्यलिकमि'ति नैषधम्
 तौलिका पु० त्वस्या जीवति ठक् । चिलकरे ।
 त्यज हानौ दाने च भा० पर० सक० अनिट् । त्यजति अत्याचीत् ।
 त्यद् लि० त्यज-अदि डङ् । तच्छब्दार्थे 'योवा खोवा भवाम्य
 हभि'ति वेद्याम् ।
 त्यागिन् लि० त्यज-घिणुन् । दातरि, न्युरे, वर्जनयोले,
 कर्मफलत्यागिन् च 'यस्तु कर्मफलत्यागो स त्यागीत्यभि-
 धीयते' इति गीता ।
 त्रक गतौ भा० आत्म० सक० सेट् । त्रकते अत्रकिट् ।
 त्रख गतौ भा० पर० सक० सेट् । त्रखति अत्रखीत् अत्राखीत्
 त्रख गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । त्रङ्गति अत्रङ्गीत् ।
 त्रग गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । त्रङ्गति अत्रङ्गीत् ।
 तद् चेष्टायां भा० पर० अक० सेट् इदित् । तन्दति अत्रन्दीत् ।
 तप लज्जायां भा० आ० अथक० वेट् वा ष० । तपते अत्रपिह
 अत्रप । णिच् । तपयति त्रापयति । तपा
 तपा स्त्री० तप-भावे अङ् । लज्जायाम् । अच् । कुलदायाम् ।
 कुले कीर्त्तौ च । [शोषके, रङ्गे च ।
 तपु न० अग्निं दद्यात् तपते लज्जते इव लज्जया इवीभवति वा
 तपुटी स्त्री० तप-उटङ् गौरा० डीप् । सूक्ष्मै लायाम् ।
 तपुष स्त्री० तपते क्षिप् तप उष-दाष्टे क क० । कर्कटीदले
 गौरा० डीप् । (चीरा) (शशा) ख्याते दृष्टे ।
 तपुस् न० तप-उषि । रङ्गे ।
 तय न० स्त्री० तयापासवयवः तयोऽवयवा येषां वा अयच् ।
 तिलसंख्यायाम् 'कृण्वत्यसपाकृत्ये'ति मनुः । स्त्रीतपले
 डीप् । 'असौ नरशिलितयो'ति माघः । तिलसंख्या-
 विशिष्टे लि० स्त्रियां डीप् । ऋगादिवेदत्रये, 'तवीव
 नीताङ्गुणेन विसर'मिति नैषधम् । ब्रह्मादिमूर्त्तित्वे,
 षुरभ्याम्, सुमती, सोमराजीदृष्टे च ।
 तयीधर्म्य पु० त्वया वेदत्रयेण विधीयमानो धर्मः शाक० ।
 वैदिके धर्मे ज्योतिषोभादौ ।
 तयोद्गन् लि० त्वयश्च दश च, त्राधिका वा दश । त्राधिक
 दशसंख्यान्ति । तत्पूरणे त डट् । तयोद्गः लि० चन्द्रस्य
 तयोद्गमलाक्रियाकूपे तिथौ स्त्री० डीप् ।
 तस धतौ यष्टे निषेधे च चुरा० उभ० सक० सेट् । तसयति
 ते अतित्वसत् त ।
 तस भासे वा० चुरा० उभ० पठे भा० पर० अक० सेट् इदित् ।
 तंसयति ते तंसति सततंसत् त अलंसीत् ।
 तस भये वा दिवा० पठे भा० फणा० पर० अक० सेट् । तसति

त्वसति अलसीत् अलासीत् त्वसतः तत्वसतः ।
 त्वस न० त्वस-भवे घञर्थे क । वने । त्वस हतौ अच् । जङ्गमे त्वि०
 त्वसरेणु पु० त्वसः चवो रेणुः क० । 'जालान्तरगते भानौ
 कृष्णं यदृश्यते रजः । प्रथमं तत्प्रमाणानां त्वसरेणुं
 प्रचक्षते' इत्युक्ते गवाक्षान्तर्गतसूर्यकिरणेषु दोषयुक्तानां
 परमाणुषट्कात्मके द्वाणुकत्वयात्मके रजसि ।
 त्वस त्वि० त्वस-क्त । भोते चकिते । शीघ्रे न० ।
 त्वस्तु त्वि० त्वस-क्त । भौरौ त्वसयीने ।
 त्वापुष त्वि० त्वपुषा निर्हत्तम् अण् । रङ्गभवे पात्वादी ।
 त्वायन्ती स्त्री० त्वै-सस्य० क्तिप् त्वा अयति स्वा० इ-ई-
 वा शत । (वला) ख्यातायाम् लतायाम् ।
 त्वायमाण स्त्री० त्वायते त्वै-शानच् । (वला) ख्यातायां लतायाम्
 त्वि त्वि० व० व० तृ-ङि । त्वित्संख्याविधिषे । स्त्रियाम् त्वित्सा
 देशः । त्वित्त् इत्यादि ।
 त्विंश त्वि० त्विंशत्+पूरणे डट् । त्विंशत्पूरणे, त्विंशत्तमे,
 'त्विंशत्कलवारारे भोग' इत्यभिधीयते इति ज्योतिषम् ।
 त्विंशक त्वि० त्विंशता क्रीतः वुन् । त्विंशत्संख्यानितद्रव्येण
 क्रीते वस्तुनि । [यं, तत्त्वज्ञानिते च ।
 त्विंशत् स्त्री० त्वयोदशतः परिमाणस्य नि० । विदशकसङ्ख्या-
 त्विंशत्पत्त न० त्विंशत्सङ्ख्यानि पत्ताणि दलानि प्रतिपुष्प-
 मस्य । कुसुदे ।
 त्विक न० त्वयाणां संघः कन् । त्वित्सङ्ख्यायाम् षष्ठ्यंशाधो
 भागे, कटिभागे, त्विफलायाम् (हरितक्यामलकीवयस्या-
 फलत्वे) त्विकटुनि, (शुण्ठीपिप्पलीमरिचत्वे) वातादिषु
 मिलितेषु च । त्विषु कायति कै-क । गोलुरे ढले पु० ।
 त्विककुट्ट पु० त्वीणि ककुट्टतल्यानि शङ्काग्रस्य ककुट्टस्य अन्त्य-
 लोपः । त्विकुटास्ये पञ्चतमेदे । [गोलुरढले ।
 त्विकट्ट पु० त्वीन् वातादिदोषान् कटति व्याहरोति अच् ।
 त्विकट्टु न० त्वयाणां कटुरसानां समाहारः । मिलितेषु शुण्ठी-
 पिप्पलीमरिचेषु । [ढले, मत्स्यभेदे च (टङ्गर) ।
 त्विकण्ट पु० त्वयः कण्टाः कण्टका अस्व । गोलुरे, कुण्डी-
 त्विकाल न० त्वयाणां कार्यकालभूतभविष्यत्कालानां समाहारः ।
 भूतभविष्यत्कर्त्तमानकालत्वे प्रातर्भयाह्नसायाह्नरूपकालत्वे
 च । 'त्विकालं पूजयेद्देवीमिति तन्मम् ।
 त्विकालञ्च पु० त्विकालवर्त्तिपदाधान् जानाति ज्ञा-क ।
 सर्वज्ञे त्विकालविदादयोऽप्यत्र । [पर्वते ।
 त्विकूट पु० त्वीणि कूटान्यस्य । लङ्कापुरचङ्घिते सुमेलास्ये
 त्विकोण त्वि० त्वयः कोणायस्य । त्विकोटियुक्ते पदार्थे, ज्योति-

षोक्ते लग्नात् नवमपञ्चमस्थाने न० । 'त्विकोणगान् गुरुः
 यस्य क्षिति ज्योतिषम् ।
 त्विकोणफल न० त्विकोणं त्विकोणाकारं फलम् । शुक्लाटके
 (पानीफल) । [कन् तत्वेन ।
 त्विगर्त्त पु० सुशर्माख्यरूपतेर्देशे । तद्देशस्य जने व० व० । स्वार्थे
 त्विगुण न० त्वयाणां गुणानां समाहारः । सांख्योक्ते प्रधाने ।
 त्विभिर्गुण्यते गुण-संख्याने घञ् । त्विभिर्गुणिते त्वि० ।
 त्विगुणाकृत त्वि० त्विगुणं कला कट्टं डाच् क-क्त । त्विधा-
 हलेन कट्टे चेत्वादी ।
 त्विगुणात्मक न० त्वयो गुणाः सत्त्वादयस्तात्मा स्वरूपं
 यस्य कप् । सांख्यमतोक्ते प्रधाने, वेदान्तोक्ते अज्ञाने च ।
 त्विजटा स्त्री० रामायणप्रसिद्धे रामकीर्तने ।
 त्विणाचिकेत पु० त्विः कलो वाचिकेतोऽग्निचितो येन ।
 अर्धवर्गभेदे 'पञ्चानग्यो ये च त्विणाचिकेता' इति श्रुतिः
 त्विण्यो(ने)त पु० त्वीणि नेलायस्य । शिवे । पूर्वपदात्
 संज्ञायामिति याते प्राप्ते गिरिनद्यादित्वात् वा णत्व
 मिति केचित् । क्षुब्धादि-नेत्यर्थे ।
 त्वितय न० त्वयाणां भवयवः त्वयोऽवयवा वेषाम् वा तयप् ।
 त्वयशब्दार्थे त्वित्संख्यायाम् । त्वित्संख्यानिते त्वि० ।
 त्विदण्ड न० त्वयाणां दण्डानां समाहारः । वाङ्मनःकाय-
 दण्डेषु, तथादण्डोपलक्षिते संन्यासाचमे च ।
 त्विदण्डिन् त्वि० त्विदण्डमन्त्रस्य इति । 'वाग्दण्डोऽय
 मनोदण्डः कायदण्डस्तथैव च । यस्मैते निहिता बुद्धौ
 त्विदण्डोति स उच्यते इति मन्त्रोक्ते संन्यासभेदे ।
 त्विदला स्त्री० त्वीणि त्वीणि दलानि प्रतिपलं वस्त्राः ।
 (गोपालिया) गोधामदीलतायाम् ।
 त्विदश पु० त्विचो दशा जन्मसप्तविंशत्याख्या न तु ढङि
 परिणामत्वात् सत्तार्त्तानामिव दशाः वेषाम् । देवेषु । अथ
 वा त्वप्रधिकास्त्रिराहताश्च दश परिमाणवेषां ङट् शाकं
 अधिकाहत्तशब्दलोपः एकस्त्रैव त्विदशस्य तन्मन्त्रयोच्चार
 णात् उभयार्थपरत्वम् । त्वत्विंशन्मुख्यगणवति देवे यथा
 अक्षां द्वादश, ब्रह्मा एकादश, वसवोऽष्टौ, विश्वे देवौ
 द्वाविति । अथमेव पञ्चः सत्यतुगुणः त्वी च दश चेति
 छान्दोग्येऽभिहित्वात् त्वप्रधिकाहत्तताद्योतनार्थं त्वी चेति
 द्विवचनान्ततया निर्देशः ।
 त्विदशाधिप पु० इत० । इन्द्रे ।
 त्विदशाध्यक्ष पु० त्विदशां दशानां आपत्त्वप्रसङ्गप्रोक्तं त्विद-
 शानां देवानां वाऽध्यक्षः । सर्वसाधिपि ब्रह्माणि, त्रिषा च

विदशालय पु० इत० । खर्गे । विदशावासादयोऽप्यत्र ।
 विद्विष पु० तयो ब्रह्मादयोदीव्यन्यत्र घञर्थे आधारे क,
 विधा सत्त्वादिभेदेन दीव्यनि प्रकाशने दिव-क वा ।
 खर्गे, आकाशे, सुखे च न० ।
 विद्विषेश पु० इत० । देवे विद्विषौकसादयोऽप्यत्र ।
 विद्वेष पु० त्रयाणां वातपित्तकृष्णणां सन्निपातेन दोषः ।
 वातादिष्वन्निपातजे विकारकारके रोगभेदे ।
 विधा अव्य० लि+प्रकारे धाच् । विप्रकारे ।
 विधामन् पु० लीणि धामानि भूरादीनि स्थानानि, तेजांसि
 सत्त्वादीनि वा यस्य । शिवे, विष्णौ, अग्नौ च ।
 विधारक पु० विषु भागेषु धारा यस्य कप् । गुणवृद्धये ।
 विधारस्तु स्त्री० लिप् भागेषु धारा यस्याः कर्म० ।
 (तेकांटासिजु) स्त्रीभेदे ।
 विनयन पु० लीणि नयनानि यस्य । क्षुभ्रादिषु पाठात् संज्ञा-
 यामपि न शाल्यम् । शिवे । नेत्रत्वयवति लि० । दुर्गायाम्
 स्त्री० टाप् । विनेत्रादयोऽप्यत्र तत्र वा शाल्यमिति भेदः
 विनेत्रा स्त्री० लीणि नेत्राणीव यस्याः । वाराहीकन्दे ।
 विपताक न० तिस्रः पताका इव यत्र । पताकाकारवलि-
 तयान्ति ललाटे, मध्यमानामिकासङ्घोचेनावशिष्टाङ्गुलि-
 तयोन्नतत्वेन विपताकाकारितकरे पु० । 'विपताकं करं
 कलेत्यादि अलङ्कारे जनान्निगद्यन्निर्वचने स्थितम् ।
 विपद्यशा स्त्री० त्रयाणां पद्यां समाहारः अचसमा० तेन
 गच्छति गम-ङ् । गङ्गायाम् ।
 विपद्वा स्त्री० त्रयः पादा अस्त्र पादस्त्र पाद्भावः टावृचीति
 टापि भत्वात् पद्भावः । कन्दोभेदे ।
 विपद्ही स्त्री० त्रयः पादा अस्याः पादस्त्र पाद्भावे डीपि पद्भावः ।
 (गोयालिया) गोधापदीलतायाम् । कन्दोभेदे, हृंघपद्यां,
 हस्तिगालवन्धे, तत्पादवन्धे, 'विपदोच्छेदिनामयी'ति रघुः
 अर्च्यादिपादाधारे च (तेपाया) । स्वार्थे कन् कृत्स्नः लिप-
 दिकाप्यत्र ।
 विपर्षा लीणि लीणि प्रतिपत्वं पर्षांश्वस्याः । किंगुके । वनका
 पांशां स्त्री० वा टाप् । डीप् शाल्यपर्षां, छन्निपर्षांभेदे च
 विपाद पु० त्रयः पादा अस्त्र पादभावः । विष्णौ 'पादोऽस्य
 सर्वाभूतानि विपादस्याहृतं दिवी'ति श्रुतिः । उचरे च ।
 विपिवन्तु पु० लिभिः कर्षाभ्यां जिह्वया च पिबति स्पृशति
 जलं पा-शब्द । वार्धक्यसे लब्धकर्णे कागभेदे ।
 विपि(वि)टप पु० मत्स्यपातालापेक्षया हतोर्यं पि(व)टपं भुवनम्
 दत्तौ निगदस्त्र पुरणार्धता । खर्गे ।

विपुट पु० त्रयः पुटा यस्य । (खेसारी) कलायभेदे शरे,
 तालकयन्त्रे, गोत्रुरे, हस्तभेदे च । खर्खलायां, मल्लिकायां
 (तेओडि) विष्टदोषधौ, कर्णस्कोटायां, देवीभेदे च स्त्री०
 टाप् । विष्टति एरण्वे वा डीप् । त्रयाणां पुटानां समा-
 हारः । पुटत्वये स्त्री० डीप् ।
 विपुटीफल पु० विपुटी पुटत्वयं फलेऽस्य । एरण्ववृद्धे ।
 विपुण्ड्र न० त्रयाणां पुण्ड्राणां इक्षुवदाकाराणां समाहारः ।
 ललाटस्थं त्रिर्यङ् रेखात्रयात्मके, ऊर्ध्वरेखात्रयात्मके च
 तिलकभेदे । स्वार्थे कन् । 'वक्राः' ललाटगालिखौ भस्मरे-
 खास्त्रिपुण्ड्रकमित्युक्ते तिलकभेदे ।
 विपुर पु० लीणि स्वर्गादिस्थानि पुराण्यस्य । अक्षरभेदे ।
 समाहार द्विष्टः पात्वा० न डीप् । पुरत्वयमात्रे न० ।
 विपुरान्तक पु० इत० । शिवे । विपुरहादयोऽप्यत्र ।
 विपुषा स्त्री० लीन् वातादिदोषान् पुष्णाति पुष-क ।
 कृष्णविष्टति (कालतेओडि)
 विपुष्कर न० ज्येष्ठादिभेदेन विधा स्थिते ब्राह्मे तीर्थे 'वाराः
 क्रूरास्त्रिभिर्द्रा नक्षत्रं भग्नमादकम् । जातेऽथ जारजो
 योगः मरणे च विपुष्कर' इति ज्योतिषोक्ते योगभेदे पु०
 विभण्डी स्त्री० लीन् वातादिदोषान् भण्डति भण्ड परिभाषये
 अण् । विष्टति (तेओडि) । [यौगं] इति लोलावतो
 विभुज न० त्रयो भुजा अस्त्र । त्रिकोणचले 'विभुजे भुजयो
 विभुवन न० त्रयाणां भुवनानां लोकानां समाहारः पात्वा०
 न डीप् । विलोक्यां मिलितेषु खर्गमर्त्यपातालेषु ।
 विमधु न० त्रयाणां मधूनां मधुराणां समाहारः । 'दत्तं खिता
 मालिकं च विमयेयश्च मधुत्वयमित्युक्ते मधुरत्वये । कृत्वे
 दोक्ते मधुवाता' इत्यादिके मन्तविकभेदे तदभिज्ञे च पु० ।
 विमार्गगा स्त्री० त्रिभिर्मार्गैर्गच्छति गम-ङ् । गङ्गायां 'त्रिमा
 र्गमेव विदिवस्त्र मार्ग' इति कुमारः । [पापङ्गा] लुपभेदे
 त्रियष्टि स्त्री० त्रिषु वातादिषु यष्टिरिव विद्रावकत्वात् । (क्षेत-
 त्रियामा स्त्री० त्रयो यामाः प्रहृता अस्याः । 'त्रियामां रजनीं
 प्राञ्जल्यक्ताद्यन्तचट्टय'मित्युक्तायां रात्रौ, हरिद्रायाम्,
 नील्यां, कृष्णविष्टति च ।
 विरात न० त्रिषूणां रात्रीणां समाहारः यच्च समा० रात्रि
 त्वये, तदुपलक्षिते दिनत्वये च 'विरातमशुचिर्भवेति'ति श्रुतिः
 विरेख पु० त्रिस्तो रेखा यत्र । शङ्खे ।
 विलोकी स्त्री० त्रयाणां स्वर्गादीनां लोकानां समाहारः
 डीप् । लोकत्वये 'यदि विलोकी गणनापरेति' नैषधम् ।
 विलोकेश पु० त्रयाणां लोकानामीशः उत्तरपदद्विष्टः । खर्ख्ये,

शिवे, विष्णौ च ।

[रजतताम्रमिधधातुत्वये ।

तिलौहक न० त्रयाणां लौहानां धातूनां समाहारः । सुवर्ण-
तिवर्गं पु० त्रयाणां धर्मार्थकामानां वर्गाः । धर्मार्थकाम-

रूपेषु पुरुषार्थेषु, त्रिफलायां, कटुतिके, साङ्गोक्ते सख-
रजसमोरूपगुणत्वये । 'क्षयः स्थानं च दृष्ट्विष त्रिवर्गो
न ति वेदिना'मित्युक्ते आयव्यवष्टद्विरूपेषु पदार्थेषु च ।

तिवर्णक पु० त्रयो वर्णाः पुष्पेष्वस्य कप् । गोक्षुरे । समा० हिं-
पात्वा० स्वार्थे कन् । त्रिफलायां, त्रिकटौ, ब्राह्मणव्रतियवैश्व-
रूपे द्विजातिवर्णत्वये च न० । [तिवर्णवयम्कायां गवि ।

तिवर्षिका स्त्री० त्रीणि वर्षाणि वयोऽस्याः स्वार्थे कन् ।
तिविक्रम पु० त्रीन् लोकान् विशेषेण सामयेऽत्र क्रामति वि-
क्रम-अच् । विष्णौ, 'तिरित्येव त्रयो लोका कोर्त्तिता स्रुति-
सप्तमेः क्रमते तांस्तथा च ज्ञानं त्रिविक्रमो जनाह्न' इति
हरिवंशः बलिबन्धनसमये हि तस्य तथारूपत्वम् ।

तिवीज पु० त्रीणि त्रीणि बीजानि प्रतिफलं यस्य । श्यामाके
तिवट् (ता) पु० त्रीन् अवयवान् दृष्ट्वाति दृ-क्किप् लिभिरवयवै-
र्हता वा । (तेजोवि) ओषधिभेदे, वर्त्तनं दत् तिस्रः द्रव्य-
यत् । त्रिगुणे त्रि० 'विप्रसोर्द्धवत् त्रिवृ'दिति स्मृतिः । तासां

त्रिवृतमेकैका करोतीति संत्यक्तेषु भिन्नितेषु तेजोजलान्नेषु च
त्रिवृत्पर्णी स्त्री० त्रिवृत् त्रिदोषमन्म पण्यमस्याः । (हेलङ्गा) हिल
भोचिकायाम् । [युक्तप्रवाहे च दक्षिणे उत्तरे च प्रयागे ।

त्रिवेणी स्त्री० तिस्रः वेद्यः प्रवाहा यत्न कप् । सप्तप्रवाहे
त्रिवेणु पु० त्रयो वेद्यवो यत् । रथसुखस्ये अवयवभेदे ।

त्रिवेदिन् पु० त्रयो वेदाः पाश्चात्वेन सन्त्यस्य इति । ऋगादि-
वेदत्रयपाठके ।

त्रिशङ्कु पु० रूढ्यवंग्रीयन्तपभेदे । त्रिषु अवयवेषु शङ्कुरिव ।
शलभे, माज्जारे, चातके, खद्योते च ।

त्रिशाखपत्र पु० तिस्रः शाखा अस्य तादृशं पत्रं यस्य । विले
त्रिशिख पु० तिस्रः शिखाः प्रतिपलमस्य । विले । राक्षसभेदे
च । लिङ्गुले, मण्डलान्तरे च न० । शिखालयवति
माष्यकादौ त्रि० ।

त्रिशिरस् पु० त्रीणि शिरांस्यस्य । राक्षसभेदे, ज्वरे, कुबरे च
त्रिशिर्षक न० त्रीणि शिर्षांस्यस्य कप् । लिङ्गुले ।

त्रिमुल न० त्रीणि मूलानि शिखापाणि यत् । खनाम-
ख्याते अक्षभेदे । [माले त्रि० स्त्रियां ङीप्

त्रिमुलिन पु० त्रिमुलमस्य इति । शिवे । त्रिमुलधारि
त्रिमुल पु० त्रीणि मूलांस्यस्य । लिङ्गुतपर्वते ।

त्रि(व)ट्टप् स्त्री० त्रिषु स्थानेषु स्तम्भाति स्तम्भ-क्किप् यत्नम्

त्रिः संप्रसारणं वा । एकादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

त्रिसन्ध्य न० त्रिच्छां सन्ध्यानां समाहारः । त्रिकावे प्राह्मा
पराह्ममध्याह्नरूपकालत्वये । त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नित्यमिति ।

त्रि(ष)सवन न० त्रीणि सवनानि यत्न काले वा पत्यम् ।
त्रिकावे । समाहारद्विष्टः । त्रैकालिके स्नानत्वये च ।
'वाग्यतस्त्रि(ष)सवनं चरेदिति स्मृतिः ।

त्रिस्रोतस् स्त्री० त्रिषु लोकेषु स्रोतो यस्याः । गङ्गायाम्
त्रिहल्य त्रि० त्रिवारं हलेन कटं यत् । त्रिवारकटं सेवे
त्रिहायसी स्त्री० त्रयो हायना वयोमानमस्याः ङीप् णत्वम् ।
त्रिवर्षायां गवि । [अलुटीत् ।

तुट छेदने दिवा० तृदा० ङ० पर० सक० सेट् । तुष्टति तुष्टति
तुट छेदने चुरा० आ० सक० सेट् । त्रोटयते अतुष्टत ।

तुटि(टी) स्त्री० तुट-इन् किञ्च वा ङीप् । सेष्टे, संशये, रूक्ष्यै-
लायां, निमेषद्वयरूपे कालभेदे, हानौ च ।

तुन्प(म्) बधे स्वा० पर० सक० सेट् । तुम्पति अतुम्पति ।

तुन्फ(म्) बधे स्वा० पर० सक० सेट् । तुम्फति अतुम्फति ।

तुप(फ) बधे स्वा० पर० सक० सेट् । त्रिप(फ)ति अत्रिप(फी)त्

तेता स्त्री० त्रीन् इता नि० दक्षिणाग्निगार्हपत्याहवनीयात्मके

ससृदिने अग्नित्रये, सत्ययुगानन्तरवर्त्तिनि युगभेदे, द्यूत-
क्रीडासाधनस्याक्षस्य यस्मिन् पार्श्वे त्रयोऽङ्कास्तस्य पार्श्वस्य
उत्तानतया पतने, द्यूतविशेषे वराडकानां मध्ये त्रयाणां स-
त्तानतया पतने च 'तेताहृतसर्वस्व'मिति ऋच्छकटिकटीका

लेधा अथ० त्रि+प्रकारार्थे धाच् त्रस्ते इत्यादेशः । त्रिप्रकारे
तै पालने स्वा० आ० सक० अनिट् । त्रायते अत्रात् ।

त्रैगुणिक त्रि० त्रिगुणार्थं प्रयच्छति त्रिगुणं ग्रहैर्द्धमेकगुणं
प्रयुङ्क्ते 'तत्रयच्छति गर्ह्यमिति ठक् । एकगुणं दत्त्वा
त्रिगुणं ग्रहीतरि वाङ्मयिकभेदे ।

त्रैगुण्य न० त्रयाणां गुणानां सत्त्वरजस्तमसां समाहारः ततः
स्वार्थे ष्यञ् । रुक्वाद्विषु गुणेषु 'त्रैगुण्यविषया वेदा' इति
गीता । गुणत्रयकार्यपुण्यापुण्य कर्मफलयुक्ते संसारे च ।

त्रैध न० त्रिप्रकारम् त्रि-धृञ् । त्रिप्रकारार्थे ।

त्रैलोक्य न० त्रयाणां लोकानां समाहारः ततः स्वार्थे ष्यञ् ।
सर्गमन्त्रपातालात्मके लोकत्वये ।

त्रैलोक्यविजया स्त्री० त्रैलोक्यं विजयते सेवने स्वाधीनं
करोति वि+जि-अच् । भङ्गायाम् (भाङ्)

त्रैविद्य पु० त्रिस्तो विद्याः समाहृताः ऋग्यजुःसामरूप
स्त्रिविद्यं तदधीते वेद वा अण् । वेदत्रयभिन्ने ।

त्रैष्टुभ न० त्रिष्टुवे स्वार्थे अण् । एकादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

तोडि(टी) स्त्री० चु० लुट-इ वा डीप् । कटफले, चङ्गाम्,
(पत्तिर ठोड) पत्तिभेदे मत्स्यभेदे च ।

तोत्त न० । त्वे-उत् । गवादिताडने (पांङ्गि) लगुडे ।

तौक गत्यां स्वा० आत्म० सक० सेट् । तौकते अलौकिक ।
णिच् । अतलौकत् त ।

व्यम्बक उ० लोणि अस्वकानि नेलाण्यस्व व्युत्पत्त्यन्तरं दृष्टद-
मिधाने । शिवे । कृचित् भाषायामपि इयडादेशस्ते-
त्वात् त्रियम्बकोट्यल्य 'त्रियम्बकं संयमिनं ददर्शति कुं ।

व्यम्बकसख उ० इत० षच्-समा० जुबेरे ।

व्यहस्पृश उ० लयाणामङ्गां तिथीनां स्पर्शो यत्नेकस्मिन् सौर
दिने । तिथिलयस्पर्शयुक्ते एकस्मिन् सौरदिने ।

व्यहस्पृश उ० लोणि अहानि वारान् सृष्टति स्पृश-कृन् ।
वारलयस्पर्शकारिण्यामेकस्यां तिथौ ।

व्येणी स्त्री० लोणि एतानि कर्तुराणि यस्या डीप् तस्य न ।
(सजासुतोम) आचिक्षोमनि ।

न्य त्रि० तन-विच् अनश्च वः । भिन्ने अत्यस्मिन्नर्थे सर्वनामायम्
त्वक्पञ्चक न० त्वचः पञ्चकम् । 'न्यपोधोदम्बराश्वत्थशिरीश
अवपादाः । पञ्चैते क्षीरिणी दृक्कास्तेषां त्वक्पञ्चकं मत-
मित्युक्ते न्यपोधादिवल्कले ।

त्वक्पत्र न० । त्वगिव पत्रमस्य गुडत्वचि (दारचिनि) तेज-
पत्रे च । हिङ्गुपत्रां स्त्री० डीप् । [स्त्रीत्वे डीप्

त्वक्पुष्प न० त्वचः पुष्पमिव । रोमाङ्गे । किलासरीगे पु० स्त्री०
त्वच्च कार्त्तं भा० पर० सक० वेट् । त्वचति अलचीत् अलचीत्

त्वच्च संवृतौ भा० पर० सक० सेट् । त्वचति अलचीत् । [(दारचिनि)
त्वक्सार उ० त्वचि, त्वक् वा सारोऽस्य । वंशे, गुडत्वचि च

त्वग्गन्ध उ० त्वचि फलवल्कले गन्धोऽस्य । नारङ्गे, जम्बोरे ।
त्वग्दोषान्त उ० त्वग्दोषस्थानो यस्मात् ५ व० । हस्तिकन्दे ।

त्वच्च संवरणे त्व० पर० सक० सेट् । त्वचति अलचीत् अलचीत्
त्वच्(चा) स्त्री० त्वच-संपा० क्तिप् वा दाप् । वल्कले, चर्मणि,
गुडत्वचि च ।

त्वच न० त्वच-अच् । चर्मणि, वल्कले, त्वक्पत्रे च (तेजपात्) ।
त्वचिसार उ० त्वचि सारोऽस्य हृलदन्ता० सप्तम्या अलुक् । वंशे

त्वत् त्रि० तन-क्षिप् अनो वः लृक् च । अन्यार्थे सर्वनामायम्
त्वन् च गतौ भा० पर० सक० सेट् । त्वच्चति अतश्चीत् । तच्चित्वा

तक्त्वा । [स्त्रीत् सतान्तरे क्त्वावेत् अन्यत् सेट् ।
त्वन् च सङ्कोचे रुधा० पर० सक० वेट् । त्वनक्ति अलचीत् अल-
त्वर वेगे भा० आत्म० अक० सेट् घटा० । त्वरते अत्वरिच ।

णिच्-त्वरयति । त्वरा ।

त्वर स्त्री० त्वर-अङ् । वेगे, अभीष्टलाभार्थं विलम्बासहने च
त्वरित न० त्वर-क्त । शीघ्रे । तद्वति त्रि० ।

त्वरितोदित त्रि० त्वरितं शीघ्रं यथा तथोदितसञ्चारितम्
वद-क्त । शीघ्रोच्चारिते ।

त्वष्टृ उ० त्वञ्-लृन् । देवशिल्पिनि विश्वकर्माणि, इ दशादित्य
मध्ये आदित्यभेदे, तक्षणाकारिणि (कुतार) वर्षसङ्करभेदे,
चित्रानञ्जले च । [क्तिप् । ताडक् । एतात्पुत्रार्थे

त्वाह्व त्रि० तवेव दर्शनमस्य कृत् । त्वह्वणे, ट । ताडशः ।
त्वाष्ट्र उ० त्वदुरपत्यम् । उतासुरे संज्ञानाम्नां सूर्यपत्रासु

स्त्री० डीप् । त्वष्टा देवताऽस्य अणु । चित्रानञ्जले ।
त्वष्(पा) स्त्री० त्विष्-सम्भ० क्तिप् वा टाप् । दीप्तौ । [अत्विचत

त्विष् दीप्तौ भा० उभ० अक० अनिट् । त्विषति ते । अत्विषत्
त्विष्पतिपति उ० इत० अलुक् स० । सूर्य्ये ।

त्वर ऊर्ध्वगतौ भा० पर० सक० सेट् । त्वरति अत्वारोत् ।
त्वर उ० त्वर-उ । खड्गमुद्यौ ।

थ

थ उ० घुड-ड । पर्वते, भयवारके, व्याधिभेदे, भयविज्ञे
मन्त्रे च । रथणे, मङ्गले, भये च न० ।

थुड संवृतौ त्व० पर० सक० सेट् । थुडति अथुडीत् ।
थुत्कार उ० थुदित्यथ्यतश्चन्द्रस्य कारः ज-चञ् । निडीवन-

त्यागसुकरणण्ये ।
थुर्थ्य वधे भा० पर० सक० सेट् । थूर्वति अथूर्वात् । थूर्त्तः ।

द

द उ० दा-दैप-दो-वा क । पर्वते, दत्ते खण्डने च । भार्यायाम्
स्त्री० । दातरि त्रि० 'दे ! वःपतिर्विदुषो'ति नैषधम् ।

दंश उ० दन्श-अच् । वनमज्जिकायाम् (डांश) दन्श-करणादौ
घञ् । वर्ष्मणि, मर्मणि, दोषे, खण्डने, सर्पाघाते, दन्ते च ।

दंशन न० दन्श-भावे ल्युट् । दन्तादिना खण्डने । करणे
ल्युट् । वर्ष्मणि ।

दंशित त्रि० दंशः वर्ष्म संजातोऽस्य । कतसद्भावे हतवर्ष्मणि
दंष्ट्रा स्त्री० दंष्ट्रतेनया दन्श-प्रन् अजा० न डीप् । दन्तभेदे

दन्तपङ्क्तिद्वयप्रान्तस्थायां द्विगुणाकृतायां दन्तावली ।
दंष्ट्रिन् पु० दंष्ट्रा-अस्म्यर्थे इनि । अक्रे, गर्भे च । दंष्ट्रायुक्ते त्रि०

दक्ष दक्षौ शीघ्राश्च च भा० आत्म० अक० सेट् । दक्षते अदक्षिच ।
दक्ष त्रि० दक्ष-अच् । निपुणे कार्यकुशले, शिल्पिते, अगलसे च

कुक्कुटे, शिवदधे, सनिभेदे, अक्षयः दक्षाकुब्जाकृते प्रजा-

पतिभेदे च पु० । [संख्यकासु । दक्षजादयोप्यत्रैव ।

दक्षकन्या स्त्री० इत० । अविद्यादिताराप्रभृतिषु पञ्चाशत्
दक्षिण पु० दक्ष-इनन् । सर्वनायिकासु सप्तपुराणे नायक-
भेदे । मध्यदेशात् दक्षिणे देशे शरीरस्य दक्षिणभागे
च । अतुत्तरे, सरले, परस्परानुवर्तिनि अवामभागस्य
औदार्यवति च लि० । [कालिकायाम् ।

दक्षिणकालिका स्त्री० दक्षिणचरणेन शिवहृदयारूढाय
दक्षिणतस् अय्य० दक्षिण+अतसु । दक्षिणे देशे दिशि वा ।
दक्षिणपूर्वा स्त्री० दक्षिणपूर्वयोरन्तराला दिक् व० । अग्नि-
कोणे विदिशि । [रूपे मार्गे तन्मोक्ते आचारभेदे च ।

दक्षिणमार्ग पु० कर्म० । पित्रयानरूपे कर्मिणां गतागतस्य-
दक्षिणस्य पु० दक्षिणे तिष्ठति स्था-क । सारथौ ।

दक्षिणा अय्य० दिग्देशदक्षिणशब्दात् प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थे
आच् । प्रथमादर्थविशेषेति दक्षिणदिग्देशार्थे । वाय्वदिशि,
यज्ञग्रहे कर्मणः साङ्गतार्थं देवे ब्रूय्ये, यज्ञपथ्याम्, अध्वरक्षेव
दक्षिणे'ति रघुः । प्रतिष्ठायाम्, दक्षिणकालिकायाम्, रवि-
प्रजापतेः कन्यायां, परिक्रमय्य्यै, नायिकाभेदे च स्त्री० ।

दक्षिणाग्नि पु० कर्म० । अन्वाहार्यपथनाख्ये सप्तियाग्निभेदे
दक्षिणाचार पु० कर्म० । 'सधर्मनिरतो नित्यं पशुतत्त्वेन
पूजयेत् । स एव दक्षिणाचारः शिवोभूत्वा शिवां यजे'दि-
त्युक्ते आचारभेदे ।

दक्षिणात् अय्य० दक्षिणा आति । प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थदत्ते
दिग्देशदक्षिणशब्दस्यार्थे । आहि दक्षिणाहोत्यत् ।

दक्षिणापथ पु० ७त० । ऋग्वदवन्तिनगरीमतिक्रमस्य दक्षिणदि-
ग्वन्तिदेशभेदे ।

दक्षिणामूर्ति पु० क० । न पुंल्लङ्घः । शिवस्य मूर्तिभेदे ।

दक्षिणायन न० दक्षिणस्यानयमम् गमनं, तत् यस्मिन् काये
वा । कर्कटे रविप्रक्रमणे, तदादिपञ्चाशे काले च ।

दक्षिणाकस् पु० दक्षिणे भागे अक्षरं यमस्य । व्याधकत
दक्षिणाङ्गग्रणे ऋगे ।

दक्षिणावर्त्त लि० दक्षिणे आवर्त्तते आहत-अच् । दक्षिणा-
वर्त्तयुक्ते पदार्थे 'दक्षिणावर्त्तयुक्तोऽयं'मिति नाटकम् ।

दक्षिणोर्मन् पु० दक्षिणे ईर्ष्यं प्रणं यस्य लि० अतिष् । व्याध-
कतप्रणयुक्तदक्षिणाङ्गके ऋगे । [दक्षिणीयोष्टयत् ।

दक्षिण्य लि० दक्षिणामर्हति यत् । दक्षिणार्हे ऋत्विगादौ । ऋ ।

दग्ध लि० दह-ज्ञा । भस्मीकते । कतृणे न० । [रोहितावाह

दग्धरुह पु० दग्धादपि रोहति रुह-क । तिलकहणे, भस्म-

दग्धिका स्त्री० कुलिता दग्धा कुलिते कन् । [पोद्गभात्]

दग्धाच्च । दग्धा+स्वार्थे कन् अतइत्सम् । दग्धाडणे ।

दग्धेष्टका स्त्री० कर्म० । भक्षणो (भाका) ।

दध त्यागे पालने च भा० पर० सक० सेट् इदित् । दध्तिअदध्नीत्
दध घातने स्वा० पर० षक० सेट् । दध्नाति अदाधीत्-अदधीत्
दग्ध दग्धपातने अट० चुरा० उभ० सक० सेट् । दग्धयति ते
अददग्धत्-त ।

दण्ड पु० न० दण्ड-अच् । लघुङ् (लाठि) । व्यूहभेदे, प्रकाण्डे
अश्वे, कोणे, मन्थनदण्डे, सैन्ये च पु० । दम्यतेऽनेन दम-ड
तस्य नेत्त्वम् । वटिपलातके काले, भूमिसानभेदे, (काठा)
सूर्यास्तचरे च पु० । दण्ड-भावे घञ् । अर्थापहाररूपे
राष्ट्रां चतुर्थोपाये । दण्ड-कर्त्तरि अच् । यस्मै पु० ।

दण्डका स्त्री० दण्डकारण्ये जनस्थाननाथके वने ।

दण्डकाक पु० दण्डाकारः काकः । श्लेषकाके ।

दण्डकारण्य दण्डकनामन्यपतेर्देशे शुक्रशापाद् वनतां गते
जनस्थाने वने, तीर्थभेदे च ।

दण्डधर (धार) पु० दण्डं धारयति दृष्टि-अच् लृसः
अण् वा । यस्मै, ऋमे, कृष्णकारे च । दण्डहस्ते लि० ।

दण्डनायक पु० इत० । चतुरङ्गसैन्याध्यक्षे । [द्युक्तीनीतिशास्त्रे
दण्डनीति स्त्री० दण्डनीयते बोध्यते यथा नी-तिन् । शुक्रा
दण्डपाठ्य न० दण्डेन पाठ्यं यत् । अष्टादशविधादध्ये
विवादभेदे, रात्र्यां व्यसनभेदे च ।

दण्डविष्कम्भ पु० दण्डं विष्कम्भाति विरुण्णि वि+स्खन्भ
अच् घलम् । दधिमन्थनकाष्ठभेदे (बोलमन्थोया जुष्टि)

दण्डदण्डक पु० दण्डाकारः पलादिहीनत्वात् डञ् । सुहीडके
दण्डादण्डि अय्य० दण्डैश्च दण्डैश्च प्रकृत्येदं प्रष्टुं युज्यम्
क्रियाव्यतिहारे इच् सभा० पूर्वपददीर्घः । परस्परदण्डक-
रण्यप्रहारपूर्वकं प्रष्टुं युजे ।

दण्डाहत न० दण्डेनाहन्यते आ+हन क्त । तस्मै (बोल)

दण्डिन् पु० दण्ड+अन्वर्थे इनि । यस्मै, ऋमे, हारपात्रे,
मञ्जुघोषे रतेः पार्श्वचरभेदे, जिगभेदे, दमनहन्त्रे, चतु-
र्थांशमविशिष्टे, काव्यादर्शकर्त्तरि कविभेदे च । दण्डधारके
लि० । स्त्रियां ङीप् ।

दन्त लि० दा-क्त । विष्टे, ल्यप्ते, रचिते च । द्वादशपुलमध्ये पुल-
भेदे (दन्तक) वैष्णवोपाधिभेदे । भूतदन्तश्च वैष्णवेति सूत्रेः
दन्ताभेदाख्ये भगवतोऽवतारभेदे च । भवे क्त । दाने,
'दन्तं सप्तविधं प्रोक्तमदन्तं षोडशात्मकम् । पण्यमस्यं धृति
स्तुष्ट्या स्नेहात् प्रत्युपकारतः । स्त्रीणाञ्चास्तुष्टयार्थं च दन्तं
सप्तविधं सृष्ट'मित्युक्ते दानभेदे च न० । स्वार्थे कन् स्त्रियाम्-

ख्याते 'दद्यात् माता पिता वार्यं च पुत्रो दत्तको भवेद्' त्युक्ते पुत्रभेदे पु० ।

दत्ताप्रदानिक न० दत्तस्याप्रदानं पुनरादानमस्यस्मिन् ठन् । अष्टादशविवादान्तर्गते दत्तवस्तुनः पुनरुपादानविषये 'दत्ता द्रव्यसम्यग्यः पुनरादावसिच्छति । दत्ताप्रदानिकं नाम व्यवहारपदं हि तदि'ति नारदोक्ते व्यवहारभेदे ।

दत्तात्मन् पु० दत्त आत्मा येन । 'दत्तात्मा तु स्वयं दत्त' इत्युक्ते पुत्रभेदे ।

दत्तिसि लि० दानेन निर्दत्तः दा-क्ति तेर्म्म च । दाननिर्दत्ते । 'माता पिता वा दद्याद्वा यमद्विः पुत्रमापदि । सद्यं प्रीतिसंयुक्तं च ज्ञेयो दत्तिसः सत' इत्युक्ते दत्तकपुत्रे पु० ।

दद दाने धृतौ च स्था० व्या० सक० सेट् । ददते अदिद ददे दद् पु० दद-च । रोगभेदे (दाद) कच्छपे च ।

दद्म पु० दद् इति दन-उक् । चक्रमर्द्धके । (दादमर्द्धेन) ।

दद्गुण लि० दद्-अख्यर्थे न । दद्-न हलश्च वा । दद्गुरोगवति

दद्गु पु० दरिद्रा-जि न् । त्वरोगभेदे (दाद) ।

दध दाने धारणे च स्था० व्या० सक० सेट् । दधते अदधि ।

दधि न० दध-इन् । (दध) दुग्धविक्रितभेदे, वस्त्रे च । धा-क्ति द्वित्वम् । धारणकर्तारि लि० ।

दधिक्षुचिका स्त्री० 'दध्ना सह प्रयः पकं यत् स्यात्तदधिक्षुचि-के'त्युक्तायासामिच्छायाम् (क्रान्ता) । [(कण्ठवेच)

दधित्य पु० दधिमधुपित्तवत्त्वस्मिन् स्या-क पु० । कपिले

दधिपुत्रिका स्त्री० दधिवत् शुभं पुत्रसखाः कप् अत इत्थम् । श्वेतपराजितायाम् । कवभावे छीप् । कौलशिव्याम् ।

दधिफल पु० दधिवत् द्रवः फलेष्वस्य । कपिले ।

दधिमण्ड पु० इत० । दधः मल्लि (सात) ख्याते पदार्थे ।

दधिसक्तु पु० व०व० । दध्युपसिक्ताः सक्तवः । दधिमिश्रितसक्तुषु

दधिसार न० इत० । नवनीते ।

दधीच(चि) पु० अथर्वसुनेरौरे कर्हमप्रजापतिकन्यायां जाते सुनिभेदे, दत्तातुरवधायां यस्यास्त्रिभिः देवैर्वज्रं निर्मितम्

दधीचास्थि न० इत० । तेन निर्मितत्वेन तत्पारोपः । वज्रं तन्नामके हीरके च ।

दध्म पु० दध-न । यमभेदे 'औडम्बराय दध्मायेति यमवर्णयन्तः

दधु स्त्री० कश्यपपत्न्याम् दध्मप्राप्तयेः कन्यायां दानवभातरि

दधुज पु० दधोर्जायते जन-ड । अहरे, दधुजस्तुप्रभृतयोऽप्यत्र

दन्त पु० अन्तर्भाषितस्यर्थे दन्-तन् । चर्वणसाधनेऽस्थि-भेदे (दांत) कुञ्जे, पर्वतनितम्बे, शङ्खनि, हाविंशत्-कङ्कायाम् ।

दन्तक लि० दन्ते प्रसृतः कर्तुः । दन्तमार्कानोपजीविनि ।

नागदन्ते, गिरिप्रदेशात् त्रिष्वन्वहर्गते पाषाणे च पु० ।

स्वार्थे कन् दन्तार्थे पु० ।

दन्तकर्षण पु० दन्तान् कर्षति कष-ल्यु । जम्बोरे ।

दन्तकाष्ठ न० दन्तधावनार्थं काष्ठम् । दन्तधावनसाधने काष्ठे । तत् यस्मात् पू० । विकङ्कतदृष्टे पु० । [(गेठ)

दन्तच्छद् ०० दन्ताम्बाद्यन्तेऽनेन छद्-णिच्-भ लुक् । ओष्ठे

दन्तच्छद्दीपमा स्त्री० दन्तच्छद्ओष्ठ उपसीयतेऽनया अहः ।

विस्मीलतायाम् (तेलाकुचा) तत्फलमेव हि ओष्ठसादृश्यं प्रसिद्धम्

दन्तधावन पु० दन्तान् धावयति शोधयति धाव-ल्यु । खदि-

रद्वे, शुश्रूकरद्वे, वकुले च । भावे ल्युट् । दन्तशुद्धौ ।

दन्तपतक न० दन्तद्वय शुभं पतं दलं यस्य । कुन्दपुष्पे ।

दन्तपुष्प न० दन्तद्वय शुभं पुष्पस्य । कुन्दे, कतकफले च ।

दन्तफल न० दन्तद्वय शुभं फलम् । कतकफले । दन्तवत्

फलस्य । कपिले पु० । पिप्पल्याम् स्त्री० टाप् ।

दन्तमूलिका स्त्री० दन्तद्वय शुभं मूलं यस्याः कप् । दन्तीद्वये

दन्तवक्त्र पु० दन्तप्रधानं वक्त्रमस्य । कण्ठद्वये न्यपतिभेदे ।

दन्तवीजक पु० दन्तवत् बीजानि यस्य । दाडिमे दृष्टे ।

दन्तशूठ पु० दन्तान् शूठति क्षेदयति अच् । जम्बीरे, कपिले

कर्कराज्जे, नागराज्जे च । चाङ्गेर्यां चुक्रान्तिकायां स्त्री० ।

दन्ताघात पु० दन्तमाहन्ति आ-हन्-अण् । निम्बके । भावे

घञ् । दन्तौहानने ।

दन्तालिका स्त्री० दन्तान् अलति भूषयति, तेभ्यो वा पञ्चो-

भेति अल+अण्-एलुच् वा । वल्गायाम् । (सागान)

दन्तावल पु० दन्त+अख्यर्थे वलन् पूर्वदीर्घः । हस्तिनि ।

दन्तिका स्त्री० दन्त-तन्+गौरा० डोप् स्वार्थे कन् । दन्तीद्वये ।

दन्तिन् पु० दन्त-इनि । हस्तिनि ।

दन्तिनी स्त्री० दन्त-इनि । दन्तीद्वये । [नोषधौ च ।

दन्ती स्त्री० दन्त-तन्+गौरा० डोप् । उडुम्बरपर्यायं, प्रत्यक्षपञ्चार्थं-

दन्तीबीज न० इत० । रेचके फलभेदे जयपाले ।

दन्तुर लि० उन्नताः दन्ताः सन्त्यस्य दन्त+उरच् । उन्नतदन्त-

युक्ते, उन्नतानते विषये ख्याने च ।

दन्तुरच्छद् पु० दन्तुर उन्नतानतः छद्दो यस्य । बीजपुरे ।

दन्तोलुखलिका पु० दन्तादय उलुखलः कण्डनसाधनं विद्या-

तेऽस्य दन् । तापसभेदे स हि दन्तैरेव जीष्वादीन् कण्ड-

यित्वा खादति । इनि । दन्तोलुखलीत्यप्यत्र ।

दन्त्य लि० दन्ते दन्तमूले वा भवः यत् । दन्तदन्तमूलयोर्जाति

तथर्गादौ वर्णे । दन्तेश्यो हितः यत् । दन्तहितकारके ।

दन्द्भूत पु० गच्छितं दग्धति दग्ध-गर्हाये यङ्-जक । राचसे,
शरीर्ये, सर्पे च । [दन्धिता दन्धा ।

दन्ध दन्धे स्त्री० प० अक० सेट् । दन्धति अदन्धति ।
दन्ध संघाते चु० आत्म० अक० सेट् । दन्धयते अदन्धत ।
दन्ध दग्धने स्त्री० पर० सक० अनिट् । दग्धति अदाङ्गीत् ।
दन्ध प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् इदित् । दन्धयति ते अददन्धत् त
दन्ध प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् । दन्धयति ते अदीदन्धत् त ।
दन्ध न० दन्ध-रक्त । अन्धे, 'अदन्धधर्ममिषये'ति भारविः
दग्ध शब्दे दग्धे च दि० शना० अक० सेट् । दग्धयति अदग्धत्-
अदन्धति । दन्धिता दान्धा ।

दन्ध पु० दन्ध-वज् । दग्धे, बाह्येन्द्रियाणां ध्येयविषयव्यति-
रिक्तेभ्यो निर्वचने, 'नियन्तो बाह्येन्द्रियोनां दन्ध इत्यभिधी-
यते' इत्युक्ते बाह्येन्द्रियव्यापारोपे, विकारहेतुवन्निधाने-
ऽपि मनसः स्वार्थे, 'कुत्सितात् कर्मणो विम । यस्तु चित्त
निवारणम् । स कीर्तितो दन्ध' इत्युक्ते कृत्कर्मेभ्यो अनसो
निवारणे, कर्हने, दमने च । [चोवज् इति साधः

दन्धवोच पु० शिशुपावधितरि चन्द्रवस्त्रे कपभेदे, 'हृदमोदक-
दन्धवोचसुत पु० इत० । शिशुपावे । दन्धवोचजादयोऽप्यत्र ।
दन्धनक पु० दन्ध-ल्यु स्वार्थे कन् । (दीना) दन्धभेदे, कुन्ददन्धे च
दन्धनी स्त्री० दग्धतेऽनया ल्युट् । अग्निदन्धनीदन्धे ।
दन्धवन्ती स्त्री० दन्ध-णिच्-शट् । नलराजपत्न्याम्, भद्रं-
नक्षिकायाश्च ।

दन्धित लि० दन्ध-क्त लि० । दान्ते, भारवहनादिक्लेशसहे च ।
दन्ध(गु)नस् पु० दन्ध-उत्तञ्चि वा दीर्घः । अनौ, गुप्ताचार्ये च
दन्धती पु० द्वि० व० । जावा च पतिच दन्धे जायाशब्दे दग्धा-
देशः । निहितयोः जावापत्न्योः ।

दन्ध पु० दन्ध-वज् । कपटे शाखे ।
दन्धोलि पु० दन्धति ते दग्धति दन्ध-ओलि । वज् २ स्त्रे ।
दन्ध पु० दन्ध-वत् क्यप् वा । प्राप्तापारवहनयोग्यवस्तु वत्,
अनदृष्टि च । दन्धनीये दन्धनार्हे शाखे च लि० [अदधिष्ट ।
दग्ध गतौ वधे, दाने प्राप्ते च स्त्री० आत्म० सक० सेट् । दग्धते
दग्धा स्त्री० दग्ध-भिदा० अङ् । 'यत्नादपि परक्लेशं हृत्तिं या
हृदि जायते । इच्छा भूमिद्वारमेव ! वा दया परिकीर्त्ति-
ते'त्युक्तवचनेभ्यो भेदे । [इत्युङ्गटः ।

दग्धा लु लि० दग्ध-आलुच् । कपायुक्ते । 'दयालुरपि स कृष्णः'
इत्यत्र पु० दग्ध-त्त । पत्नौ । प्रियमाते लि० । भाय्यायां स्त्री०
दग्ध अव्य० द-अप् । ईषदग्धे । भये, गर्ते च पु० न० । 'दरादराभ्यां
दरकम्भिनी'ति नैषधम् । कन्दरे पु० स्त्री० स्त्रीले उपो ।

दरकण्टिका स्त्री० दरः कण्टः यस्याः स्वार्थे कन् । शतावय्याम्
दग्ध स्त्री० द-अदि । प्रपाते, भये, पर्वते, शरे, स्त्री च्छजाति
भेदे, हृदये च ।

दग्ध पु० भये, देशभेदे च । तद्देशस्य व० व० । दग्धाः स्वया
इति मनुः । दग्धे भयं ददाति दा-क । भयप्रदे लि० हिङ्गुवे पु० न०
दग्ध पु० दरिद्रा-अच् आलोपः । निर्द्धने, दीने च ।

दग्धा दुर्गतौ अदा० स्वपा० जजा० पर० अक० सेट् । दरि
इति अदरिद्रात्-अदरिद्रासीत् ।

दग्धर पु० दुर्गाति कथौ शब्देः उरन् गि० । चेष्टे, भेके,
वाद्यभेदे, पर्वतभेदे, नृपस्यपालभेदे च । यामजावे न० ।

दग्ध स्त्री० दरिद्रा-क नि० । (दाद) रोगभेदे ।

दग्ध पु० दग्ध-वज् अच् वा । नृगभेदे, गर्वे, अहङ्कारे च ।

दग्धक पु० दग्धयति दग्ध-णिच् ल्यु । काण्डदेवे ।

दग्धण पु० चु० दग्ध-संदीप्ते ल्यु । रूपप्रतिबिम्बदर्शनाभादे,
आदर्शे, पर्वतभेदे च । नेले न० ।

दग्ध पु० दग्ध-यन्वे वज् द-भ वा । 'कृपाः काशा वल्लजाश्च
तथान्ये तोच्छुरोमशः । मौञ्जाश्च शाहवाक्षे वज् दग्धाः
परिकीर्त्तिता' इत्युक्तेषु काशादिषु वटसु लघेपु ।

दग्धि(वी) स्त्री० द-णिन् वा ऊीप् । व्यञ्जनादिहारके (हाता)
कागदिनिर्मिते पदार्थे । स्वार्थे कन् । अनाव्ये गोजिह्वा-
लतावाच्च । [वा क-अच् । सर्पे ।

दग्धिकार पु० दग्धिं कः कपो यस्तु दग्धिं विव फणां करोति
दग्धि पु० दग्धते शास्त्रे चन्द्रार्कसङ्गमो यत् दग्ध-वज् । अना-
वस्यायां तिथौ 'अ चोयं चन्द्रसूर्यौ'ल दर्शनादर्थे लघ्यते,
इत्युक्तेः । तस्याध्वे यागभेदे च । दर्शपौर्णमासाभ्यां यजेतेति
श्रुतिः । भावे वज् । दर्शने । दग्ध-अच् । दृष्टरि लि० ।

दर्शक पु० दर्शयति राजानम् आगतान् । दग्ध-णिच्-ल्यु ।
हारपावे । दर्शयितरि लि० । दग्ध-ल्यु । दृष्टरि लि० ।

दर्शन न० दग्ध-ल्युट् । नेले, खम्भे, वृक्षौ, धम्मे, उपलब्धौ,
दर्शने, अध्यात्मज्ञानोपायेषु न्यायादिषु शास्त्रेषु च ।

दर्शनीय लि० दग्ध-कनीयर् । अनोचरे, दर्शनयोग्ये च ।

दर्शयित् पु० दग्ध-णिच्-लच् । हारपावे स हि हारागतान्
राजानं दर्शयति । दर्शनकारयितरि लि० ।

दल भेदे स्त्री० पर० सक० सेट् वा घटा० । दलति अदासीत्
णिच् दलयति दालयति ।

दल भेदे चु० उभ० सक० सेट् । दालयति-ते अदीदलत् त ।

दल न० दल-अच् । शस्त्रच्छेदे, अपकष्टद्वये, पले, तमालपले,
उत्ततायाश्च, पङ्के, अर्धे च । खण्डे, उत्तपवहस्तनि च पु० ।

दलकोष पु० दलान्येष कोनोवस्य । कुन्दपुष्पदले तस्य पुष्पे
कोषान्तराभावात्तयालम् ।

दलनिर्मोकि पु० दलतोति दलं वल्कलं निर्मोकि इव यस्य ।

भूर्जपलदले तस्य हि वल्कलस्य निर्मोकाकारत्वम् ।

दलपुष्पा स्त्री० दलं स्वयं विदीर्षं पुष्पमस्याः । जेतक्याम् ।

दलाढक पु० दलेनाढक इव । स्वयंजाततिलदले, घृत्तराम्,

कुन्दे, नागकेशरे, शिरोषे, करिकर्पू, फेने, खातके, गैरिके च

दलाढक न० दलेनाढकम् । मरुवके । मदनदले, दमनदले च पु०

दलान्ध न० दलेनाम् । चुके (चुकापालङ्ग) ।

दलित लि० दल-त । प्रफुल्ले, खण्डिते, अर्द्धांशिते च 'व्येका-

दलित्वा विभाजितेऽनेन लीला० । [सप्तच्छददले ।

दलेगन्धि पु० दले गन्धो यस्याः इत् चमा० सप्तम्याश्लुक् ।

द्व गतौ आ०पर०चक०सेट् इदित् । दम्पति अदन्तीत् ।

द्व पु० दुनोति ड-अच् । वने, वनानले च । भावे अप् । उपतामे

द्वयु पु० टु-डु- उपतापे अयुच् । संतापे, गांलादिदाहे च ।

द्वान्नि पु० द्वयस्य वनस्यान्निः । दावानले ।

द्विष्ट लि० अतिशयेन दूरः-इष्टन् अन्त्यलोपः गुणश्च । अति

दूरे । द्वैष्टुनि द्वैयस् । जलैवार्ये स्त्रियां ङीप् ।

द्वश दीप्तौ चु०उभ०चक०सेट् इदित् । दंशयति-ते अददंशत्-त

द्वश दंशने चुरा०आत्म०चक०सेट् इदित् । दंशयते अददंशत् ।

द्वशक न० द्वश परिमाणस्य कन् । दशति, दशकस्यायास् ।

द्वशकण्ट पु०दश'कण्ठा यस्य । रावणः । दशकम्बरादयोऽप्यत्र

दशत् पु० द्वश परिमाणस्य अति । दशानां वर्गे-दशके द्वश-

सङ्ख्यायास् ।

द्वशधा अन्त्य० दशमकारस् पाच् । दशविधे ।

द्वशन् लि० दन्श-कनिन् । (दश) सङ्ख्याविशेषे ।

द्वशन पु० दशतेऽनेन नि० मलोपः । दन्ते, शिखरे च । करणे

खुट् । कवचे । भावे खुट् । दंशने, दन्तादिनाधाते च ।

द्वशनोच्छिष्ट न० दशनेनोच्छिष्टं यत् । अधरादिबुम्बने

'देवतोदयनोच्छिष्टपरिपूतपुटे' इति माघः । निम्बासे पु० ।

दन्तोच्छिष्टे लि० ।

द्वशपुर न० द्वश दिग् पिपतिं पृ-क । कैवर्तीसुखके । द्वश

पुरो यत् अच् समा० । मालवदेशैकखण्डे ।

द्वश्वल पु० 'दानश्च ललसामीत्यर्थान्नान्नावलानि च । उपपा-

यः प्रशिषिर्दानं दश बुद्धवलानि वै' इत्युक्तानि दश

तलानि यस्य । बुद्धसुगौ ।

द्वशभुजा स्त्री० द्वश भुजा यस्याः । 'इतिष्ठतं पुराकल्पे मनोः

स्वयम्भुवेऽनरे भाद्रभूता द्वशभुजा देवी'त्युक्तायां दुर्गायाम्

द्वशन् लि० दशानां पूरणः इष्टि मट् । केन दश सङ्ख्या पृथक्ते
तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् ।

द्वशमिन् लि० नवतेरुर्ध्वं दशमी साऽवस्थाभेदोऽवस्थस्य पूर्या-

धात् इति । नवत्युर्ध्वयस्ते अतिष्ठत् ।

द्वशमी स्त्री० दशानां पूरणी । शतावर्गे पुरुष इत्युक्ते नराणां

शतायुष्यनियमात् तस्यायुषो दशधाविभागे नवत्यधिकाया-

सवस्थायासतिष्ठद्वावस्थायां, चन्द्रस्य दशमकलायाः प्रवेश-

निर्गमान्यतररूपात्मके तिष्ठिभेदे 'आरभ्य तस्यां दशमीं च

यावद्' इति स्मृतिः । 'उन्मादो भूच्छां स्मृतिरित्येताः स्मरदशा

दशैव स्युः' इति विरहावस्थाभेदे मरणरूपावस्थायाञ्च ।

द्वशमीस्थ लि० दशम्यामवस्थायां तिष्ठति स्या-क । अतिष्ठत्

नवत्यधिकवयस्को-क्षीणरागे-स्मृतिहीने, विच्छेदवशात् मर-

णावस्थामाप्नोति इत्येवम् ।

द्वशमूल न० द्वश मूलानि यत् । पाचनभेदे । दशानां मूलानां

समाहारः पाता० । 'विलम्बोनाकागन्धारीपाटलागणि-

कारिकाः । शालपर्णी पृश्निपर्णी वृहतीद्वयोर्गुरुश्च ।

उषाभ्यां पञ्चमूलाभ्यां दशमूलसुदाहृत'मित्युक्तेषु विल्लादि-

दशकमूलेषु ।

द्वशरथ पु० द्वश दितुं गतो रथो यस्य । सूर्यवंश्ये ऋषभेदे

द्वशरथसुत पु० इत० । रामे एवं द्वशरथावजादयोऽप्यत्र ।

द्वशहरा स्त्री० द्वशविधानि दशजन्मार्जितानि च पापानि

हरति च्छ-ठक् । गङ्गाजन्मदिने ज्यैष्ठ्यशुक्लदशम्यां ज्येष्ठ-

शुक्लदशमीमधिकृत्य 'दशपापहरा यस्मात्तस्मात् द्वशहरा'

स्मृतं तस्य तत् ।

द्वशा स्त्री० द्वश-अष्ट् लि० नलोपः । अवस्थायां, दीपवत्त्वात्

'अभिलेखे न च खेहं न प्राप्तं न दशान्तरम् । परोपकार-

निरता कष्टिदीपा इवोत्तमा' इत्युक्तः । चित्ते, कालगत-

विशेषरूपायां गर्भवासजन्माद्यवस्थायां बाल्ययौवनादि-

रूपायाञ्च, कामकते विरहिण्यां नेत्ररागाद्यवस्थादशके,

ज्योतिषोक्ते मन्त्रावधारणं कृत्वादिषड्भाषां स्नातमेन

भोक्तृकाले च विस्तरो वृहदभिधाने ।

द्वशार्ध पु० द्वशया तैलादिकमाकर्षति आ०उप-अच् । प्रदीपे

वस्त्राञ्चले पु० स्त्री० पुंस्त्वे व०० ।

द्वशाङ्गधूप पु० 'नध सस्रं दत्तं गन्धो शुग्मलशुग्मैलजम् ।

सरलं चिह्नसिद्धार्थं दशाङ्गधूप उच्यते' इत्युक्ते धूपभेदे

प्रकारान्तरमयस्ति विस्तरो वृहदभिधाने । [खण्डे ।

द्वशापविल न०दशावस्त्राञ्चलं पविलमिव । आद्यादिदेवे वासः-

द्वशावहा स्त्री० द्वश दितुं आरोहति आ०उह-क । कैव-

तीक्ष्णके । [दृष्टिः । देशभेदे । नदीभेदे स्त्री० ।

दशार्ण पु० दश-क्षणाणि दुर्गाणि जलानि वा यत् नक्षत्राण्यद्

दशार्ह पु० यदुराजदेशे । तद्देशस्ये ब० व० ।

दशावतार पु० दश मोनादयोऽवतारायस्य । विष्णौ ते चाव-
तारा दृष्टदम्भिधाने दर्शयिष्यन्ते ।

दशाश्व पु० दश अश्वान् रथे यस्य । 'रथस्त्रिचक्रः सोमस्य
कुन्दाभास्तल वाजिनः । वामदर्शितो युक्ता दश तेन
चरत्यसवि'त्युक्ते चन्द्रे । [नाशीस्ये तीर्थभेदे ।

दशाश्वमेधिका पु० दश अश्वमेधा ब्रह्मणा कृताः सन्त्यल ठन् ।

दशाह पु० दशानामह्नां समाहारः । टच् समा० नाह्नादेशः ।

दशद्य दिनेषु 'दशाहं कृतकी भवेदिति' स्मृतिः ।

दशोन्धन पु० दशा वर्तिकैव इन्धनं यस्य । प्रदीपे ।

दशोरक पु० मरुदेशे । तद्देशस्ये ब० व० ।

दस उत्तमे दि० पर० सक० सेट् । दसति । अदसत्-अदासीत्-
अदसीत् । दसिला-दस्ता ।

दस भासे चु० उभ० सक० सेट् इदित् । दंसयति-ते अदंसत् त
दस दर्शने दंशने च चु० आ० सक० सेट् इदित् । दंसयते अदंसत
दस्यु पु० दश-युच् नानादेशः । चौरै, रिपौ, महासाहसिके च
दस्य पु० दश-यच् । गर्हभे । अश्विनीकुमारयोः, द्वि० व० । अश्विनी
तारके च । [अदंसत् हत् त ।

दह दीप्तौ अक० दाहे सक० चु० उभ० सेट् इदित् । दंशयति ते
दह दाहे आ० पर० सक० अनिट् । दहति अघावीत् ।

दहन पु० दह-ल्यु । अन्नौ, चिलकडले, भस्मातके, दुष्टचेतसि
च । भावे ल्युट् । दाहे न० ।

दहर पु० दह-अरन् । भूमायाम् धातुद्रव्यद्रव्यपाने (सृचि)
कृत्स्ने 'दहरोऽस्मिन् अन्नराकाश' इति श्रुतिः । अत्ये च लि०

दहराकाश पु० कर्म० । विदाकाश ईश्वरे ।

दाण दाने आ० पर० सक० सेट् इत् । यच्छति अदात् ।

दा दाने जुहौ० उभ० सक० सेट् । ददाति दत्ते अदात् अदित

दा छेदने अदा० पर० सक० अनिट् । दाति अदात् ।

दाजायणी स्त्री० दक्षणापत्वं स्त्री फिज् गौरा० डीप् । अश्वि-
न्यादिताराश्च, सतीनाभ्यां शिवपत्न्याश्च ।

दाक्षिणात्य पु० दक्षिणस्यां दिशि भवः दक्षिण+त्यक् । नारि-
केवे । दक्षिणदिग्भवसाले लि० ।

दाक्षिण्य न० दक्षिणस्य भावः अज् । अजुलले । दक्षिणा
सर्हति अज् । दक्षिणार्हे कलिजि । [सुनेर्मातरि ।

दाची स्त्री० दक्ष्य गोत्रापत्वं स्त्री० इज् डीप् । पाणिनि-

दाचीसुत पु० इत० । व्याकरणाकर्त्तरि पाणिनिष्ठनौ ।

दाडि(लि)म द्वि० दल-घञ् दालः तेन निर्दत्तः इमप् वा
लस्य डः । दाडिम्बदृष्टे स्त्रियां डीप् 'वियोगिनोमैवत दाडि-'
मीमसावि'ति चै० । [दृष्टे । इत० । दाडिम्बपुष्पे न० ।

दाडिमपुष्प पु० दाडिमस्य पुष्पमिव पुष्पमस्य । रोहितक

दाडिम्ब पु० दा-डिम्ब डस्य नेचच् । स्नानामस्थाने दृष्टे ।

दात लि० दो-तन् । क्लिप्ते । दैप-तत् । शुवे ।

दात्युह पु० दो-क्तिन् दितिं खण्डनं वहति दितिवाट् सएव
अण् बाह् जट्-आदेरित आचच् । कालकण्ठके पञ्चभेदे ।

दात न० दा-इन् । छेदनवाधने (दा) शब्दे । [अदोर्दादिष्ट

दान कृजुताकरणे, छेदने च । आ० अक० सार्धे सन् । दीदांसते

दान न० दो-दै-दा-वा ल्युट् । हस्तिमदजवे, पालने, छेदने,
शुद्धौ, त्यागे च ।

दानव पु० दनोरपत्यम् अण् । अश्वरे ।

दानवारि पु० इत० । देवे, विष्णौ च । कर्म० । हस्तिमदजवे न०

दानशील लि० दानं शीलं सततमनुष्ठानं यस्य । बद्धदातरि ।

दानशौण्ड लि० दाने शौण्डः दक्षः । बद्धप्रदे । [दक्षिणते च

दापित लि० दा-पिच्-त्त । साधिते, धनादिना वशीकृते,

दामन् स्त्री० न० दो-मनिन् । दोहनकावे पशुवन्धनरज्ज्वौ
रज्जुमाले, मालायाश्च । स्त्रीत्वे वा ड.पु । दामा दासे ।

दामनपर्जन न० इत० । दमनभञ्जनतिष्ठौ चलशुक्लचतुर्दृष्ट्याम्

दामनी स्त्री० दामैव प्रज्ञा० अण् वा डीप् । पशुवन्धनरज्ज्वौ

दामोदर पु० 'दामानि लोकनामानि तानि यस्योदरान्तरे ।

तेन दामोदरो देव' इत्युक्ते विष्णौ ।

दाम्बिक लि० दम्बेन चरति धर्मं ठक् । लोकेषु कीर्त्तादि-
ख्यापनाय धर्मचारिणि वैडाह्यग्नतिनि, दम्बयुक्ते च ।

वकपक्षिणि पु० । [अददायत्-त

दाय दाने आ० आ० सक० सेट् । दायते अदायिष्ट पिच्-

दाय पु० दा-कर्मणि घञ् । 'विभागोऽर्थस्य पित्रास्य पुत्रैर्वैल

प्रकल्पते' इत्युक्ते पित्रादिष्वन्वयवति तदुपरमे तत्त्वम्-

न्विभिः पुत्रादिभिर्विभजनीये द्रव्ये, विवाहकावे नामा-

त्वादिभ्यो देवे धने च । भावे घञ् । दाने । दो-भावे

घञ् । सुखेने । दैप-करणादौ घञ् । अन्वुनि, स्थाने,

लये, सोक्तुल्लनवाक्ये च ।

दायभाग पु० दायस्य सम्बन्धिसान्निध्यनस्य तत्त्वम्बन्धिसम्बन्धा-

दौ तस्य सम्बन्धिभिः पुत्रादिभिर्भागः विभजनं युटिकापाता

दिना व्यञ्जनम् । अष्टादशविवादार्न्तगते विवादभेदे, ताद-

श्रविवादविषये पुत्रादिभिः पित्रादिधनस्य विभजने च ।

दायाद पु० दायं विभजनीयधनमादत्ते आ+दा-क । पुत्रे ।

मधीश्वरा' इत्युक्तेषु स्वर्यादिषु च । 'पवनो दिक्पतिर्भूमि-
रिति मन्त्रः । एवं दिक्पादादयोऽपि इन्द्रादिवेव ।

दिग्गन्धर्व पु० दिक् अत्यन्तमेवास्वरे यत् । शिवे, क्षपणकभेदे,
'दिग्गन्धर्वो मध्यमत्वसाक्षरापादमस्तकम् । चैतन्यस्याधि-
संवर्द्धे रा नखापन्तरेपी'त्युक्ते जीवस्य देहपरिमाणज्ञी-
कारकै, बोद्धभेदे च । नमो त्रि० । कालिकायां स्त्री० ङीप् ।
दिशामन्ध्वरमिवावरकलात् । तमसि न० ।

दिग्गज पु० इत० । 'ऐरावतः पुण्डरीकः वासनः कुसुदोऽञ्जनः
पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजः' इत्युक्तेषु पूर्वा-
दिदिग् भूमिधारणाय स्थितेषु ऐरावतादिषु गजेषु ।

दिग्ध पु० दिह-क्त । विपातवाणे, वज्रौ, प्रबन्धे च । भावे ज्ञा ।
क्षेत्रे, वेपने च न० । कर्मणि ज्ञा । क्षिप्ते त्रि० । [भावे त्रि० ।

दिग्भात न० दिग्योरीतेर्भाता अंशः । एकदेशे । इव० । अत्य-
दिति (ती) स्त्री० दो-अवशयञ्चने क्तिच् वा ङीप् । दैत्यभा-
तरि कक्षपपत्न्याम् । भावे क्तिन् न ङीप् । खण्डने ।

द्विज पु० द्वितेर्जायते जन-ङ । अचुरे । द्वित्युतादयोऽप्यत्र
द्विषुषु (षु) पु० द्विषूमात्मन इच्छति क्यच्-क्लिप् पु० वा
ह्रस्वः । हिक्ढायाः स्त्रियाः स्त्रासिनि ।

द्विषू स्त्री० दधाति पापं धिष्यते वा धा-धिष-वा ज नि०,
द्विषि धैर्यं स्त्राति सो-ज वा यत्नम् । हिक्ढायां स्त्रियां पुनर्भू
स्त्रियाम्, 'ज्येष्ठायां यदा नृदायां कन्यायाः सृज्यतेऽनुजा ।
सा चापेद्विषूचैवा पूर्वा त द्विषूः' सृतेत्युक्तायां
ज्येष्ठायाः नृदायां सत्याम् जडायां कनिष्ठमगिन्याञ्च ।

द्विषूपपति पु० इत० । 'श्वातर्ह तस्य भार्यायां योऽचरज्जेत
कामतः । धर्मैणापि नियुक्तायां स ज्ञेयो द्विषूपपति' रि-
त्युक्ते पुनर्भूपतौ । ज्येष्ठविवाहाभावे जडायाः कनिष्ठाया
भगिन्याः पत्न्यौ च ।

दिन न० द्यति तनः । सूर्यकिरणोपपन्निते षट्दशङ्कालके
तद्विशिष्टे वा चतुर्थांशकालके काले । तच्च मनुष्याणां षट्-
दशङ्कालकम्, पितृणां गौणचान्द्रमासालकं तेषां हि
चन्द्रलोकोपरिस्थितेः लम्बादभीतएव सूर्यस्य तल्लोके
किरणस्य संश्लेषः शुक्लादभ्यां पुनर्भूतेनान्ध्यानात् न
तत्त्वमर्थः । देवानामसुराणाञ्च सौरवर्षकालालकं तद्
विचरन्तु दृष्टदमिधने । जन्तोश्चो दिव्यमानेन युमचह्रस्-
वकालान्कालकमिति धिवेकः ।

दिनकर पु० दिनं करोति सोदयेन क-टक्, दिने-करः
किरणो यस्य वा । सूर्ये ।

दिनक्षय पु० 'एकस्मिन् सावने त्वह्निरिधोनां नितयं यदा

तदा दिनक्षयः प्रोक्त' इत्युक्ते एकसावनदिनवृत्तितिधि
न्यरूपे काले ।

दिनपति पु० इत० । सूर्ये, अर्कवृत्ते च । दिनेशादयोऽप्यत्र ।
दिनमणि पु० दिने मणिरिव प्रकाशकत्वात् । सूर्ये, अर्कवृत्ते च
दिनम् संधाते च० आत्म० सक० सेट् । दिव्यते अदिदिव्यत
दिनादि पु० इत० । प्रातःकाले ।

दिनान्त पु० इत० । दिवावसाने सायंकाले । [अदिदिव्यत् त
दिभ्य प्रेरणे चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । दिव्ययति-ते
दिव्य संधाते चुरा० उभ० सक० सेट् । दिव्ययति ते अदिदिव्यत्-त
दिलीप पु० सूर्यवंशे न्यपभेदे रघोः पितरि ।

दिव प्रीतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । दिव्यति अदिन्योत् ।

दिव जिगीषायां पयो व्यवहारे इच्छायां आज्ञायाञ्च दिवा०
पर० सक० सक० च सेट् । दीव्यति अदेवीत् । देवित्वा द्यूत्वा

दिव कृजने च० आत्म० सक० सेट् । देवयते अदिदेवत ।

दिव अर्द्धे च० उभ० सक० सेट् । देवयति ते अदीदिवत् त ।

दिव् स्त्री० दिव-डिवि । स्वर्गे, आकाशे च । [दिवसे, वने च

दिव न० दिव-क । स्वर्गे, 'दिवौकच' इत्यत्रादन्तात् । आकाशे,

दिवस पु० दीव्यन्त्यात् दिव-असच् क्तिञ्च । 'नाडीपटितम
साल सावनो दिवसः स्रुतः । त्रिंशभागोऽर्कराशेस्तु दिवसः
सौर उच्यते । चान्द्रस्तु तिथ्यवच्छिन्नो भौषो भूपरिधे
मंत' इत्युक्तेषु सावनादिषु दिनेषु ।

दिवससुख न० इत० । प्रभाते ।

दिवस्यति पु० इत० अलुक् स० सत्यञ्च । इन्द्रे ।

दिवस्पृथिवी स्त्री० द्वि० व० । दिवञ्च पृथिवी च नि० स्रुट् ।

मिलितयोः भूमिस्वर्गयोः रोदह्योः ।

दिवा अव्य० दिव-का । दिवसे ।

दिवाकीर्त्ति पु० दिवैव कीर्त्तिः लज्जं यस्य रात्रौ लुरकर्म-
निषेधात् । नापिते । [पङ्क्त्यानां दिवातनीमि'तिभट्टिः

दिवातन नि० दिवा भवः स्रुट् च । दिवाभवे । स्त्रियां ङीप् ।

दिवान्ध पु० दिवा दिने अन्धः दर्शनाभावात् । 'मेचकादौ
'दिवाभ्याः प्राणिनः केचि'दिति चख्डी ।

दिवाभीत पु० दिवा दिवसे भीतः । चौरै, चन्द्रे, मेचके च ।

'दिवाभीतमिवान्धकारमि'ति कुमारः ।

दिवि पु० दिव-कि । चावपक्षिणि ।

दिविज पु० दिवि जायते जन-ङ हल० अलुक् स० । स्वर्गे
दिविभवादयोऽप्यत्र । [द्विषिशादयोऽप्यत्र ।

द्विषिषद् पु० दिवि सीदति क्तिप् स्रुपमादि० पत्यम् । दिने
दिवो (नौ) कस् (स) पु० दिवि दिवम् वा ओकस् यस्य प्र०

अदन्तवर्ष । देवे । 'तारकेय दिवौकस' इति कुमारः
 दिवौदास उ० चन्द्रवंशीये काशिराजे नृपभेदे ।
 दिव्य न० दिवि भवं यत् । लवङ्गे चन्दने, शफथरूपे, अलौकिक
 प्रमाणभेदे गुग्गुलौ, तन्मोक्षे भावभेदे च । नायकभेदे
 उ० । दीव्यतेऽनेन दिव-क्यप् । मनोहरं द्योतनात्मकं च लि०
 दिव्यगन्ध पु० दिव्यो मनोहरो गन्धोऽयम् । गन्धके । लवङ्गे न० ।
 सूक्ष्मैलायां स्त्री० । कर्म० । उत्तमगन्धे पु० ।
 दिव्यगायन पु० कर्म० । गन्धर्व्यं ।
 दिव्यतेजस् स्त्री० दिव्यं तेजो यस्याः । ब्राह्मीलतायाम् ।
 दिव्यदोहद न० यत् दीयते तद् देवेभ्यो मनोराज्यस्य चित्रये ।
 उपयाचितकं दिव्यदोहदं तद्विदुर्बुधा' इत्युक्ते अभीष्टसिद्धये
 देवेभ्यो देये इव्ये ।
 दिव्यपुष्प पु० दिव्यं पुष्पमस्म । करवीरे । महाद्रोणायां स्त्री०
 दिव्यलता स्त्री० कर्म० । भूज्जलतायाम् ।
 दिव्यसार पु० दिव्यः सारो यस्म । शालहले ।
 दिव्या स्त्री० दीव्यतेऽनेन दिव-क्यप् । वन्ध्याकर्कोश्यां शता-
 वय्याम्, महासेदार्था, ब्राह्मणाम्, श्वेतदूतार्थां, श्वेतजीरके,
 हरितक्याञ्च ।
 दिव्योदक न० कर्म० । श्वेजले ।
 दिव्योपपादुक पु० उपपद्यते सात्वित्वादिदृष्टकारणजनमेवैव
 अदृष्टसङ्कतापुण्यं यत् उत्पद्यते उप+पद-उक्तञ् पिशा-
 चादिव्यावृत्तये दिव्य इति विशेषणं तेषाञ्च सात्वित्वा-
 दिदृष्टकारणेषामेकैव दिव्यत्वाभावात् तत्वात्म्यम् । देवे
 दिव्यौषधि स्त्री० कर्म० । मनःशिलायाम् ।
 दिश दाने आज्ञापने च लु० उभ० सक० अनिट् । दिशति अदिशत
 दिग्गशा स्त्री० दिग्-क्षिप् वा टाप् । आशायाम् ककुभि ।
 दिग्ध लि० दिशि भवं दिग्ध्य उपनीतं वा यत् । दिग्धै, दिग्ध्य
 उपजीते च । [काशे पु० । उपदिष्टे लि० ।
 दिष्ट न० दिग्ध-क्त । भाग्ये 'न दिष्टमिष्टं कुरुते' इति भावः ।
 दिष्टान्त पु० दिष्टस्य भाग्यस्थानः । भाग्यस्थानोपलक्षिते नरये
 दिष्ट्या अव्य० दिग्ध-यक् अङ्गादि० नि० । मङ्गले, हर्षे, भाग्ये-
 नेत्यर्थे च । [अधिलक्षित-अदिग्ध ।
 दिह लेपने अदा० उभ० सक० अनिट् । दिग्धे दिग्धे अधिलक्षिते
 दी जये दि० आत्मा० अ० अनिट् । दीयते अदास् । दिग्ये । दीनः
 दीक्ष मौख्ये, यागे, उपनयने, नियमज्ञतयोरपदेशे च आ०
 आ० सक० सेट् । दीक्षते अदीक्षिष्ट ।
 दीक्षणीया स्त्री० दीक्ष-अनीयर् । सोमसाध्ये यज्ञभेदे ।
 दीक्षा स्त्री० दीक्ष-अ नियमे, संस्कारे 'विवाहदीक्षां निरवर्त्तय

दयुर्' इति रघुः । 'दीयते विमलं ज्ञानं क्षीयते कर्मवा-
 सना तेन दीक्षते सा प्रोक्ते' इति तन्मोक्षे अभीष्टप्रदसम्ब-
 यक्ष्ये, तदुपदेशे, यागे च ।

दीक्षागुरु पु० दीक्षायां गुरुप्रदेश । मन्त्राद्युपदेशि ।
 दीक्षान्त पु० दीक्षायाः प्रधानभागस्य कन्तः अन्तोपलक्षितः
 तत्समापको यागभेदः । अवष्टवक्ष्ये यागभेदे ।
 दीक्षित लि० दीक्ष-क्त । सोमयागादौ संकल्पं विधाय धृतनियमे ।
 दीक्षा तन्मोक्षे संजाताऽस्य इत्यच् । तान्मिहदीक्षावति ।
 दीदिवि पु० दिव-किन् अभ्यासोदीर्घश्च । दृक्स्थितौ । कन्ने
 पु० न० । उदिते लि० । [किरये
 दीधिति स्त्री० दीधी-क्तिन् यहादिवादिट् इकारोपश्च ।
 दीधी देवने दीप्तौ च अदा० जचा० आत्मा० अक्० सेट् ।
 दीधीते अदीधिति । [सूषिकायां स्त्री० ।
 दीन लि० दी-क्त तस्य नः । दुःस्थिते, भीते च । तगरपुष्पे न० ।
 दीनार पु० दी-आरक् सेट् च । स्वर्णभूषणे, स्रग्गायां, सुवर्ण-
 कर्पद्वये, निष्कामने, हातिंयद्रुक्तिमापरिमितकाञ्चने च ।
 दीप दीप्तौ दि० आत्मा० अक्० सेट् । दीक्षते-अदीपि-अदी-
 पिष्ट । दीप्तिः । शिष् अदीपितं अदीपितं । [निते
 दीप पु० दीप-क । प्रदीपे तैलादिस्नेहयोगेन वत्तिकादाहकशिक्षा
 दीपक पु० दीप+सार्धं कन् । प्रदीपे, स्थेनपक्षिणि, रागभेदे
 च । कुङ्कुमे अर्धालङ्कारभेदे च न० । दीपयति शिष् खुल् ।
 यमान्यास्, स्त्री० । कार्यप्रकाशके, कुशले च लि० । स्त्रियां
 टाप् अत इत्स्वम् यन्त्रप्रभेदे ।
 दीपन पु० दीपयति भक्षणात् जठरान्निवृत्तं जयति दीप-शिष्
 ल्यु । पलायनौ, काशनर्त्तने, मयूरशिखायां शालिकशान्ते,
 तगरमूले, कुङ्कुमे च । दीपनकर्त्तरि लि० । पाठायां,
 सेधिकायां, ताव्याञ्च स्त्री० क्रीप् ।
 दीपपुष्प पु० दीप इव पुष्पमस्म । चम्पकद्वये ।
 दीपमालिका स्त्री० दीपानां माला यस्याम् कप् अत इत्स्वम् ।
 दीपान्तितायामभावस्यायाम् । इत० । दीपसमूहे ।
 दीपट्टल पु० स्वार्थे कन् दीपस्वाधारो ङङ् । [पितृलक्षणे
 दीपाधारे तेजसे काजदिनिर्मिते वा प्रदीपे ।
 दीपान्विता स्त्री० दीपैरन्विता । मौख्यान्त्रेण कार्त्तिकस्य
 सख्यचान्द्रे शास्त्रिनस्त्राभावस्यायाम् ।
 दीप्त पु० दीप-क्त । निष्कृते, सिद्धे च । स्वर्णे हिङ्गुनि च न० ।
 ज्वलिते, दग्धे, भासिते, दीप्तिमति च लि० । बाङ्गलिकायाम्,
 अग्निशिखोपधौ, ज्योतिष्मत्वाञ्च स्त्री० टाप् ।
 दीप्तिजिह्वा स्त्री० दीप्ता ज्वलन्ती जिह्वा यस्याः । उक्तासख्यां

प्रयागीभेदे तस्या हि रात्रौ जिह्वा च्छतीति प्रसिद्धम् ।
दीपान्नि पु० दीपः अग्निर्जठरावन्तो यस्य । अग्नये ।
तोष्णजठराग्निसति ति० ।

दीप्ति स्त्री० दीप-क्तिन् । कान्तौ, 'कान्तिरेव वयोभोगदेशकाल-
गुणादिभिः । उद्दीपिताऽतिविस्तारं प्राप्ता दीप्तिरिहो-
च्यते' इत्युक्ते स्त्रीणां गुणभेदे ।

दीप्तिका स्त्री० दोषा कायति कै क । दुग्धपाषाणहृत्ते ।

दीप्य पु० दीप-वत् । जीरके । अतर्जीरके न० । दीपने साधुर्यत् ।

यसान्तां पु० स्त्री० । [स्वरवर्णे च । आयाते ति० ।

दीर्घ पु० ह-वञ् वस्य नेत्त्वम् । शाललताहृत्ते, उद्रे, द्विमाते

दीर्घकणा स्त्री० दीर्घः कणो लेशो यस्याः । अतर्जीरके ।

दीर्घकण्टक पु० दीर्घः कण्टको यस्य । नर्वुरे (वावला) ।

दीर्घकण्ट पु० दीर्घः कण्टो यस्य । वने । आवतकण्टमात्रे ति० ।

दीर्घकन्द न० कर्म० । मूलके । दीर्घः कन्दो यस्याः कण् अत

इत्त्वम् । मूष्याम् स्त्री० । [तत्त्वार्थे ।

दीर्घकील पु० दीर्घः कीलो यत् । अघोटके । स्वार्थे कन् ।

दीर्घकोषिका स्त्री० दीर्घः कोषो यस्याः कण् अत इत्त्वम् ।

(भित्तुक) दुर्णमायाम् । तालयस्योऽपि ।

दीर्घशय्य पु० दीर्घा शय्यः पर्व यस्य । गजपिप्पल्याम् ।

दीर्घशीव पु० दीर्घा शीवा यस्य । उद्रे, नीलकौडौ च ।

दीर्घच्छद पु० दीर्घाच्छदा यस्य । इजौ ।

दीर्घजङ्ग पु० दीर्घा जङ्गा यस्य । उद्रे, वने च ।

दीर्घजिह्व पु० दीर्घा जिह्वा यस्य । सर्पे ।

दीर्घतण्ड पु० कर्म० । तालहृत्ते । [ज्यां स्त्री० ङीप् ।

दीर्घदण्ड पु० दीर्घा दण्ड इव काण्डेन । एरण्डहृत्ते । गोर-

दीर्घदर्शिन पु० दीर्घा पश्यति दृष्ट-स्थिति । दूरदर्शिन

पण्डिते, भट्टके च । आगामिकार्यज्ञे, दूरदर्शिनामे ति० ।

दीर्घदृष्टि पु० दीर्घा दृष्टिरस्य । पण्डिते । दीर्घा दूरगा दृष्टि-

येवा इव० । दूरवीक्षणे वन्त्रभेदे । [न चालम् । शङ्खे

दीर्घनाड पु० दीर्घा दूरगामित्वात् विलीयी नादोऽस्य चुम्भा०

दीर्घनिद्रा स्त्री० कर्म० चुम्भा० न चालम् । खलौ, बड्कालिक

निद्रायाञ्च । 'दीर्घनिद्रामवापित' इति रघुः । [लताभेदे

दीर्घपटोलिका स्त्री० कुक्षिता पटोली कन् कर्म० । (धुधुल)

दीर्घपत पु० दीर्घाणि पतायस्य । राजपलासखौ, विष्णुकन्दे,

हरिदर्भे, कुन्दरे, ताजे, कुपीकौ च । अत्यजङ्गहृत्ते, गन्ध-

पलायाञ्च स्त्री० टाप् । सजायां कन् अत इत्त्वम् । दत-

कुमार्या, अतवचायाञ्च । चक्षुशाके, पलाशीलतायाञ्च

स्त्री० ङीप् । [वाकलिया ।

दीर्घपर्णा स्त्री० दीर्घाणि पर्णायस्यस्याः ङीप् । टुमिपर्णान्

दीर्घपल्लव पु० दीर्घः पल्लवोऽस्य । शण्डहृत्ते । कर्म० । दीर्घच्छदे

पु० न० । दीर्घच्छदयुक्तमात्रे ति० ।

दीर्घपादप पु० कर्म० । ताजे, पुणे च ।

दीर्घपृष्ठ पु० दीर्घं पृष्ठमस्य । सर्पे ।

दीर्घफल पु० दीर्घाणि फला यस्य । आरग्वधे (सोन्माल) संज्ञायां

कन् । अगस्त्यहृत्ते पु० । कपिलद्राक्षायां, जतुकायाञ्च स्त्री०

दीर्घमूल पु० दीर्घं मूलं यस्य । कोरटालतायां, विन्धुभेदे च ।

वीरणे न० । कर्म० । संज्ञायां कन् । मूलके । श्यामालतायां

स्त्री० टाप् । डुरालभायां स्त्री० ङीप् ।

दीर्घरागा स्त्री० दीर्घां बड्कालस्यावी रागो रज्जनं यस्याः ।

हरिद्रायाम् । [चिरकात्रे ।

दीर्घरात्र न० कर्म० । दीर्घायां रात्रौ । ७७० । बड्करात्रियुक्ते

दीर्घरोमन् पु० दीर्घाणि रोमायस्य । भङ्गके ।

दीर्घवल्ली स्त्री० कर्म० । पलाश्यां, पातालगरुडीलतायां, माहेन्द्र

वारुण्याम्, आयतायां लतायाञ्च ।

दीर्घदन्त पु० दीर्घं दन्तमस्य । श्लोनाके हृत्ते । स्वार्थे कन् ।

तत्त्वार्थे । इन्द्रचिर्भय्यां स्त्री० टाप् । संज्ञायां कन् अत

इत्त्वम् । एलापय्याम् स्त्री० ।

दीर्घशाख पु० दीर्घा शाखा यस्य । शालहृत्ते । संज्ञायां कन्

अत इत्त्वम् । एलापय्याम् स्त्री० टाप् । [राजाज्ञे ।

दीर्घशूक पु० दीर्घः शूकोऽयमस्य । शालिभेदे । सजायां कन् ।

दीर्घसत्र न० कर्म० । दीर्घकालिके यज्ञभेदे इव० । तत्कर्तारि

ति० । 'हविषे दीर्घसत्रस्य सा चेदानीं प्रजेतस' इति रघुः ।

दीर्घनूत ति० दीर्घेण चिरकात्रेण शूलनोक्षितकर्म यस्य ।

चिरकात्रेण प्रारम्भकर्णाद्युदातरि । कर्म० । आवततल्लौ न०

दीर्घस्कन्ध पु० दीर्घः स्कन्धः काण्डोऽस्य । तालहृत्ते ।

दीर्घासुध्य पु० दीर्घमासुध्यं यस्य । अतमन्दारकहृत्ते, मार्कण्डेये च

दीर्घायुस् पु० दीर्घम् आयुर्जीविनकायोऽस्य । काके, शाख्याहृत्ते च

दीर्घिका स्त्री० दीर्घेण विस्तारमपेक्ष्य आयामैव । जलाशयभेदे

अस्या लक्षणं तद्भागशब्दे इत्यम् । [न०

दीर्घ ति० दृ-क्त । विदारिते, भीते च भावे क्त । विदारे, भये च

हु गतौ आ० पर० सक० ण्विट् । दन्ति अदीपीत् केचित्तु नेड-

यमिनाङ्कुरेण अदावीदित्यपि । [दृग्वि० । दृवणुः ।

हु उपतापने आ० पर० सक० ण्विट् । हुनोति अदावीत् अदीपीत्

दुःख दुःखकरणे अट् । चुरा० उभ० सक० ण्विट् । दुःखयति ते

अदुःखत्-त ।

दुःख न० दुःख-अच्-वञ् वा । प्रतिहृल्लवेदनीये चित्तधर्मीभेदे,

न्यायमते आत्मसम्भेदे, पीडायां, कष्टे च । दुःखसाधने
पदाद्यै, तद्वति च लि० । [दुःखानां तितये ।
दुःखतय न० इत० । अत्र्यात्मिकाधिदेविकाधिभौतिकरूपे
दुःशासन पु० दुःखेन विज्यतेऽसौ शास-सत्त्वर्षी युच् । भारत
प्रसिद्धे दुर्वीधनस्थाननरावुजे छवराष्ट्रमुते ।
दुःपमस् अय्य० दुष्टं कमल तिरु० अय्य० पलम् । गह्व
इव० अपलम् । असमञ्जसे लि० ।
दुःसहा स्त्री० दुःखेन सह्यते दुर्+सह-खल् । नागदमन्याम्
दुःस्थ लि० दुःखेन तिष्ठति स्या-क । दीने, मूर्खे, लुब्धे च ।
दुःस्थित लि० दुर्+स्था-त्त । अनवस्थिते, दुःखेन स्थिते च
दुःस्पर्श पु० स्त्री० दुःखेन स्पर्श्यतेऽसौ दुर्+स्पृश-खल् । उरा-
लभायास् । लताकरज्जो पु० । कष्टकायास्, कपिकक्याम्,
आकाशवज्रास् स्त्री० । दुःखमैवस्तुमात्रे लि० ।
दुःकुल न० दुःकलञ्च कुञ्च दुष्टं कुलति कुलआवरणे क
वा ए० । चौमाखरे, लक्षणपले, स्त्रक्षवस्ते च ।
दुग्ध न० दुह-त्त । पयसि क्षीरे, स्त्रीजातिस्त्रनमिष्यन्दिहव-
द्रज्जे । कर्माणि त्त । कृतदोहायां धेनवाद्गौ स्त्री० । प्रपरिते
लि० । भावे त्त । दोहने न० ।
दुग्धपाषाण पु० दुग्धं निर्यासः पाषाणदव वस् । (शिर
गोला) स्थाते एजभेदे । स्तार्थे कन् । अत्रैवार्थे ।
दुग्धिका स्त्री० दुग्धं क्षीरमिव निर्यासोऽस्तस्याः टन् । (दुधि)
(क्षीरा) इति स्थाते एजभेदे ।
दुग्धी स्त्री० दुग्धमिव निर्यासोऽस्तस्य अर्धआद्याच् गौ-
उगीप् । दुग्धिकायाम् (दुधि) ।
दुद्रुम पु० दुष्टो द्रुमः दृ० । हरित्पत्रे पलायडौ ।
दुन्दुभि पु० दुन्दु इति शब्देन उभति पूरवति उभ-क यत्न० ।
दृष्टदृष्टकायां, मेर्यां, वरुणे दैत्यभेदे, राजसभेदे, विषे,
इ० वर्णमध्ये 'प्राणिनां जायते हृषीं दुन्दुभौ वरुणिनो'
त्युक्तलक्षणे वत्सरभेदे च । पाशके स्त्री० ।
दुर(स) अय्य० दुश्च सुक् वा । दुष्टे निन्द्यां, निषेधे, दुःखे च
दुरास् पु० दुष्टोद्यः प्रा० कपटपाशके । दुष्टोऽसौ वल् । दुष्टयूते
दुरत्यय लि० दुःखेनातीयते दुर्+अति-इ-खल् । डरतिक्ल-
खीये, दुस्तरे च । [दुर्गमे, दुर्जेथे च ।
दुरदृष्ट न० दुष्टदृष्ट प्रा० । दुर्भाग्ये पाषे । [दुष्ट्याये
दुरधिगम लि० दुःखेनाधिगम्यते दुर्+अधि+गम-खल् ।
दुरध्व पु० दुष्टोऽध्वा प्रा० अह् । दुष्टवर्त्तन ।
दुरन्त लि० दुष्टोन्तोऽवसानं वस् । स्रगयाद्यूतपानादिपु
व्यसनेषु तानि हि प्रथमं सुखयित्वा अन्ते दुःखयन्ति ।

दुर्जैवोद्यः परिक्रन्दो यस्य । दुर्जेथे, गभीरे च ।
दुरभिग्रह पु० दुःखेनाभिसख्येन गच्छतेऽसौ खल् । अपामार्गे
दुःखेन गच्छे लि० । दुरालभायां, कपिकक्यास् स्त्री० ।
दुरायह पु० दुष्टआयहः निर्वन्धः । द्युतिरहितेऽग्निनिषेधे,
इव० । तद्युक्ते लि० ।
दुराचार पु० दुष्ट आचारः प्रा० । विरुद्धाचरणे । इव० । तदा
चारवति लि० । 'अपि चेत् सुदुराचारः' इति गोता ।
दुरात्मन् लि० दुष्ट आत्मा चित्तं यस्य । दुष्टचित्ते जने ।
दुराधर्ष पु० दुष्टान् राजानान् काधर्षयति अच् । श्वेतसर्पे
तत्क्षेपणे हि वेतालादीनामपशरणं स्रुतौ दर्शितम् ।
दुःखेन ईषदपि धर्षयितुमशक्यम् दुर+आ+इष-खल् ।
धर्षयितुमशक्ये लि० । कुटुम्बिनीदृष्टे स्त्री० ।
दुराह पु० दुःखेनाह्यतेऽसौ दुर्+आ+ह-वर्धने कर्माणि
क । विस्ते, कारिकेथे च । लज्ज्यां स्त्री० ।
दुरारोह पु० दुःखेनाह्यते दुर्+आ+ह-खल् । शास्त्रलि-
दृष्टे । शीवन्नां स्त्री० । दुरारोहमात्रे लि० ।
दुरालभा(या) स्त्री० दुःखेनालभ्यते स्रुयते असौ दुर्+
आ+लभ-खल् वा सम् । (आलङ्घनी) लतायाम् ।
दुरालाप पु० दुष्ट आलापः प्रा० । दुष्टवचनकवने ग्लानिप्रकाये
च । इव० । तद्वति लि० ।
दुरासद् लि० दुःखेनासद्यते मम्यतेऽसौ दुर्+आ+सद्-खल् ।
दुर्गम्ये, दुर्धर्षे च 'स वभूव दुरासद्' इति रघुः ।
दुरित न० दुष्टमितं नग्नं नरकादिस्थानप्राप्तिरनेन । पापे ।
दुरक्त न० दुष्टसक्तम् । पापे । [दुर्निवारे ।
दुरच्छेद लि० दुःखेन उच्छेद्यतेऽसौ दुर्+उद्+छिद-खल् ।
दुरन्तर लि० दुःखेन उत्तीर्यते दुर्+उद्+गृ-खल् । दुस्तरे
दुष्टसतरम् प्रा० । दुष्टे उत्तरे न० ।
दुरूह लि० दुःखेन ऊह्यते वितर्क्यते ऊह-खल् । दुर्विज्ञे ।
दुरोदर पु० दुष्टं सगन्तादुदरमस्य । द्यूतकारे, पक्षे, अस्ते
च । द्यूते न० । 'दुरोदरच्छाजितामि'ति भारविः ।
दुर्ग पु० दुःखेन गम्यतेऽसौ कर्माणि ड । अक्षरभेदे, तन्त्रन्यां
देव्यां स्त्री० । 'तत्रैव च वधिष्यामि दुर्गमास्त्रं महासुरम्
दुर्गादेवीति विष्ण्वात्मिति चण्डो । अपराजितायां, नी-
त्याम् । गुग्गुली पु० दुःखेन गच्छत्यत दुर्+गम-आधारे
ड । पर्यन्तादिभिर्दुर्गमे पुटे, कोष्ठे (केला) (गड्) स्थाते
न० । दुर्गमदेधे, उच्छ्रिते, दुःखेन सम्पाद्ये च लि० । कास-
क्रोधादिदुःखेन दुस्तरे संसारे न० ।
दुर्गत लि० दुर्गच्छति दुर्+गम त्त । दरिद्रे दीपगते च ।

दुर्गति स्त्री० इट्+गन्-क्तिन् । नरके, दारिद्र्ये इटावां गतौ च
दुर्गन्ध पु० इट्+गन्धः । पूतिगन्धे । इन्० तद्वति लि० पलायणी पु०
दुर्गसञ्चय पु० दुर्गे देशे सङ्घटयनेन । (सांको) संक्रमे ।
दुर्गानवशी स्त्री० इत्० । जगद्दालीनामकडुनापूजाकाल-
रूपायां कान्ति कमुलनयस्याम् ।

दुर्जन लि० दुर्गे जनो यस्मात् यदाचरयेन साधुरपि दुष्प्र-
ति । खवे । दुष्टः जनः प्रा० सं० । खवे पु० ।

दुर्जर लि० ज-अच् जर इः सेन जरा जोर्यता यस्य ।
इः सेन जोर्यति यदर्थे । ज्योतिषोक्ततायां स्त्री० ।

दुर्जात न० इट् जातम् प्रा० । व्यसने, आपदादौ । इन्० ।
अणव्यगुजाते अतुचिते च लि० ।

दुर्षाभा स्त्री० इट् जिह्दितं नासास्य ङोप् खलम् । दीर्घ-
कोषिकायाम् (भित्तुक्) ।

दुर्दान्त पु० इट् दानं दमनं नाल । कलहे । इः सेन दम्यते
अ दम-क्त । अशाने वल्लहरे लि० ।

दुर्दिन न० द्यति तमः इति दिनं इट् सेधाच्छादनादिना तमो-
नाशकराक्षपहीनं दिनं प्रा० । सेधाच्छादने दिवसे । इट्
सक्षपहीनं दिनं यस्मात् पु० । सेधाच्छादने, वधे च ।

दुर्द्वार पु० इट्+द्व-खल् । नरकभेदे, कूपभौवधौ, भङ्गातमे
दैवभेदे च 'दुर्द्वारं दुर्मुखमिति' चण्डौ । इः सेन स्रष्टुमि-
हृदये धार्यते, केनापि न धार्यते वा खल् । विष्णौ । इः ख
धार्ये दुर्द्वारं च यदर्थे लि० । [कन्यारिष्टे च स्त्री० ।

दुर्द्विप लि० इः सेन दुष्प्रते । असीत्ये, अप्राप्तये च । नागदमयां
दुर्वल लि० इट् वलं यस्य । वलशून्ये, कशे, अत्यनांघे च ।

दुर्भाग लि० इट् भागं भाग्यं यस्य । अजभाग्ये । पतिस्ते च-
मृत्यायां स्त्रियां स्त्री० ।

दुर्भाग्य न० इट् भाग्यं प्रा० । इट्+हो पाप्मे । इन्० । तद्वति लि०
दुर्भिक्ष अन्व० भिक्षाया अभावः अशोभावेऽव्ययीभावः अद-
न्तादम् ततोवाचप्रस्योर्वा तेन 'दुर्भिक्षे राष्ट्रविभवे' इति

दुर्भिक्षमत्यमित्यादि च सिद्धम् । भिक्षाया अभावे, तदुप-
लक्षिते काले अत्यान्नकाले च ।

दुर्भति लि० इटा कति वैश्व । विवेकप्रतिबन्धकपापेन कलुषित
बुद्धौ जने, ई० वर्गमध्ये 'भवैव सध्या दृष्टिर्भूतौ सद्यप-
स्थिते इत्युक्तयश्च वर्षभेदे पु० । प्रा० सं० । इटावां बुद्धौ ।

दुर्धनस्य लि० इट् जिह्दादिना व्याकुलं मनोऽस्य । विम-
नस्ते । शतावस्थां स्त्री० ।

दुर्धरा स्त्री० इः सेन जियते च-अच् । दूरीयाम् ।
दुर्मुख पु० इट् मुखमस्य । अजे, वानरे, नागभेदे, दैत्यभेदे च ।

अभिषवादिनि लि० ।

[कासमर्चनिके ।

दुर्मधस् लि० इटा मेधाऽस्य यश्चि च समा० । मन्दबुद्धौ विच-
दुर्योधन पु० इः सेन बुध्यतेऽसौ युध-खल्यौ युच् । चतराष्ट्र-
रूपतेजोवपुले नृपभेदे । इः सेन योध्ये लि० ।

दुर्लभ पु० इट्-लभ-खल् । कर्तुरे । दुष्प्रपे लि० 'मानुष्यं
दुर्लभं लोकं विद्या तल सुदुर्लभं' इति उपायम् । इराज-
भायां, श्वेतकण्ठकाय्याञ्च स्त्री० ।

दुर्लक्षित न० इट् लक्षितम् इट् लक्ष-ईसेत्त । चन्द्रपार्थनादि-
रूपे अलभ्यविषये आशये । (आवादार) दुर्लक्षिते च । 'दुर्ल-
क्षितं यस्य । तादृशाश्रयवति (आवदेरे) । दुर्लक्षे च लि० ।

दुर्ल वधे स्था० पर० सक० सेट् । दूर्वति अदूर्वति । दूर्त्तः ।
दुर्वर्ण न० इटोऽपि वर्यते रज्ज्वतेऽनेन इट् । मलिनं वा
वर्णयश्च शुभ्रतापादनेन रूपान्तरं करोति । रज्ज्वे, एल
वालुके च । इट् वर्णयति मलित्वे लि० ।

दुर्वीरस्य लि० इट् वासीऽस्य । मलिनवस्त्रे । अतिपुले शङ्करा-
शजाते सुनिभेदे पु० । [विधिवि'ति नेपथम् खले भूषे च
दुर्विध लि० इटा विधा यस्य । दारिद्रे 'विदधाते रुचिगर्भे' इ-
दुर्द्वि लि० इट् हृदयं यस्य शतावस्थां लि० । हृदादेयः ।
शलो । इट् चित्ते लि० । अल इहृदयोऽपि ।

दुल उत्तमे चुरा० उभ० सक० सेट् । दोलयति-ते अदुलकत्
दुलि(ली) स्त्री० । दुल-इन् लि० । यिलुक् वा ङोप् । कम-
खाम् । सुनिभेदे पु० ।

दुश्चर्यान् पु० इट् चर्यं यस्य । अप्राप्तभेदे 'दुश्चर्यां पुश्-
तल्लो स्यात्' इति अत्युक्ते महापातकजन्तिवृत्ति ।

दुश्चर्याव न० इः सेन चर्याव पतनं यस्य, दुष्टः क्रुद्धश्च चावने
सुनिरस्य वा । इन्द्रे, स हि चर्यावनेन कदाचित् कोपात् स-
पदात् पातितः ।

दुष्प वेगते दिवापर० अक० अनिट् । दुष्प्रति अदुष्प्रत् अदुष्प्रत्
दुष्कर न० इः सेन कीर्यते कु-खल् । आकाशे । क-खल् ।
दुखेन कार्ये लि० ।

दुष्कर्मन् न० इट् कर्म प्रा० सं० । पाप्मे । इन्० । तद्वति लि०
दुष्कृत न० इट् कृतं कति । पाप्मे । 'सुतं दुष्कृतं लोकं गच्छ-
ल्लग्नगुण्यतीति' क्तिन् दुष्कृतिरन्वयः । इन्० । तद्वति लि०

दुष्ट लि० इ च-क्त । दुर्धने, अधमे, दुर्काने, दोषयुक्ते च । (कुष्ठ)
कुष्ठे पु० । उच्यताम् स्त्री० । [स्थाने च ।

दुष्टु अव्य० इट्+स्था-कु वलम् । गिन्दायां, निजकतायां, इः-
दुष्प्रत पु० इटानि पलायनस्य । चोरनागमस्य द्वये ।

दुष्प्रधर्षणी स्त्री० इः सेन प्रहृष्यते कर्माणि ख्युट् । वार्ताकथाश्च

दुष्प्रवेशा स्त्री० दुःखेन प्रवेशो यत् । कन्धारीहत्वे । [पतौ ।
दु(ष्)ष्मान्त पु० चन्द्रवंशीये राजभेदे भरतराजपितरि प्रकुलया-
दुह दोहे अदा० उभ० द्विक० अनिट् । दोषि दुग्धे ।

अधुनत अधुनत अदग्धः ।

दुह वधे स्वा० पर० सक० सेट् । दोहति अदुहत्-अदोहीत् ।

दुहितुःपति पु० इत० अलुक् स० । जामातरि ।

दुहित स्त्री० दुह-लृच् युष्माभावः इट् च नि० । सुतायाम्
दू खेदे दिवा० आत्म० अक० सेट् । दूयते अद्विट् । दूनः ।

दूत पु० इ-क्त दीर्घ । सन्देशहरे वार्ताहरे ।

दूति(तो) स्त्री० दू-क्तिच् वा ङीप् । स्त्रीपुंसयोः सन्देशहारि-
कायां स्त्रियाम् । 'रतिदूतिपदे निवेशिते'ति कुमारः ।

दूत्य न० दूतस्य दूत्या वा भावः कर्म वा यत् । दूतकर्म्मणि
दूतस्वभावे च । [दूते रचने सितापीति नैषधम् ।

दून वि० दू-क्त । अध्वगतादिना आन्ते, सन्तप्ते च 'पित्तं न
दूर' वि० दुःखेनयते प्राप्यते दूर-इण्-रक् इणो लोपच ।

विप्रकटे अगोचरे च ।

दूरदर्शन पु० दूरात् पश्यति दृश-युच् । गृध्रे ।

दूरदर्शिन् पु० दूरात् कार्योत्पत्तेः प्राक् पश्यति दृश-णिनि ।
पण्डिते । दूरान् दर्शके ति० ।

दूरमूल पु० दूरपर्यन्तं मूलमस्य । सज्जलणे (सज) ।

दूर्वा स्त्री० दुर्व-हिंसायां अ । खनागख्याते वासभेदे ।

दूर्वाकाण्डे न० दूर्वाणां समूहः काण्डच् । दूर्वासमूहे ।

दूर्वाष्टमी स्त्री० भाद्रशुक्लाष्टम्यां तद्दिने दूर्वाया देवाञ्जनस्य
सूतौ विधानात्तथात्वम् । दूर्वायत् 'आवणौ दौर्गन्धवी
दूर्वा चैव ऊताशनीति सूतौ तत्पार्थे दूर्वाशब्दप्रयोगात् ।

दूषण पु० रावणस्य माह्वजस्ये राक्षसभेदे । दूष-णिच्-ल्युट् ।
दोषदाने न० । [नेलमवे (पिचुटि)

दूषिका स्त्री० दूषयति नेलं क्लिन्नं करोति दूष-णिच्-ल्युट् ।

दूषित वि० दूष-णिच्-क्त । अभिशप्ते, निन्दिते, दत्तदोषे च
दूष्य न० दूष-णिच्-य । वस्त्रनिर्मिते गृहे । दूषणीये ति० ।

'दूष्यं वचोमम पुनर्निपुणं विभाव्येति शिरोमणिः । कथायां
गजमध्यवस्त्रनरव्याज्ज स्त्री० ।

दृ वधे स्वा० पर० सक० अनिट् । दृणोति अदार्पीत् ।

दृ आदरे तदा० आ० सक० अनिट् आङ्पूर्वः । आद्वियते आदृत
दृक्प्रसाद स्त्री० दृशं प्रसादयति प्र-सद-णिच्-आच् । ऊल-
त्यायां तदङ्गनेन हि दृशः प्रसादो भवति ।

दृढ न० दृह-क्त नि० इडभावः । लौहे कृपककाव्यभेदे, अति-
ग्रमे, नितान्ते च । तद्वति, स्थूरे, प्रगाढे, बलवर्ति, शक्ते,

कठिने च वि० ।

[युक्ते दृक्भेदे

दृढकण्टक पु० दृढः कण्टकोऽस्य । (धलाआकडा) कुद्रकण्टक
दृढकाण्ड पु० दृढः कठिनः काण्डः स्तम्भोऽस्य । वंशदृढे
दोर्घरोहितके न० ।

दृढचुरा स्त्री० दृढं चुरमिवायं यस्याः । यत्नजायाम् लघुभेदे
दृढग्रन्थि पु० दृढो ग्रन्थिः पक्षाक्षः । वंशे ।

दृढलण पु० दृढं कठिनं लणं कर्म० । सज्जलणे । यत्नजायां स्त्री०

दृढनीर पु० काचेन दृढतां प्राप्तं नीरं यस्य । नारिकेले
तस्य जलेनैव हि क्रमशः तन्मस्यस्यपद्यते ।

दृढपत पु० दृढं पतं यस्य । वंशे । यत्नजायां स्त्री० गौरा०
ङीप् । [दृक्भेदे ।

दृढपादा स्त्री० दृढः पादो मूलमस्या ङीप् । (भुइ आमला)

दृढप्ररोह पु० दृढः प्ररोहः अङ्कुरोऽस्य । सज्जलणे ।

दृढफल पु० दृढानि फलानि यस्य । नारिकेले । [श्यामायाम्

दृढचन्निनी स्त्री० दृढं वज्राति यज्जाति स्तम्भं शिनि ।

दृढभूमि वि० दृढा भूमिरस्य । योगविशेषेण संस्कृतात्नःकरणे
विषयसुखरागादिना चालयितुमशक्ये चित्ते ।

दृढमुष्टि पु० दृढा मुष्टिः यत्न, यस्मात् वा । खङ्गे तद्धारणे
हि मुष्टे ईदृता । दृढा अग्निधिया मुष्टि, यस्य । कपणे ।

स हि धनादिकं मुष्टौ निधाय अदिसया दृढतरं वज्राति ।

दृढमूल पु० दृढं मूलमस्य । सज्जलणे, नारिकेले च ।

दृढवल्कल पु० दृढं वल्कलमस्य । पूगदृढे । अम्बुदायां स्त्री०
तल दृढत्वचापि ।

दृढबीज पु० दृढं बीजमस्य । बदरे, चक्रमर्हे, ववुरे च ।

दृढव्रत वि० दृढं व्रतं नियमोऽस्य । आफलोदयं प्रारम्भकार्या
त्यागिनि । [संस्कृते

दृढसन्धि वि० दृढः सन्धिः सन्धानं यस्य । निम्बिकवृत्तयो

दृढसूत्रिका स्त्री० दृढं सूत्रं यस्याः स्वायं कन् अत इत्यम् ।
मूर्वालतायाम् ।

दृढस्तम्भ पु० दृढः स्तम्भोऽस्य । चीरिकादृढे ।

दृढा स्त्री० दृढिते दृ-क्त । जीरके ।

दृढि पु० दृ-क्तिच् । चर्मनिर्मितोदकपात्रे, चर्मनिर्मितवर्मा-
यन्त्रे (भिक्षि) मत्स्यभेदे च ।

दृढिहर पु० दृढि चर्मपात्रं हरति इन् । कुङ्कुरे ।

दृढफलेणे त० पर० अक० सेट् । दृढति दृढ्यति अदृढ्यते ।

दृढभू पु० दृढ-अ नि० । नृपे, वज्जे, सूख्ये, सपे, चक्रे च

दृढ बाधने तु पर० अक० सेट् । दृढति अदृढीत् ।

दृढ सन्दीपने वा चुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर० अक० सेट् । दृप-

यतिते दर्पति । अदीहपत् त अदर्पत्-त अदर्पित् ।
 हृष हर्षे गर्वे च दिवापरं अकं सेट् । हृषति अहपत् अदर्पित्
 दर्पित्वा इत्वा । हृषः । [चरान्] इति रासकवचम् ।
 हृष ति० हृष-क्त । गर्विते 'वरहृषान् जवानैव रावणादिनिशा
 हृष लेशे तृ० हृ० परं अकं सेट् । हृषति अदर्पित् ।
 हृष्य ति० हृष-क्त । यचिते, भीते च ।
 हृष्य स्यने वा चुरा० उभ० पञ्चे तृ० परं सकं सेट् । दर्भयति
 ते हृषति अदीहभत् त अदर्भत् त अदर्भित् ।
 हृष भये वा चुरा उभ० पञ्चे ह्रा० परं अकं सेट् । दर्भयति-
 ते दर्भति । अदीहभत् अदर्भत् त । अदर्भित् ।
 हृष्य राशीकरणे चुरा० उभ० सकं सेट् । हृष्यति ते अद-
 हृष्यत्-त । [अद्राचीत् ।
 हृष चाक्षुषज्ञाने ह्रा० परं सकं अनिट् । पश्यति अदर्शत्-
 हृष्य(श्र) स्त्री० दृश-सम्भ० भावे क्तिप् वा टाप् । दर्शने ज्ञाने ।
 करणे क्तिप् । नेत्रे, ह्रिलसंख्यायाञ्च । कर्त्तरि क्तिप् ।
 साक्षिणि, दृष्टि रित्वाति च ति० ।
 हृष(प्र)ट् स्त्री० हृविदारे कदि सृक् (युक्) वा ह्रस्वः । पाषाणे
 निष्पेषणशिलायाञ्च (ग्रिष्) । [हृषह्रलो'रिति सङ्घः ।
 हृष(ष)द्विती स्त्री० हृषद्+मत्प मस्य वः । नदीभेदे 'सरस्वती
 हृष न० हृष-क्त । स्तपचक्रभये । वीक्षिते, लौकिके च ति० ।
 हृष्टरजस् स्त्री० हृष्टं रजो यथा । प्रौढायां स्त्रियाम् ।
 हृष्टान्त पु० हृष्टोऽन्तो नाशोऽवसानं परिच्छेदश्च यस्मिन् ।
 मरणे, शास्त्रे, प्रतिपाद्यप्रतिपादकयोः बुद्धिसाम्यविषयकमे
 उदाहरणे, यथा यो धूमवान् स वस्त्रिमान् यथा पाकस्थान-
 नमित्यादौ धूमवस्त्रिमत्त्वयोर्व्याप्तौ पाकस्थानमुदाहरणम्
 अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे च ।
 हृष्टि स्त्री० हृष-भावे क्तिन् । दर्शने, बुद्धौ च । करणे क्तिन् ।
 नेत्रे, ह्रिलसंख्यायां 'चक्षुर्जल्यमनोवृत्तिश्चिद्युक्ता रूपभा-
 सिका दृष्टिरित्युच्यते' इत्युक्तायां मनोवृत्तौ च ।
 हृष्टिविध पु० हृष्टौ विधं यस्य । सर्पभेदे ।
 हृष्ट हृष्टौ ह्रा० परं अकं सेट् । दर्शति अदर्शित् अथमदिच्च
 तत्वं हंहति अहंहीत् । [दरयति ।
 हृ भये ह्रा० परं सकं सेट् घटा० । दरति अदारीत् बिभृ-
 हृ विदारे दिवा० क्त्वा० च ह्रा० परं सकं सेट् । दीर्घति
 इच्छति । अदारीत् ।
 हृ भये क्त्वा० घा० परं अकं सेट् । इच्छति अदारीत् ।
 हृ पालने ह्रा० आत्म सकं अनिट् । दयते अदात् ।
 हृव प्रीङ्गने ह्रा० आत्म अकं सेट् । देवते अदेविट् ।

देव पु० दिव-पवादाच् । अगरे । द्योतनात्मके आत्मनि 'दीव्यति
 कीडते यस्माद्देवते द्योतते दिवि । तस्मादेव इति प्रोक्तः
 सूयते सर्वदेवतैरित्युक्ते परमेश्वरे ब्राह्मणसोपाधौ च ।
 इन्द्रिये न० । पूज्ये ति० । नाञ्चोक्तौ राजनि पु० ।
 देवक पु० ओकृष्टस्य मातामहे देवक्याः पितरि नृपभेदे ।
 दे(दै)वकी स्त्री० देवकस्य नृपतेः आत्मजा पुंयोगे केकयीति
 वदुङीप् । औकृष्टस्य मातरि वसुदेवस्य भार्यायाम् ।
 अपत्यार्थेऽण् देवकीति तलैव । सृतादयोऽप्यत्र ।
 दे(दै)वकीनन्दन पु० इत० औकृष्टे वसुदेवात्मजे दे(दै)वकी-
 देवकुसुम न० देवानां प्रियं योग्यं वा कुसुमम् शाकं । लवङ्गे
 देवखात न० देवेन खातं खन-क्त । अकृत्वित्ते जलाशये ।
 ७२० देवसमीपस्ये खाते च ।
 देवखातविल न० देवेन खातं विदारितं विलम् । सुहायाम्
 देवगायन पु० इत० । गन्धर्व्ये ।
 देवगिरि पु० देवानां प्रियः गिरिः । पर्वतभेदे ।
 देवगुरु पु० इत० । बृहस्पतौ । यदिके हारे ।
 देवच्छन्द पु० देवैश्चन्द्यते प्रार्थ्यते छन्द-कर्माणि यन् । शत
 देवजगधक न० देवैरुच्यते स्र अद-क्त जगधदेशः स्वार्थे कन् ।
 कर्तृणे, गन्धर्वाणे च । [चन्द्रेण पञ्चस्रष्टयेषु ।
 देवतरु पु० इत० । सन्दारपारिजातसन्तानकल्पवृक्षहरि
 देवता स्त्री० देव+स्वार्थे तल् 'कचित् स्वार्थिका अपि प्रत्ययाः
 प्रकृतितो विङ्गवचनान्यतिवर्त्तन्ते, इति भाष्योक्तेः स्त्रीत्वम् ।
 इन्द्रादौ सुरे । [हृषभेदे, अग्नौ, राहौ, मेघे च ।
 देवताड पु० देवमिन्द्रियं ताडयति ताड-अच् । (देताड)
 देवदण्डा स्त्री० देवमिन्द्रियं दण्डयति दण्ड-अच् । नागबलायाम्
 देवदत्त पु० देवा एनं देयात्तः आश्रयि क्तच् । देवार्पिते तन्ना-
 मके जने, अर्जुनशस्त्रे 'देवदत्तं धनञ्जय' इति गीता
 जृम्भणकरे वायौ च । देवाय दत्तः । देवोद्देशेन त्यक्ते ति० ।
 देवदाह न० देवानां प्रियं दाह यस्य तत्काष्ठसन्दस्य देव-
 प्रियत्वात् । खनामखाते हृष्टे अयं पुमानप्यत्र अहं पुरः
 पश्यति देवदाहमिति रङ्गः । [बीजपूरके, गेष्टायाञ्च ।
 देवदासी स्त्री० देवमिन्द्रियं दाहोति दाह-वधे अण् । वन-
 देवदीप पु० देवेषु इन्द्रियेषु दीप इव रूपप्रकाशत्वात् । लोचने
 देवदुन्दुभि पु० देवानां दुन्दुभिरिव हर्मप्रदत्वात् । रक्ततल-
 क्षाम् । इत० । देवदत्तायाम् ।
 देवदूती स्त्री० देवानि इन्द्रियाणि दूयन्ते खिद्यन्तेऽनया दू-
 क्तिच् ङीप् । वनबीजपूरके ।
 देवदेव पु० देवेषु मध्ये दीव्यति दिव-अच् । महादेवे ।

देवधान्य न० देवानां योग्यं धान्यम् । (देधान) धान्यभेदे ।
 देवन पु० दीव्यत्वेन दिव-करणे ल्यट् । पाशके । भावे ल्युट् ।
 क्रीडायां, दीप्तौ, व्यवहारे, जिगीषायां, स्तुतौ च न० ।
 दीव्यत्वाधारे ल्युट् । लीलीयाने, पक्षे च ।
 देवनदी स्त्री० इत० । गङ्गायाम्, 'असंवाधा देवनदी'ति महाभा०
 देवनिर्मिता स्त्री० देवैः निर्मिता । गुडूच्याम् ।
 देवपथ पु० देवैराज्ञिरादिभिरातिवाहिकैरुपलभितः पन्थाः अत्र
 समा० उत्तरमार्गे । देवानां पन्थाः । छायापथे (यमनाला)
 देवपुरोभस् पु० इत० । दृहस्त्वौ ।
 देवप्रिय पु० इत० । पीतभङ्गराजे । वक्रपुष्पे न० ।
 देववला स्त्री० देवानामिन्द्रियाणां वलं यस्याः पूव० । सह-
 देवीलतायाम् ।
 देव(श)ल्लभ पु० इत० । पुद्गादृष्टे ।
 देवभवन न० देवानां भवनमिव । अश्वत्थदृष्टे । इत० । स्वर्गे
 देवभूय न० देवस्य भावः भू-ऊर्ध्व । देवले देवसायुज्ये ।
 देवमणि पु० देवेषु मणिरिव प्रकाशकत्वात् । शिवे, अश्वस्य
 कण्ठस्य रोमावर्त्ते, कौस्तुभमणौ, महाश्वेतायाम् ।
 देवमातृक लि० देवः प्रज्जं यरूपीन्द्रः मातेव प्रालकोऽस्य ।
 दृष्टिजलसम्पद्ग्रीहिप्राप्तिरे देशे ।
 देवयान न० इत० । देवरथे देवरूपलभितं यानं मार्गः । अर्चि-
 रादिमार्गे शुक्राचर्यकन्यायां स्त्री० ङीप् । [देवांश्चभूते ।
 देवयोनि पु० देवा एव योनिः कारणमस्य । विद्याधरादौ
 देवर पु० देव-अत्र । पत्युः कनिष्ठभ्रातरि ।
 देवरथ पु० इत० । देवानां नभोगमनसाधने विमानादौ याने ।
 देवराज पु० देवानां राजा टच् समा० । इन्द्रे देवाविपादबोधक
 देवरते पु० देवा एनरात्रासुः कृत् । अभिनत्युत्तरे परोजिन्मृषे
 देवर्षि पु० उद दृष्टा ऋषिः देव एव सन् ऋषिः । नारदादिषुनौ
 देवल पु० सुनिभेदे व्यासशिष्ये धौम्यस्य ज्येष्ठभ्रातरि, देवान्
 जोषिकर्त्तुं लाति ला-क । देवोपजोषिणि । स्वाधे कन् अलैव
 'देवकोपोपजोषी च माम्ना देवलको भवे'दित्युक्ते विभे ।
 देवलता स्त्री० दीव्यति प्रकाशते देवा कर्म० । नवमल्लिकायाम्
 देवलोक पु० इत० । स्वर्गे । देवस्य देवरस्य सम्पद्रूपलोकः ।
 'भूर्भुवःकोटय भुवर्लोकः स्वर्लोकोऽयं महर्जनः । तपः सत्यञ्च
 सप्तैते देवलोकः प्रकीर्त्तित इत्युक्तेषु भूरादिषु सप्तसु लोकेषु
 देववर्त्तिक पु० इत० । विश्वकर्म्मणि । [उत्तेषु, गुग्गुलो च ।
 देवदृष्ट पु० दीव्यति देवः कर्म० । सप्तपर्णदृष्टे, ६३० मन्दारादि
 देवव्रत पु० देवम् इन्द्रियसंयमनं व्रतमस्य । भीष्मे । [धीने च
 देवसात् अयम् देवेभ्यो देवं तदधीनं सति वा देवेभ्योदेयै, तद-

देवसायुज्य न० युनक्ति युज-कसच् युजेन सयुजः तस्य भावः
 सायुज्यं देवेन सायुज्यमेकात्मनयोगिता । देवसहयोगे ।
 देवसेना स्त्री० इन्द्रस्य सत्तायां प्रवीनाभ्यां कार्तिकेयपत्न्याम्,
 मातृकामेदे । इत० । देवानां सेनायाञ्च ।
 देवसेनापति पु० इत० । कार्तिकेये । इन्द्रस्य ते, देवसेनानासीशेच
 देवस्य न० 'यद्भनं यशशीलानां देवस्य' तद्विदुर्बुधा' इत्युक्ते धने
 देववृत्ति स्त्री० स्वायम्भुवमनोः कन्यायाम् ।
 देवा स्त्री० दिव-अच् । पञ्चाचारिपदां लतायाम्, अश्वनपयस्याञ्च ।
 देवागारिक लि० देवागारे नियुक्तः ठन् । देवागारे नियुक्ते
 देवाजीव लि० देवं देवप्रतिमाद्रव्यमाजीवति जीव-अण् ।
 (पूजारी) देवले । णिनि देवाजीवोत्पत्त्यल ।
 देवात्मन् पु० देवो विष्णुरात्मा यस्य । अश्वत्थे तस्य विष्णुरूप
 त्वम् अश्वत्थरूपी भगवानिति मन्त्रात् सिद्धम् ।
 देवानांप्रिय पु० अलुक् समासः । ऊग्रे । सूखे लि० ।
 देवापि पु० चन्द्रवर्षे ऋषभेदे ।
 देवार्ह न० देवानर्हति अण् । सुरपथे । सहदेवीलतायां स्त्री० ।
 देवयोग्यमाले लि० । [देवायतनमस्यल ।
 देवालय पु० देवानामालयः । स्वर्गे, देवप्रतिमादीनां ऋष्टे च
 देवावास पु० इत० । अश्वत्थदृष्टे ।
 देविका स्त्री० दिव-ण्वल् । "अर्द्धयोजनविस्तारं पञ्चयोजन-
 मायताम् । एतावदेविकांमातृ"रित्युक्ते नदीभेदे पुस्तरे च ।
 देवी स्त्री० दीव्यति दिव अण् गौ० ङीप् । दुर्गायाम्, मूर्त्यायां,
 प्रकायाञ्च । देवस्य प्रली ङीप् । देवपत्न्यां, नाचोक्तौ कता
 भिषेकायां राजवनितायां, विप्रस्त्रीणांमुष्पावी च देव्यन्ता
 विप्रयोषित' इत्युक्तेः ।
 देह पु० दिव-ठ । देवरे स्वामिनः कनिष्ठ भ्रातरि ।
 देवेश न० इत० । महादेवे । तत्पत्न्यां दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।
 देवेष्ट पु० देवानामिष्टः । गुग्गुलो । देवसेदजातत्वात् देवप्रिय-
 त्वमस्य । वनवीजपुरके स्त्री० ।
 देवोद्यान न० इत० । देवोद्यानानि वेम्बाजं शिञ्जकं सिध्दका-
 रणम् । नन्दनञ्जेति चत्वारित्युक्तेषु चतुर्षु वनेषु ।
 देश पु० दिश-अच् । भूगोलविभागमाले कुरुपञ्चजादिषु प्रसि-
 द्धजनपदेशेषु स्थानमाले च ।
 देशरूप न० देशनं देशः प्रशस्तदेशः उचिते सभञ्जसे ।
 देशिनी स्त्री० दिशति दिश-करणस्य कर्तृत्वधिवन्तायां
 णिनि । तर्ज्जन्याम् ।
 देशान्तर न० अन्योदेशः मथूर० । 'वाचो यत्न विवेद्यन्ने
 गिरि वा व्यवधायक । महान्दन्तरं यत्न तद्देशान्तर-

सूच्यते, इत्युक्ते देशभेदे, ज्योतिषोक्ते सुमेरुलङ्कयोर्भध्य-
रेखावर्त्तिदेशावधिके देशे तदवधिके अन्तरयोगनादौ च ।
देशिक उ० देशेषु प्रसिद्धः उन् । पथिके । देशोदेशनोपदेश
सत्य साधु उन् । युरौ । [तर्ज्ज्याम् ।
देशिनी स्त्री० दिशति दिश-करणस्य कर्त्तृत्वविचारायां णिनि ।
देश्य न० दिश-ण्यत् । पूर्व्यपत्ते । देशमहति यत् । देशयोग्ये
लि० । [ज्योतिषोक्ते लग्ने च । भावे घञ् लेपने पु० ।
देह पु० न० दिह-घञ् । स्थूलसूक्ष्मकार्यकारणरूपे शरीरे
देहधारक पु० न० देहं धारयति ध-ण्विच् खुल् । अस्थि ।
देहभृत् पु० देहं विभर्त्ति भृ-क्विप् । जीवे ।
देहयाता स्त्री० देहो याति गच्छत्यनेन या-करणे घृन् न
ङीप् । शरीररक्षावाधने भोजने । इत० । नरणे तदुप-
लक्षिते यमपुरीषगने च ।
देहली(वि) देहं लेपनं लाति म्लानाति ला-क गौरा० ङीप् घृ-
वा लृक्षः । लेपनयोग्यायां द्वारपिण्डिकायां, (देवात्)
कपाटस्थे २धःकाष्ठस्थे च ।
देहसार पु० इत० । मज्जनि । [वाचिके ।
देहात्मवादिन् पु० देहमेव आत्मतया वदति वद-णिनि ।
देहिन् लि० देह+अस्त्वर्थे ङिनि । प्राणिनि देहात्माभिमानिनि जीवे
दैप बोधने स्वा० पर० सक० सेट् पिप् । दायति अदासीत् दायत्
दैतेय पु० दितेरपत्यम् दिति ङक् । असुरे । शय । दैत्योप्यत् ।
दैत्यसुर पु० इत० । शुक्राचार्य, दैत्याचार्यादयोप्यत् ।
दैत्यनिस्सृज् पु० दैत्यान् निस्सृजयति हिनस्ति सृद-णिच्
ल्यु । विष्णौ ।
दैत्यमेहज पु० दैत्यानां मेदाज्जायते जन-ङ । युग्वौ ।
प्रथिव्यां । स्त्री० मधुकैटभनेदजातत्वात्साक्षयात् ।
दैत्या स्त्री० दैत्यस्य प्रिया यत् । दैत्यभाषायां, सुरायां,
सुरानामगन्धर्व्ये, चण्डोपधौ च ।
दैत्यारि पु० इत० । विष्णौ । [लि० ।
दैत्य न० दीनस्य भावः । दीनत्वे । दिने भवं अण् । दिनभवे
दैत्यन्दिन लि० दिनें दिनें प्रतिदिनम् तत्तल भवम् अण् नि० ।
प्रतिदिनभवे ।
दैत्यन्दिनप्रलय पु० ७त० ब्रह्मणः स्वसानानुशारेण प्रति-
दिनावसाने सर्वसृष्टवस्तुनां शये । विस्तरो दृष्टदभिधाने ।
दैत्य न० दीनस्य भावः अण् । दीनत्वे, कार्पण्ये च ।
दैव न० देवादागतम्, देवोदेवताऽस्य, देवस्येदं वा कण् । भाग्ये
कबोचले शुभाशुभकर्माणि, 'प्राग्जन्तानि कृतं कर्म शुभं
वा यदि वाऽशुभम् । दैवशब्देन निर्दिष्टमिह जन्तानि तद

बुधैरित्युक्ते पूर्वजन्माजिते कर्माणि, दक्षिणार्कस्ताः पूर्वाभा-
मपरूपे देवतोये, मन्वाणामनुयाहकदेवताज्ञाने, उत्पत्ता-
ज्ञाने च । विवाहभेदे, विविधभूतादिसर्गे च पु० । देव-
सम्बन्धिनि आहोभादौ लि० ।
दैवज्ञ पु० दैवं पूर्वजन्माजितशुभाशुभं जनानां जन्मलज्जादिनः
जानाति ज्ञा-क इत० । गणके ज्योतिर्विदि । लज्जादिन-
शुभाशुभज्ञायां स्त्रियां स्त्री० टाप् ।
दैवत पु० न० । देवएव देवता ततः प्रज्ञाद्यण् । देवे । देवतानां
समूहे अण् । देवसमूहे न० ।
दैवतन्त्र लि० दैवस्यैव तन्त्रमायतम् । भाग्याधीने ।
दैवपर लि० दैवमेव परं श्रेष्ठं यस्य । दैवसारे यज्ञविषये ।
दैवप्रश्न पु० 'नक्तं निर्गत्य यत्किञ्चिच्छुभाशुभकरं वचः । अयं ते
तद्विदुषीरा दैवप्रश्नमित्युक्ते रालौ अकस्मात् आकाशादौ
अयमाद्ये शुभाशुभसूचके वाक्ये ।
दैवलेखक पु० दैवं लिखति । गणके । [संस्कृतवाग्याञ्च ।
दैववाणी स्त्री० देवस्येयम् अण् कर्म० । आकाशवाग्याम्
दैवसर्ग पु० देवकृतः सत्यगुणकृतः सर्गः । सांख्योक्तभूत-
सर्गमध्ये सात्त्विकांश्चष्टौ ।
दैवात् अण् । दैवमतति क्तिप् । हठादित्यर्थे ।
दैविक न० देवोदेवताऽस्य ठक् 'देवानुद्दिश्य यच्चाङ्' दैविकं
तत् प्रचक्षते इत्युक्ते देवोद्देश्यके आङ् । देवस्येदं देवादागतं
वा ठक् । देवादागते देवसम्बन्धिनि च लि० ।
दैवी स्त्री० देवस्येयम् अण् । सात्त्विकप्रकृतौ, 'दैवी सम्पदविभो-
क्षायैति गीता । देवसम्बन्धिन्याञ्च ।
दैवोदासि पु० दिवोदासस्यापत्यम् अत इज् । प्रतर्हने ऋप् ।
दैव्य न० देवेन कृतम् देवानामिदम् वा यज् । भाग्ये ।
दैवसम्बन्धिनि लि० ।
दैशिक लि० देशेन निर्दष्टं देशस्येदं वा ठक् । देशसम्बन्धिनि
न्यायोक्ते देशकृतस्वरूपभेदे विशेषणसम्बन्धे च । स्त्रियां ङीप्
दैष्टिक लि० दिष्टं भागधेयमेव सर्वसाधनमिति यस्य सतिः
ठक् । भाग्याधीनतावादिनि ।
दो कदे दिवा० पर० सक० अजिन्ट् । दाति अदात् ।
दोःशिखर न० इत० । स्तम्भे । [गवि स्त्री० ङीप् ।
दोग्ध पु० दुह-लृच् । वत्से, गोपाले, दोहनकर्त्तरि लि० ।
दोर्दण्ड पु० दोर्दण्डश्च दीर्घत्वात् कार्यसाधकत्वाच्च । बाङ्-
दण्डे । एवं भुजदण्डादयोऽप्यत् ।
दोर्मूल न० इत० । कले बाङ्गमूले । [दीलयात् दोलोत्वप्यत्
दोल पु० इत० भावे अण् । श्रीकृष्णस्य दोलनरूपे उत्सवभेदे ।

दोला स्त्री० डल-अच् टाप् अ वा । (डौली) दानभेदे, उद्या-
नादौ कीडापि दोलनयन्त्रे च । स्त्रायै कन् । कदापि ।

दोलायमान लि० दोलां दोलनमामयते अय-शानच् ।
दोलनं कुर्वति दोलायन्माह ।

दोष पु० दुष-घञ् । दूषणे प्राप्ते च 'वातः पित्तः कफश्चेति त्रयो-
दोषाः समासतः' इत्युक्तेषु वातादिषु, अलङ्कारोक्ते रसा
दूषकप्राभावात्ते दुष्टशब्दादिभेदे न्यायाद्युक्तेषु रागद्वेषसाहेषु च
दोषग्राहिन् लि० दोषानेकं गृह्णाति न युष्ठात् यद्-णिनि ।
दोषग्राही युष्माकमी चालनीव हि दुर्जन' इत्युक्ते दुर्जने
दोषज्ञ लि० दोषान् जानाति ज्ञा-क । पण्डिते, वातादि-
दोषज्ञे चिन्तित्वे च ।

दोषतय न० दोषाणां त्रयम् । वातपित्तकफेषु ।

दोषा अञ् ० दुष-अच् । रात्रौ ।

दोषाकर पु० दोषां रात्रिं करोति तस्मिन् करः किरणो यस्य
वा । चन्द्रे । दोषाणामाकरः दोषाश्वे पु० । [रिकायाम्]

दोषाक्षेष्टा स्त्री० दोषा रात्रौ क्षिप्रति अच् टाप् । वनवर्षे
दोषैकदृक् लि० दोषेणैव न युगे एकादृक् यस्य । खले ।

दोस्(पा) पु० दम् करणे डोमि । भुजे, भायुरिते टापि पत्वन्
दोह पु० डह-कर्मणि घञ् । दुग्धे 'संदोह्याद्वेष्टहनी'ति

स्मृतिः । आधारे षञ् । दोहनपात्रे । भावे षञ् । दोहने ।
दोहद पु० ० द्वयोः गर्भिणीतदपत्ययोर्द्वयस्य लि० । गर्भे

सदृशिणा दोहदलक्षणेति रघुः । दोहमाकर्षं ददाति
दा-क । (साट्) गर्भियमिवापे लालसायाञ्च । चिह्ने, गर्भे

लक्षणे च न० । पु० औत् । दोहदमप्यत्र ।

दोहदिनी स्त्री० दोहदोस्त्वस्याः इनि । गर्भियाम् 'ताञ्च
हिहृदयां नारीमाज्जदोहदिनीमित्युक्तेः ।

दोहनी स्त्री० डह्यातेऽत्र आधारे ल्युट् ङीप् । दोहनपात्रे ।
दोहा स्त्री० मातादृष्टभेदे । [स्मृति च ।

दौत्य न० दूतस्य भावः कर्म वा षञ् । दूतस्य भावे तत्क-
दौर्भागितेय पु० दुर्भगाया अपत्यम् ढक् इन्द्रादेशः हि

पदद्विः । दुर्भगापुत्रे ।
दौर्जनस्य न० दुर्जनस्य भावः षञ् । बाह्याभ्यन्तरकारणैर्जनसः

दौस्थ्ये, साधोभावे दुःखहेतुके वित्तस्यावसादे च ।
दौवारिक पु० द्वारे नियुक्तः ठक् । द्वारपालः । प्रतीहार्थी स्त्री०

दौष्कलेय लि० दुष्कलस्यापत्यम् ढक् । गिन्दितकुलजादौ ।
दौहित पु० डहितरपत्यम् अण् । डहितः सन्ते 'दौहितं

खड्गमित्याह्वरपत्यं डहितस्त्रिणां । कपिलाया दन्तञ्चैव
दौहितमिति चोच्यते इत्युक्तेषु खड्गादिषु न० ।

द्यावापृथिवी स्त्री० द्वि० व० । द्यौश्च पृथिवी च द्व० द्यावा-
देशः । स्वर्गपृथिव्योर्मिलितयो एवं द्यावाभूमादयोश्चत
द्यावामगौ जनयन्निति स्मृतिः ।

द्यु अभिसर्पणे अदा० पर० सक० अनिट् । द्यौति अद्यामीत् ।
द्यु पु० दिव-क्लिप् पु० च्छस् । अग्नौ, सूर्ये, अर्कद्वये च

आकाशे, दिवसे च न० ।
द्युत दीप्तौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । द्योतते अद्युतत् अद्योतिष

द्युति(त्ते) स्त्री० द्युत-इन् वा ङीप् । कान्तौ, दीप्तौ, शोभायाम्
प्रकाशे च । [द्युमन्त्रादयोऽप्यत्र ।

द्युपति पु० इत० । सूर्ये अर्कद्वये च एवं दिवोमणिरिव
द्युम्न० दिव मनति स्वा-क । धने, बले च ।

द्यूत न० दिव-क्त । (जुया) पाशककीड़ावाम् अप्राणिकरणक
कीड़ायां, कैतवे च ।

द्यूतकर लि० द्यूतं करोति क-उक् । पाशकादिक्रीडाकारके
(जुयारी) षण्लु । द्यूतकारकोष्यत्र । क्लिप् । द्यूतकद्वयत्र

द्यूतपूर्णिसा स्त्री० द्यूतस्य द्यूतार्थं पूर्णिसा । आश्विनपौर्णि-
मास्यां कीजागरपौर्णिमास्याम् ।

द्यूतप्रतिपदा(दा) स्त्री० चतुर्थ्यर्थे इत० । कार्तिकशुक्लप्रति-
पदि । 'द्यूतप्रतिपदा नान तव भावी महोत्सव' इति स्मृतिः

द्यूतदन्ति पु० द्यूतसेव दन्तिर्जीविका यस्य । सभिके ।
द्यौ तिरस्कारे स्वा० पर० सक० अनिट् । द्यायति अद्यामीत् ।

द्यौ स्त्री० द्यूत-ङो । खर्गे, आकाशे च ।
द्यौत पु० द्यूत-घञ् । प्रकाशे, आतपे च । [दाद्वे ।

द्रढिमन् पु० दृढस्य भावः इमनिच् दृढादेशः । दृढत्वे
द्रप्स(स्य) न० दृष्यन्त्यनेन स(स्य) अस् च । घनमिदं द्रवीभूते दद्रि

द्रस गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । द्रसति अद्रसीत् ।
द्रव्य पु० 'वराटकानां दृशकद्वयं यत सा काकिणी ताव

पणचतस्रः ते षोडश द्रव्य' इत्युक्ते परिमाणभेदे (काहन) ।
द्रव पु० द्रु-अण् । रसे पलायने, गतौ, वेगे परीक्षाये च ।

द्रवज पु० द्रवात् रसात् जायते जन-ङ । शुद्धे । द्रव्यजात-
मात्रे लि० ।

द्रवत्व न० द्रवति स्थन्दते द्रु-अच् तस्य भावः । न्यायोक्ते
स्थन्दनकारणे पृथिवीजलतेजोदत्तौ गुणभेदे ।

द्रवद्रव्य न० द्रवतीति द्रवं कर्म० । दुग्धदधिघृतादौ निष्प-
न्दिनि द्रव्ये । [प्रस्थाञ् ।

द्रवन्ती स्त्री० द्रु-शब्द । नद्याम् । शतमूलिकायां भूषिक-
द्रविड पु० देशभेदे । तद्देशस्थे व० व० ।

द्रविण न० द्रु-इन्द्रन् । वित्ते, काञ्चने, पराक्रमे, बले च ।

द्रविणनाग्रन पु० द्रविणं वर्गं नाग्रवति भय-णिच् लु ।
शोभाञ्जनद्वये ।

द्रव्य न० द्रु-यत् । पित्तये, भित्ते, विद्येपनद्रव्ये, भेदजे,
भक्ष्ये, जलनि, विनये, यद्ये, न्यायोक्त्ये, पृथिव्यादिषु सुष
वत् नवत् । व्याकरणोक्ते लिङ्गसंख्यान्वयिनि पदार्थे ।
द्रोहिकस्य विकारः तस्येदम् वा यत् । द्रव्यविकारे तस्य-
स्वयिनि च लि० ।

द्रष्टृ लि० दृ-यत् । विचारकृशये-चेतने, साक्षिणि, द्रष्टा
दृष्टेः कर्तृरीत्युक्ते दर्शनकर्त्तरि च ।

द्रा क्त्वे पञ्चायने अद्रा-अक-अनिट् । द्राति अद्राशीत् ।
द्राक् अव्य० द्रा-क्त । शीघ्रे भटितोत्थये । [अद्राङ्गीत् ।
द्राच्च काङ्क्षायां स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । द्राङ्गति
द्राङ्गा स्त्री० द्राङ्गि-अ नि० नञोप० । गृहीकावाम् (किध-
मिस्) द्राचे । द्रवस्ति केत्सामिति जयदेवः ।

द्रास्व शोषणे अलसर्थे च स्वा० पर० सक० सेट् । द्रास्वति अद्रा-
शीत् । णिच् अद्रास्वत् । [अद्राशीत् । णिच् अद्रास्वत्
द्राश्च आशामि शङ्को भवे च स्वा० पर० सक० सेट् । द्राशति
द्राशिमन् पु० दीर्घश्च भावः इमनिच् द्राचादेशः । दीर्घत्वे ।
द्राषिट् लि० अतिशयेन दीर्घः इन् द्राचादेशः । अतिदीर्घः ।
श्रयस्त्वं द्रावोयस् इत्यन्तत् । स्त्रियां ङीप् ।

द्राड विभेदे स्वा० आ० सक० सेट् । द्राडते अद्राडिष्ट ।
द्रावक पु० द्रु-यत् । चन्द्रकालमणौ, जारे पिङ्गे रसभेदे च ।
द्राविडी स्त्री० द्रावि जात अण् । अक्षलावाम् ।
द्राह जागरे स्वा० आत्म० अक० सेट् । द्राहते अद्राहिष्ट णिच्
अद्राहत् ।

द्रु गतौ स्वा० पर० सक० अनिट् । द्रवति अद्रुवत् त ।
द्रु अतुमाने स्वा० पर० सक० अनिट् । द्रुणोति अद्रुणीत् ।
द्रु पु० द्रवत्यर्थे द्रु-ण द्रु वा । द्रवे, शाखायाश्च । गतौ स्त्री० ।
द्रुघण पु० द्रु-हति अनेन हन-करणे अप् ह्रस्वः कृतञ्च ।
सहरे, परचये, ब्रह्मणि चतुर्मुखे, भूमिचम्पके च ।

द्रुड मज्जने स्वा० पर० सक० सेट् । द्रोडति अद्रोडीत् ।
द्रुड मज्जने त० जु० पर० सक० सेट् । द्रुडति अद्रुडीत् ।
द्रुण कृतिनीकरणे त० पर० सक० सेट् । द्रुणति अद्रुणीत् ।
द्रुणस् ति० द्रुति दीर्घा नाभिकाश्च नचादेशः शतञ्च । दीर्घ-
भाषिके जने । [कच्छ्याम् कर्णजलौकायाश्च ।

द्रुणी स्त्री० द्रुण-क गौरा० ङीप् । काङ्क्षायां बाहिन्याम्
द्रुत पु० द्रवत्यर्थे द्रु-क्त । द्रवे । शीघ्रेषु स्वयंगीतवाद्येषु,
शीघ्रे च न० । शीघ्रतावति, द्रुवीकृते, पञ्चायिते च लि० ।

द्रुपद पु० चन्द्रवंशे लुघिचिरादेः चयुरे चयभेदे ।

द्रुम पु० द्रुः शाखास्वस्य म । द्रुमे, पारिजाते, कुवेरे च ।

द्रुमाभय पु० द्रुमस्याभय इव । लावायाम् । [कर्णिकारे ।

द्रुमोत्पल पु० द्रुमेषु मध्ये उत्पलसिच तदाकारपुष्पस्य ।

द्रुसस्तक पु० द्रुषु सस्तक इव । म्रियालद्वये ।

द्रुह अनिट्चिन्तने दिवा० पर० वेट् । द्रुहति अद्रुहत् ।

द्रोहिता-द्रोष्णा-द्रोदा ।

द्रुहिण पु० द्रुह-इन् किञ्च । जगत्स्रष्टरि चतुर्मुखे ।

द्रु वधे गतौ च स्वा० क्य० च । उ० सक० सेट् । द्रुणोति द्रुणते द्रुणाति
द्रुणोति अद्राणीत् अद्रुविष्ट । [किष्ट । णिच् अद्रिष्टेकत्

द्रेक स्त्रने उल्गाहे च स्वा० आत्म० अक० सेट् । द्रेकते अद्रे-
द्रै स्त्रने स्वा० पर० अक० अनिट् । द्रावति अद्राशीत् ।

द्रोण पु० द्रुण-अच्, द्रु-न वा । भारतमण्डिखे स्वनामस्वाते बोध-
भेदे, द्रोणकाके, (डाडवाक) दृष्टिके, सेवभेदे (पल्लवधिया)
दृष्टभेदे आङ्कचतुष्टयरूपे परिमाणे जलाशयभेदे च
तडागशब्दे लक्षणं द्रष्टव्यम् ।

द्रोणकाक पु० कर्म० । काकभेदे (डाडकाक) । [राक्षावाम् ।

द्रोणगन्धिका स्त्री० द्रोणपुष्पस्य गन्धो यस्याः स्पर्शे कण ।

द्रोणिणी स्त्री० द्रुण-इन् वा ङीप् । जलाशयाधारे घालभेदे,
नदीभेदे, शैलजनामगन्धर्व्ये, काष्ठाम्बुवाहिन्याम् ।

द्रोणीदल पु० द्रोणोव दलमस्य । केतकोद्वये ।

द्रोह पु० द्रुह-घञ् । अनिट्चिन्तने ।

द्रोहचिन्तन न० द्रोह एव चिन्तनम् । परानिट्चिन्तने ।

द्रोणायन पु० द्रोणस्यापत्यं फ्रक । अश्वत्थानि ।

द्रोणिक लि० द्रोणं खल्विन् समविशयति पचति वा ठक् ।

द्रोणनितधाम्यवपनयोग्ये स्त्रे द्रोणपचनयोग्ये पात्रे च ।

द्रौपदी स्त्री० द्रुपदस्यापत्यम् स्त्री अण् । द्रुपदराजात्मजायाश्च
दम्ब पु० द्रौढौ कृताभित्यक्तौ 'द्वयं' रहस्वस्यार्थेत्वादिना निः ।

व्याकरणोक्ते उभयपदार्थे प्रधाने समासभेदे । 'सुप्तिपासे

गोकमोहौ रागहंषौ तथैव च । कामक्षोभप्रभृतयो द्वन्द्व-

शब्देन वर्णिता इत्युक्ते परस्परविरुद्धे, शोकाशोकादौ,

शीतोष्णादौ, रहस्ये, कलहे, युद्धे, विधुने, दुर्गे च ।

द्वन्द्वचर पु० द्वर्त्तमानं चरति चर-पचाद्यच् । चक्रवाके
हय न० । द्वौ चरन्वावस्य द्वौ चरन् वा द्वि-अयट् । द्विलसंख्यायां

न० स्त्री० ङीप् 'अतद्वयौजित्वरे'ति नै० 'स्वनद्वयं चार

तये'ति कु० द्विलसंख्यामिति लि० । द्वयं गतं शक्यतीति कु०

स्त्रियां ङीप् । [स्या कर्त्तरि-क्त । हाः(हा)स्त्रितोऽन्तत्

हाः(हा)स्य पु० द्वारि तिष्ठति स्या-क वा विशर्गं ङीप् । द्वारपात्रे

द्वाचत्वारिंशत् स्त्री० द्व्यधिका चत्वारिंशत् द्वौ च चत्वारिंशच्च
वा आत्वम् । (वेयालिश) संख्याभेदे द्वाविंशदादयोऽप्यत्र ।
द्वादश लि० द्वादशानां पूरणः उट् । वेन द्वादशसंख्या पूर्यते
तस्मिन् । [संख्याभेदे द्विराष्टत्ता दश विंशतिसंख्यायास्
द्वादशन् ए० द्वौ च दश च द्व्यधिका वा दश आत्वम् (बारी)
द्वादशकार ए० द्वादश करो हस्ता अस्य । कार्तिकेये छह-
स्तौ च द्वादशहस्तादयोऽप्यत्र । [द्वादशलोचनादयोऽप्यत्र ।
द्वादशनेत्र ए० द्वादश नेत्राण्यस्य । षडानने कार्तिकेये ।
द्वादशाङ्गुल ए० द्वादश अङ्गुलयः प्रमाणस्य तद्वितार्थे द्विगुः
तद्वितस्य लुकि अच् समा० । वितस्तिप्रमाणे । [च ।
द्वादशात्मन् ए० द्वादश आत्मानो मूर्तयोऽस्य । सूर्ये, अर्कद्वये
द्वादशाक्षुस् ए० द्वादश वर्णमाक्षुर्दृश्यः । कुकुरे ।
द्वापर ए० द्वौ परौ प्रकारौ विषयौ वा यस्य दृ० आत्वम् । संयमे
सत्यवैतानन्दे युगभेदे । द्वाङ्गुलान्वितपाशकपाशे च ।
द्वापराय ए० पायकस्य द्वाङ्गुलान्वितं पार्श्वं द्वापरं तस्य अयः
उत्तानतया पतनम् । द्यूतभेदे द्वाङ्गुलान्वितपार्श्वसोत्तान-
तया पतने । [गौतमे सुनौ च ।
द्वाप्यायण ए० द्वयोरप्ययोरपत्यम् । लि० । द्वयोः पुले ।
द्वार् स्त्री० द्वृ-वरणे णिच्-विच् । गृहादिनिर्गमनस्थाने,
प्रतीहारे, उपाये, छेदे च । [उपाये, छेदे च
द्वार न० द्वृ-णिच् अच् । गृहादिनिर्गमनस्थाने, प्रतीहारे,
द्वारका स्त्री० द्वारेण प्रयत्नद्वारेण कायति कै-क्त । ससद्रसजि-
कटे तीर्थभेदे द्वारवत्त्वादयोऽप्यत्र ।
द्वारकेश ए० इत० । श्रीकण्ठे । [एतुल् च । एतावप्युक्तार्थे ।
द्वारप लि० द्वारं प्राप्ति रक्षति पा-क । द्वारपावे । पाल-अण्,
द्वारयन्त्र न० इत० । तालके । (ताला) (कुलुप) ख्याते पदार्थे
द्वारावती स्त्री० द्वाराणि मोक्षोपायाः सन्त्यस्याम् महत् पूर्वं
दीर्घः । तीर्थभेदे पुरी द्वारावती चैव सम्रै ता इति पुराणम्
द्वार+अस्यर्थे ठनि । द्वारिकाप्यत्र ।
द्वारिन् लि० द्वारं प्राप्यत्वे नास्त्वस्य इति । द्वारपावे ।
द्वाविंशति स्त्री० द्व्यधिकाविंशतिः द्वौ च विंशतिश्च आत्वम् ।
(वाइश) संख्याभेदे ।

द्वि लि० द्वि० । द्वृ-ड । द्विलसङ्गान्विते ।
द्विक ए० द्वौ कौ काकारौ यव । काके, कोके, द्वायवस् कन्
द्विलसङ्गायाम् तद्वति च न० । एकं द्वितं द्विकञ्चेति
कारिका ।
द्विकुण्ड ए० द्वे कण्डे यस्य अन्यलोपः । उड् ।
द्विगु ए० आकरणीकते सभाभेदे । इव० । गोद्वयसामिनि लि०

द्विगुण लि० द्वाभ्यां युगयते युग्म-वर्जये क । द्वाभ्यां युषिते
द्विगुणाकृत लि० द्विगुणं कत्वा कष्टम् डाच्+क-क्त । द्वि-
वारकष्टं चेत्वे ।
द्विज पु० द्विर्जायते जन ड छत्तौ सङ्ख्याया वारार्थत्वम् । ब्राह्मणे
ब्राह्मणादिवर्णलये, 'जन्मना जायते ब्रूहः संस्कारैर्द्विज
उच्यते' इति स्मृतिः । दन्ते, अखण्डे विष्णुादी, तत्सुसुदये च
द्विजकुत्सित ए० इत० । खेष्वातकचजे तत्फलस्य द्विजाना-
समञ्जसात् तच्चिन्त्यत्वम् ।
द्विजदेव पु० द्विजेषु देवदेव । ब्राह्मणे, ऋग्वेदे च ।
द्विजन्मन् पु० द्वे जन्मनी यस्य । ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यरूपवर्ण-
लये, 'मातरयेऽधिजननं द्वितीयं मौजूवन्मने, इति स्मृतिः
दन्ते, अखण्डे च ।
द्विजवन्तु ए० द्विजौ वन्तुर्दृश्यः तन्नौलोत्पत्तत्वात् । स्वकार्य-
रहितेषु जन्ममालोपजीविषु अधर्मेषु ब्राह्मणक्षत्रियवैश्येषु
द्विजराज ए० इत० टच् समा० । चन्द्रे, अनन्ते, गरुडे च ।
द्विजवर पु० द्विजेषु वरः । विमे । द्विजवर्षद्विजोत्तम-द्वयोऽप्यत्र
द्विजशप्त ए० इव० । राजमासे (वरवटी) । [कागन्धर्व्ये च ।
द्विजा स्त्री० द्विर्जायते जन-ड टाप् । पालङ्गायां भार्या, रेणु-
द्विजाति ए० द्वे जातौ जन्मनी यस्य । 'ब्राह्मणः क्षत्रियवैश्य-
स्त्रयोवर्णा द्विजातयः' इति मनुक्ते वर्णलये 'साहस्येऽधिज-
ननं द्वितीयं मौजूवन्मने' इत्युक्ते स्त्रियां तथात्वम् ।
द्विजिह्व ए० द्वे जिह्वे यस्य । सर्पे । खले, चौरैः, दुःसाध्ये च लि०
द्वितय लि० द्वौ वयवयावस्य द्वौ वयवौ वा द्वि-तयप् । द्वितयसङ्गा-
न्विते 'यदि वायौ द्वितयेऽपि तेऽचला' इति भारविः
स्त्रियां ङीप् । द्वितयसङ्गावाञ्च न० ।
द्वितीय लि० द्वयोः पूरणः तीय । द्वयोः पूरणे । उन्मस्य
द्वितीयकलाक्रियारूपे तिधौ स्त्री० भागार्थेऽण् । द्वितीये
भागे । [रकष्टे चेत्वे ।
द्वितीयाकृत लि० द्वितीयं कत्वा कष्टम् डाच्+क-क्त । द्वि वा
द्विदत् लि० द्वौ दन्तावस्य वयसि दन्तस्य दन्तादेशः । द्विदन्तो-
प्रलज्जितवयस्ये दृषादौ स्त्रियां ङीप् ।
द्विदैव ए० द्वौ देवावस्य अण् उत्तरपदछद्भिः । विशाखानजले
तस्याः शम्भोग्निदेवतात्वात् तथात्वम् ।
द्विधा अव्य० द्विप्रकारम् द्वि+धाच् । द्विप्रकारे ।
द्विधालेख्य पु० द्विधा लेखनं रेखासमर्हति यत् । हिन्नाल-
हणे । द्विप्रकारलेखनीये लि० ।
द्विध ए० द्वाभ्यां सुखयुग्माभ्यां पितृति पा-क । हस्तिनि ।
द्विपद् ए० द्वे पदे यस्य । मनुष्ये, देवे, पक्षिणि, राक्षसे, च

‘मिथुनतुलावटक व्याघ्रपदाख्या चापपूर्वभागश्चेति’ ज्योति
योक्ते राशिभेदे च ।

द्विपदा स्त्री० द्वौ पादावस्था पादस्थान्यलोपः टापि भत्वात्
पदादेशः । ऋन्वि शेषे । छन्दोभेदे ङीप् द्विपदी ।

द्विपर्णा स्त्री० द्वे द्वे पर्णौ प्रतिपर्णसखाः ङीप् । वनकोखां
गालपर्ण्यां, छन्निपर्ण्याञ्च । पर्णद्वययुक्ते लि० । स्त्रियां
टाप् । [जरासन्धे च ।

द्विमाटक पु० द्वे मातरावस्थ । दुर्गाचासुरापाणिते गणेशे,
द्विमुख पु० द्वे मुखे यस्मात् । राजशर्पे । सुखद्वयवति लि० ।
जलौकायां स्त्री० ङीप् । एवं द्विमूर्दीदयोऽप्यत्र अक्षरभेदे च ।

द्विरद पु० द्वौ रदौ यस्मात् । हस्तिनि ।

द्विरागमन न० द्विरागमनम् शाक० । ‘दत्ते पाणिग्रहे
गेहात् पितुः पतिगृहं प्रति । पुनरागमनं यत् स्यात्तत्
द्विरागमनं विदुः’ रित्युक्ते विवाहानन्तरं कन्यायाः पुनर्गमने ।
द्विरुक्त लि० विवादादिना द्विरुक्तसञ्चारितम् । ‘विवादे विषये
हर्षं खेदे दैत्येऽवधारणे । प्रसादने सम्प्रसे च द्विस्त्रिरुक्तं
न दुष्यतीत्युक्तेः विवादादिभिः द्विवाररुक्ते व्याकरण्योक्ते
अश्वसंसंज्ञके च ।

द्विरूठा स्त्री० द्विवारमूढा वह-क्त । पुनर्भूस्त्रियास् ।

द्विरूप पु० द्वे रूपे यस्मिन् । कोषभेदे । रूपद्वयवति लि० ।

द्विरेफ पु० द्वौ रेफौ वाचकनामि यस्मात् । अमरे तच्छब्दस्य
रेफद्वयवत्त्वेन तद्वाच्यमधुकरपदार्थेपि द्विरेफवत्त्वम् ।

द्विवचन न० द्वौ वक्ति द्वौ वा उच्येते अनेन । व्याकरण्योक्ते
द्वित्वबोधके अतिसमृद्धतिप्रत्यये ।

द्विवर्णा स्त्री० द्वे वर्णौ वयः परिमाणस्य आर्हीयः उक्
अध्यर्हति स्वार्थे कन् तस्य लुक् । द्विवर्णयस्त्रायां गवि ।

द्विवार्धिका लि० द्वयोर्वर्षयोः भवः उक् उत्तरपदद्विः ।
द्विवर्षभवे तस्यलादौ ।

द्विशफ पु० द्वौ शफौ यस्मात् । ‘गौरजोमहिषः कृष्णः शूकरो
गवयो रुक् । द्विशफाः पशवस्त्रेमे अविच्छिन्नं सप्तमं’ इत्यु-
क्तोपु पशुपु । [द्वयोर्व्याप्तौ ।

द्विशस् अव्य० द्वौ द्वौ ददाति करोति वा । एकक्रियया
द्विष वरे अदाऽभ-सक-अनिट् । द्वेष्टि द्विष्टे अद्विजत् अद्विजत
द्विषत् पु० द्विष-शब्द । शलौ । [शत्रुतापने ।

द्विषन्तप पु० द्विषन्तापयति तप-णिच्-खच् ह्रस्वः स्रस् च ।

द्विष्ठ लि० द्वयोस्त्रिष्ठति स्था-क्त स्रप्सा-० पत्यम् । द्वयोः
स्थिते संयोगादौ पदार्थे । [द्विवारार्थे ।

द्विस् अव्य० द्वि-क्रियावृत्तिगणने स्रच् । द्विरावृत्तक्रियायास् ।

द्विसप्तति स्त्री० द्वयिका सप्ततिः द्वौ च सप्ततिश्च वा नात्वस् ।
(वाहाक्षर) संख्याभेदे । [तण्डुले ।

द्विस्त्रिन् न० द्विरावृत्तं त्रिन् पक्षम् । (सिद्धिचाउल) सिद्ध
द्विहृत्य लि० द्विवारं हलेन कृष्टम् यत् । द्विवारं हलेन कृष्टं चोते
द्विहायनी स्त्री० द्वौ हायनौ वयोमानं यस्याः ङीप् । द्विवर्ष
ययस्त्रायां गवि । [गर्भहृदयेन च तस्यास्तथात्वम् ।

द्विहृदया स्त्री० द्वे हृदये यस्याः । गर्भिण्याम् । खहृदयेन
द्वीन्द्रियग्राह्य पु० द्वाभ्यां नेत्रत्वगिन्द्रियाभ्यां ऋहृतेऽसौ ।
न्यायोक्ते ‘सङ्गादिरपरत्वान्नो द्रवत् स्नेह एव च । एते
तु द्वीन्द्रियग्राह्या’ इत्युक्ते गृणभेदे ।

द्वीप न० द्वयोर्गता आपोऽत्र अच् आदेरत ईञ्च । जलमध्यस्थे
स्थलभागे ‘जम्बुशककुशकौञ्चशास्त्रलिङ्गचतुष्कारा’ इत्युक्तेषु
लवणसमुद्राद्यावृतेषु भूमिप्रदेशभेदेषु द्विपर्णे चर्माणि च ।
द्वीपवत् पु० द्वीप-अक्षरार्थे मतृप् सख वः । नदे । समुद्रे च ।
नद्यां भूमौ च स्त्री० ङीप् ।

द्वीपिन् पु० द्वौ वर्णावयते ई-पक् द्वीपं द्विवर्णं चर्मा तदस्यस्य
इनि । व्याघ्रभेदे (चितावाघ) ।

द्वीपिशतु पु० द्वौ । शतसूत्र्याम् तद्वत्त्वये हि तस्य नाशः ।
वृ संवरणे आ० पर० सक० अनिट् । इरति अद्वापीत् ।

द्वेधा अव्य० द्वि-प्रकारे धाच् एदादेशः । द्विधार्थे ।

द्वेष पु० द्विष-वञ् । विरोधे, अनिष्टसाधनताज्ञानजन्ते
रागप्रतिबन्धिचित्तद्वेषभेदे ।

द्वेषण लि० द्विष-युच् । शलौ । भावे ल्युट् । द्वेषे नः ।

द्वेष्य लि० द्विष-यलत् । शलौ । [जीवे वार्द्धपौ ।

द्वैगुणिक लि० द्विगुणं यद्द्विगुणमेकगुणं प्रयच्छति टक् । दृष्ट्या-
वैत न० द्विधा इतस् द्वौतं तस्य भावः अण् । द्विधाभेदे-

द्वित्वसङ्ख्यायाञ्च । स्वार्थेऽण् । द्विधाभेदवति लि० ।

द्वैतवन न० द्वे-इते गते यस्मात् कर्म० । शोकमोहादिद्वन्द्व-
रहिते वनभेदे ।

द्वैतवादिन् लि० द्वैतं वदति वद-णिनि । जीवेश्वरयोर्भेदा-
भ्युपगमनरि नैयायिकादौ । [ऽर्थे ।

द्वैतीयिका लि० द्वितीय एव स्वार्थे ईकक् । द्वित्वसङ्ख्यापूरणे
द्वैध न० द्वि-प्रकारे धसृज् । द्विप्रकारे ।

द्वैप पु० द्वीपिनो विकारः अञ् । व्याघ्रविशेषचर्माणि । तेन
परिहृते रथः पुनरञ् । द्वीपिचर्माणां परितोहने रथे ।

द्वैपायन पु० द्वीपमयं जम्बुभूमिं यस्मात् द्वैपायनः स एव
प्रजापत्या । ‘द्वीपे न्यस्तस्या वातस्तस्मात् द्वैपायनीऽभ-
व’ इत्युक्ते व्यासे ।

इमातुर पु० द्वयोर्मातोरपत्यम् अथ उत्तमं रपरत्नम् । दुर्गा-
चाण्डालाभ्यां पातिते गणेशे, जरासन्धे नृपे च ।

ह्यणुक न० द्वयोरणुः संयुक्तयोर्भवः कन् । परमाणुद्वय-
जाते द्रव्यभेदे ।

द्वष्ट न० द्वे हेमरूपे अश्रुते व्याप्नोति अश-क्त । तान् ।

द्व्यासुध्यायण पु० अद्यपि प्रसिद्धस्यापत्यम् फल् आसुध्यायणः
द्वयोरसुध्यायणः इतः । 'उभयोरप्यसौ रिक्थो पिण्ड-
दाता च धर्मतः' इत्युक्ते तव, मम चायमिति समयेन परि-
गृहीते पुत्रभेदे । [ब्रह्मजाते ज्वरादौ ।

द्व्याहिक लि० द्वयोरङ्गोः समाहारः द्वाहः तत्र भवः ठञ् ।

ध ।

ध पु० धे धा-ना ड । धन्ने, कुबेरे, जल्लणि च । धने न० ।

धक् नाशने चुरा० उभ० सक० सेट् । धक्वति-ते अद्धक्त्-त
धट पु० धन अच् टान्तादेशः । तलायां (तराजु) दिव्यप्रसाण-
रूपे परीक्षाभेदे च ।

धटक पु० द्विचत्वारिंशद्वृत्तिकालके परिमाणभेदे ।

धण ध्वाने आ० पर० सक० सेट् । धणति आधणीत् अधणीत् ।

धनूर पु० धवति धातुन् धा-जर ए० । धनूरे । [अधनीत्

धन धान्योत्पादने जुहो० पर० अक० सेट् । धनति अधानीत्

धन रवे भ्वा० पर० अक० सेट् । धनति अधानीत् अधनीत् ।

धन न० धन-अच् । वधुनि अर्थे, स्नेहे, धनिष्ठान्तत्वे च ।

धनञ्जय पु० धनं जयति जि-अच् सृम् च् । अर्जुने, बहौ,
नागभेदे, पौषणकरे देहव्यापिवायौ, ककुभट्टके चित्रकट्टके च

धनद् पु० धनं दयते द्वे-पाठने । कुबेरे हिज्जलट्टके च ।

दा-क धनदातरि लि० ।

[तदनुचरत्वम्

धनदानुचर पु० इतः । यत्ने कुबेरस्य यक्षराजतया यक्षायां

धनदानुज पु० इतः । रात्रिषु ।

धनपति पु० इतः । कुबेरे ।

धनपिशाची स्त्री० धने पिशाचीव । धनाशायां धनलोभे

धनहरी स्त्री० धनं हरति अच् गौरा० ङीष् । चौरनामक
गन्धद्वये । [प्रत्यादयोष्यत् ।

धनाधिप पु० इतः । कुबेरे । धनानामधिपे लि० । धनाधि-

धनिक पु० न० धनिवत् कायति कै-क । धन्याके । धने पु० ।

धनं विद्यतेऽस्त्वस्य ठञ् । धनस्त्वामिति उत्तमार्थे लि०

'धनिकस्य यथास्वीति स्मृतिः । स्त्रियां टाप् । सा च

पियहृद्वे, वध्वाञ्च ।

[स्त्र्याते नञ्त्वभेदे ।

धनिष्ठा स्त्री० अतिशयेन धनवती इष्टम् इनेल्लु । खनाम

धनुष्याट पु० धनुपरम पाटो विसारोऽस्त्व । पियालट्टके ।

धनुर्गुण पु० इतः । सौम्याम् ।

धनुर्दुम पु० इतः । वंशे, ततएव धनुर्गुणननात् ।

धनुर्द्वार पु० धनुर्धोरयति धृ-अच् । धानुक्ते (तीरन्दाज)

धनुर्द्वार पु० धनुषः साधनं दृढः । भङ्गातके, वंशे, अश्वत्थे च

धनुर्वेद पु० धनुषः उपचारात् तत्त्वज्ञेयणीयास्तत्प्रयोगादेः उप-

योगी वेदः । यजुर्वेदस्योपवेदे शस्त्रास्त्रप्रयोगोपसंहारप्रति-

पादकमन्त्रसहिते शास्त्रभेदे ।

धनुष्क पु० धनुःकरे यस्य पत्न्यम् । धानुक्ते (तीरन्दाज)

धनुष्मात् पु० धनुर्कस्य सहाय पत्न्यम् । धानुष्कम् ।

धनुस् पु० धन-उभि । पियालट्टके धनुर्द्वारे लि० । चापे,
भेपादितो नवसे राशौ च न० ।

धन्य पु० धनाय हितम् धनं लब्ध्वा धनस्य निमित्तं संयोगः

उत्पातो धनं प्रयोजनमस्य वा यत् । अश्वकर्णद्वये ।

श्लाघ्ये, कर्तायै, पुण्यशक्ते, धनोपयोगिन्यर्थेषाम्ने, धनाय

हिते, धनस्य कारणे च लि० । आसलक्यास्, धन्याके च

स्त्री० टाप् ।

[स्त्र्याते दृष्टे ।

धन्याक न० धन-आकन् प्रियत्वाकादि० लि० । (धनिया) इति

धन्यदुर्ग न० धन्यना मरुणा कृतं दुर्गम् । चतुर्दिशं पञ्चयोजन
मरुभूमिद्वये दुर्गभेदे ।

धन्य न० सौ० धन्य अच् । चापे ।

धन्यन् न० सौ० धन्य कनिन् । धनुषि, मरुदेशे च ।

धन्यन्तरि पु० धन्यन् गित्यगात्वं तस्यान्तर्निर्वृतं क-इन्

शक० । 'नारायणांशो भगवान् स्वयं धन्यन्तरिर्भङ्गान् ।

पुरा सप्तदशमने सप्ततस्थौ महोदधेरित्युक्ते खर्गवैद्यभेदे,

दिगोदासे काशिराजे, विक्रमादित्यसभासदे पण्डित-

भेदे च 'धन्यन्तरिक्षपण्यकामरसिंहशङ्खवेतालभट्ट्यादि ।

धन्यन्तरियसा स्त्री० इतः । (कटकी) कटुक्यास् रोगोपशम

नाय तेन तस्यायासः कृतः ।

[लभायाम् ।

धन्ययवास पु० धन्यो मरुभूमिर्धवासः ततोत्यद्गत्वात् । दुरा-

धन्ययास् पु० धन्यो यासो निर्व्यास इव । दुरालभायाम् ।

धन्वी पु० धनं विद्यतेऽस्त्व इति । अर्जुने, ककुभट्टे, दुरा-

लभायाम्, वज्रके च । विदग्धे, धानुक्ते लि० ।

धन्विस्थान न० इतः । 'वैष्णवं सप्तप्रादक्ष वैशाखं सप्तदशं

तथा । प्रत्यालीढं तथालीढं स्थानस्थानेतानि धन्विनामि-

त्युक्तेषु धानुष्कस्थितिभेदेन ।

धम ध्वाने सौ० पर० सक० सेट् । धमति अधनीत् । [लि०

धमन पु० धम्यतेऽनेन धम-ल्यु । नडे, भङ्गाध्मायके, कुरे च

धर्मनि(नी) स्त्री० धर्म-अभि वा डीप् । नाद्यां, शिरायां, हृद्-
विजासिन्ध्यां, स्त्रीधायां, हरिद्रायाञ्च । [खोपा]

धर्मिण् पु० सौ० धर्म-विच् मिल-क ड० कर्म० । संयतेषु केशेषु
धर्मः पु० छ-अच् । पर्वते, कर्मराजे, वसुभेदे, कार्पाससूत्रे च ।
धर्मण पु० छ-अच् । पर्वतभेदे, लोके, गुणे, धान्ये, दिवाकरे,
सेतौ च । चतुर्विंशतिरत्तिकामाने दशरत्तिकापरिमाणे च ।
धर्मणि पु० धृ-अनि वा डीप् भूमौ, कन्दविशेषे, कन्दालौ
वनकन्दे च स्त्री० ।

धर्मा(णी)धर पु० धर्मा(णीं) धरति छ-अच् । पर्वते,
विष्णौ, कच्छमे च । [नाद्यान्]

धरा स्त्री० धृ-अच् । पृथिव्याम्, गर्भाशये-जरायो, मेदोवह्नायां-
धराधर पु० धरां धारयति धृ-अच् । पर्वते वराहकूपे विष्णौ च
धराधर पु० धराधाममर इव । ज्ञानाग्रे एवं भूदेवादयोऽप्यत्र ।
धरित्री स्त्री० धृ-इत् गौरा० डीप् । भूमौ ।

धर्मा पु० न० । धृ-अन् । शास्त्रविहितकर्मावुद्योगजन्ये भावि-
फलसाधनभूते शुभादृष्टे 'सुतिष्ठतिभ्यास्तदितं यत् स धर्मः'
इत्युक्ते अतैस्मात् कर्मणि । 'विहितक्रियया साध्यो धर्मः'
पुंसां गुणो मतः' इत्युक्ते कर्मजन्ये अदृष्टे च आत्मनि,
देहधारणात्, जीवे, आचारे, वस्तुगुणरूपे, स्वभावे, उप-
सायाम्, यागादौ, अहिंसायां, न्याये, उपनिषदि, यमे,
सोमाध्यायिनि, सत्तुङ्गे, धनुषि, ज्योतिषोक्ते लग्नात्
नवमस्थाने च । दानादौ न० ।

धर्मो ज्ञेय न० ज्ञानवेदिः कुरुचेतं पञ्चरामहृदान्तरम् । धर्मो ज्ञेयं
कुरुचेतं द्वादशयोगजनपदोऽत्युक्ते कुरुचेते । इतः० धर्मस्थाने
धर्मो घट पु० धर्मांघ्रिं घटः । सौरवैशाखे प्रत्यहं दातव्ये सुग-
न्धोदकपूर्णे घटे । [भाष्यायाम्]

धर्माचारिणी स्त्री० धर्मं दाम्पत्यधर्मं चरति चर-णिनि ।
धर्माज्ञान न० 'पात्रेभ्यो दीयते नित्यमनमेव प्रयोजनम् ।
केवलं धर्मबुद्ध्या यत् धर्मदानं प्रचक्षते' इत्युक्ते प्रयोजना-
न्तरादुद्देशेन दाने ।

धर्माद्रवी स्त्री० धर्मजनको द्रवो यस्याः । 'विष्णुपादाप्यभूते !
गङ्गे त्रिपथगामिनि ! धर्माद्रवीति विख्याते' इत्युक्तायां
गङ्गावास् । [जटादिधारिणि]

धर्माध्वजिन् वि० धर्मोऽध्वजमिथास्त्रस्य इति । जीविकायं
धर्मापत्नी स्त्री० धर्मायं पत्नी । प्रथमं समुदायां सवर्णायाम्
स्त्रियां कीर्त्तौ, वाचि, स्मृतौ, मेधायां, धृतौ, चसायाञ्च ।

धर्मापुत्र पु० इतः० । युधिष्ठिरे । [समा०] यमे, युधिष्ठिरे च ।
धर्मापराज पु० धर्मोऽपराजते पचाद्याच् । धर्मस्य राजा वा दृक्

धर्मापराज न० धर्मो लक्ष्यतेऽनेन लक्ष-ल्युट् । 'युतिः लसा
दसोऽस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः । धीविद्या सत्यमक्रोधः
दशकं धर्मापराज'मित्युक्ते धृत्वाटौ दशके ।

धर्मावाणिजिक पु० वणिगेव स्वार्थे ठक् वाणिजिकः इतः० ।
पुण्यसंस्मरफलाभिलाषके । [नाथ दातरि]
धर्मावेतंसिक पु० पापेन धनसुपाज्यात्मनो धार्मिकत्वख्याप-
धर्माशास्त्र न० धर्मप्रतिपादकं शास्त्रम् । सन्नादिप्रयुक्ते
स्मृतिशास्त्रे ।

धर्माशील वि० धर्मः शीलं सततमनुष्ठेयं यस्य । धार्मिके ।
धर्मासंस्थापन न० धर्मस्य सम्यक् अधर्मानिराकरणेन स्थाप-
नम् । 'वेदोदितधर्मव्यवस्थापने धर्मासंस्थापनायैव सम-
वाचि युगेयुगे इति पुराणम् ।

धर्मासंहिता स्त्री० धर्मसंहार्यं संहिता वद्धा रचिता सन्त-धा-
क्त । सन्नादिप्रोक्ते धर्माप्रतिपादानार्थे शास्त्रे ।

धर्मात्मन् पु० धर्मं आत्मा स्वभावो यस्य । धर्मातुगतचित्ते ।
धर्माधिकरण पु० धर्माधर्मप्रक्रियतेऽसौ कर्मणि ल्युट् ।

'समः शत्रौ च मित्रे च धर्मशास्त्रविशारदः ।' विप्रसुरस्यः
कुलीनस्य धर्माधिकरणो भवे'दित्युक्ते धर्माध्यत्वे । इतः० ।

'धर्मशास्त्रानुधारेण अर्थशास्त्रनिरूपणम् ।' शत्रोऽधिक्रियते
स्थाने धर्माधिकरणं हि त'दित्युक्ते विचारस्थाने न० ।

धर्माध्यक्ष पु० 'कुलशीलगुणोमेतः सर्वकर्मपरायणः ।
प्रवीणः प्रेषणाध्यक्षो धर्माध्यक्षोऽभिधीयते' इत्युक्ते धर्मा
धिकरणे । इतः० । सर्वधर्मांस्तु सांविधिपरमेष्ठरे च ।

धर्माभास पु० धर्मइवाभासते अग्रशास्त्रोक्तत्वात् । 'सुतिष्ठति-
भ्यास्तदितं यत् स धर्मः प्रकीर्तितः । अत्यशास्त्रेषु यः प्रोक्तो
धर्माभासः स उच्यते' इत्युक्ते अन्यशास्त्रोक्ते अग्रशस्ते धर्मः ।

धर्मासन न० इतः० । राज्ञोऽधर्मतोऽदर्शनार्थमासने ।

धर्मान् वि० धर्मा + अत्यर्थे इति । पुण्यवति वस्तुगुणस्वरूप
धर्मयुक्ते वि० ।

धर्माष्ट वि० अतिप्रयेन धर्मां इष्टं इमेर्लुक् । अत्यन्तधर्मवति
धर्म्य वि० धर्मादनमेतः धर्मोऽप्राप्तो वा यत् । धर्मयुक्ते,
धर्मलभ्ये च । [हिंसायाञ्च]

धर्म पु० धर्म-घञ् । प्रागल्भ्ये, अमर्षे, शक्तिवन्धने, संतुतौ,
धर्मस्य न० छप-भावे ल्युट् । परिभवे, रमणे धर्मशब्दार्थे च ।
कर्मणि ल्युट् । अभिसारिकायां स्त्रियास् स्त्री० डीप् ।

धर्मित न० छप-भावे क्त । मेशुने । कर्मणि क्त । जतधर्मणे
तिरस्कृते च वि० । अचत्वां स्त्रियास् स्त्री० ।

धर्म गतौ स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । धर्माति अधर्मात् ।

धव ५० धवति धुवति धुनोति धुनाति वा धु-धू-वा अच् ।
पथ्यौ, धूर्त्ते, नरे, खनामख्याते ढच्चे च । भावे अप् ।
कम्पने ।

धवल ५० धवं कम्पं लाति ला-क । धवडजे, वीरणडजे श्वेत-
मरिचे, वृषभेष्टे, चीनकपूर्णे, श्वेतवर्णे च । तद्वति, सुन्दरे
च नि० । शुक्लवर्णायां गवि स्त्री० टाप् गौरा० डीप् वा ।
धवलपत्र ५० धवलौ पत्रौ यस्व । हंसे । कर्म० । शुक्लपत्रे
धवलसूतिका स्त्री० कर्म० । खडिन्याम् । (खडि)
धवलोत्पल न० कर्म० । कुसुदे ।

धवित्व न० धूयतेऽनेन ध-इत् । व्यजने ।

धा धारणे पोषणे दाने च जुहो० उभ० धक० अनिट् । दधाति
धत्ते अधात् अधित । धतिमस् । [(धाइ) गुल्मभेदे ।

धातकी स्त्री० धातुं करोति शिच् कुन् पिप्पल्यादि० डीप् ।

धातु ५० धा-तन् । 'धारणाद्वातस्ते ख वातपित्तकफास्त्रय'
इत्युक्तेषु वातादिषु 'रसासृङ्मांसभेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि
धातवः' इत्युक्तेषु, रसादिषु, 'स्रवणरूपताम्बाणि हरितालं
मनःशिला । गौरिकाञ्जनकापोसमीसलोहं सहिष्णुलम् ।
गन्धकोऽम्बकमित्याद्याधातवो गिरिसम्भवा' इत्युक्तेषु स्वर्णां
दिषु, 'हेमतारारनागाश्च ताम्ररङ्गे च तीक्ष्णकम् । कांस्यकं
काललोहञ्च धातवो नव कीर्तिता इत्युक्तेषु हेमादिषु नवधु,
'हिरण्यं रजतं कांस्यं ताम्रं' सीसकमेव च । रङ्गमायचं
रैत्यञ्च धातवोऽष्टौ प्रकीर्तिता इत्युक्तेषु अष्टधु, 'स्रवणं
रजतं ताम्रं' लौहं कुप्यञ्च पारदम् । रङ्गञ्च सीसकञ्चैव
इत्यष्टौ देवसम्भवा' इत्युक्तेषु अष्टधु वस्तुषु, लोकेषु सर्व-
धारणात् परमेष्ठरे स एष चिद्भातरिति श्रुतिः ।
व्याकरणोक्ते गणपठिते क्रिय-वाचके भूप्रभृतौ शब्दभेदे च ।

धातुघ्न न० धातून् हन्ति हन-उक् । काञ्जिके ।

धातुद्रावक न० धातून् द्रावयति खसस्त्वन्धात्-द्रु-णिच्
श्वुल् । (सोहागा) ठङ्गणे ।

धातुपुष्पिका स्त्री० धातरि पुष्पमख्यस्य उन् । (धाइफल)
धातुपुष्पाम् । [पुष्पाम् ।

धातुपुष्पी स्त्री० धातरि पुष्पमखा डीप् । (धाइफल) धात-
धातुभृत् ५० धातून् विभर्ति भृ-क्लिप् । पर्वते देहस्य धातु
पोषके रसरूपे प्रथमे धातौ च ।

धातुमालिक न० धातुषु मध्ये मालिकम् । मालिके उपधातुभेदे
धातुमारिणी स्त्री० धातून् खर्णादीन् मारयति ऋ-णिच् ।
णिनि । सर्जिकायां (सोहागा)

धातुवैरिन् ५० इत० । गन्धके ।

धातुशेखर न० धातूनां शेखरमिव । काशीसे उपधातुभेदे ।

धाट ५० दधाति धा-टच् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि विष्णौ च ।
धारणकर्त्तरि, पालके च नि० ।

धाटपुष्पी स्त्री० धाट पोषकं पुष्पं यस्याः । (धाइफल) ढच्
भेदे । स्वार्थे कन् ङुस्त्रः । अत्रैवायं ।

धात्री स्त्री० धीयते धीयतेऽसौ धा-डन् पिप्पलात् डीप् ।
सातरि, आमलक्याञ्च । स्वार्थे कन् । आमलक्याम् ।

धात्रीपत्र न० धात्रा इव पत्रमख्य । तालीशपत्रे । इत० ।
आमलकीदले । [स्वार्थे कन् ङुस्त्रः । तत्रैवायं ।

धात्रेयी स्त्री० धात्री-इवार्थे ढक् । उपसातरि (धाइमा)

धानक न० धीयते कर्माणि ल्युट् संज्ञायां कन् । धन्याके ।

धाना स्त्री० धा-न-टाप् । धन्याके, व्यङ्गुरे, चूर्णे सक्तुषु
च । भृष्टयवे व० व० ।

धानाचूर्ण न० धानानां भृष्टयवानां चूर्णम् । सक्तुषु (कात)

धानी स्त्री० धीयतेऽस्याम् आधारे-ल्युट् डीप् । आधारे यथा
राजधानी मन्त्रधानीत्यादि । पीलुढजे च ।

धातुप्लुक् ति० धतुःप्रहरणमख्य ढक् धतुषा जीवति ठङ् वा ।
धतुर्हरे । अपासाग्रे स्त्री० ।

धातुप्य ५० धतुषे हितः यञ् । वंशे ।

धानेय न० धानाय साधु ढक् । धन्याके ।

धान्य न० धाने पोषणे साधु यत् । सतुषे तण्डुलादौ शालि-
तिलयवादै च तद्भेदे ढङ्दमिधाने । धन्याके, चतुस्तिल-
परिमाणे पूर्वद्वारमृहे च ।

धान्यकोष्ठक न० इत० । धान्यरजार्थे मृहे (गोला) ।

धान्यत्वच् स्त्री० इत० । तपे ।

धान्यपञ्चक न० इत० । 'शालिधान्यं व्रीहिधान्यं मूकधान्यं
ततोयकम् । शिखिधान्यं लुट् धान्यमित्युक्तं' धान्यपञ्चक
मित्युक्तेषु शाखादिषु ।

धान्यराज ५० धान्येषु राजाः ढच् समा० यवे । [वार्द्धपिकले
धान्यकर्ज्वं न० धान्यस्य कृष्णप्रयुक्तस्य वर्तनं यत् । (वाडी)

धान्यवीर ५० धान्येषु वीर इव बलहेतुत्वात् । मापे ।

धान्यशीर्षक न० इत० । धान्यस्य मज्जयांस धान्याभ्यादयोष्यत्
धान्याक न० धान्यमिवाकति अक-कुटिलगतौ अच् ।

धान्याचल ५० दानार्थं विधानेन धान्यनिर्मिते पर्वते । तत्
प्रकारस्त ढङ्दमिधाने ।

धान्यास्त्र न० धान्येषु अभिपुतमश्नुम् शाक० । काञ्जिके ।

धान्यात्तम ५० धान्यपूतमः । शालिधान्ये ।

धामन् न० धा-मनिन् । मेहे, देहे, रससौ, आश्रये, स्थाने

जन्मनि, त्विधि, ज्योतिषि, प्रभावे, स्वयं प्रकाशे च ।
 धामनिधि पु० धामानि तेजसि निधोयन्तेऽल नि+धा+कि ।
 सूर्ये, अर्कल्लोचने च । [याम्, धोपके च
 धामार्गध पु० धामोऽर्गं वाति वा-क । अपामार्गे, पीतधोपा-
 धाया स्त्री० धीयते पुष्यतेऽग्निरनया, धीयतेऽर्थते समिदनया
 वा धा-एयत् नि० अग्निज्वालनार्थायाम्बि सामिचेत्याम् ।
 धार न० धाराभिर्निर्दत्तम् अण् । 'धाराभिः पतितं तोयं
 गृहीतं स्तोतवाससा' शिलायां वसुधायां वा धौतायां
 पतितञ्च यत् इत्युपक्रम्य 'भाजने गृह्यस्ये वापि स्थापितं
 धारस्त्यते' इत्युक्ते शिलादिभाजनद्वये वर्णद्वये जले ।
 धारणा स्त्री० ध-णिच्-युच् । 'यमादिगुणसंयुक्ते मनसः स्थिति-
 रात्मनि । धारणा प्रोच्यते सङ्गिवोगशास्त्रविशारदै' रित्य-
 क्तायानात्मनि चित्तस्य स्थितौ, मर्त्यादायां न्याय्यपथस्थितौ,
 निश्चये च । ध-णिच्-ल्युट् । ताशां, अणौ च स्त्री० ङीप् ।
 धारा स्त्री० ध-णिच्-अङ् । घटादिच्छिद्रे, सन्ततौ, द्रवद्रव्यस्य
 सन्तत्या पतने, खङ्गादेर्निश्चितान्ये, उत्कर्षे, यशसि, अति-
 दृष्टौ, समूहे, जेवन्नासारवर्षण, सङ्गु, पुरीभेदे, 'अद्यानात्
 गतिधारा विभक्ता सा च पञ्चधेतुते अद्यानां गतिपञ्चके,
 'इतीव धारासवधीर्येति नै० । सैव्यायिसंस्कन्धे च ।
 धाराकदम्ब पु० धाराकालिकः कदम्बः शाक० । प्राद्वेग्ये
 कदम्बभेदे । धाराणां कदम्बं समूहौ यत् । मेघे ।
 धाराट पु० धाराशमटति धारां, धारया वा अटति अच् ।
 चातके, अये, मेघे, मत्तसातके च ।
 धाराधर पु० धारां धारयति ध-णिच्-अच् ह्रस्वः । मेघे
 'धाराधर ! धरा वारिधारे'ति चातकाटकम् ।
 धाराफल पु० धारायुक्तानि, अणिवद्धानि फलान्यस्य । मदनद्वये
 धारावाहिन्यु लि० धारया सन्तत्या वहति वह-णिनि । सन्त-
 त्या पातके, क्रमेणाधिक्तेन जायमाने च । स्वार्थे कन् ।
 धारावाहिकोपलार्थे ।
 धारासम्प्रात पु० धाराणां सम्प्रातः पतनम् । महादृष्टौ ।
 धारास्त्री स्त्री० धाराश्रुता स्त्रीहो शाक० । लिधारायां
 स्नुह्याम् (तेकाटासिज्) ।
 धारिणी स्त्री० ध-णिनि । भूमौ, शास्त्रलिङ्गे च ।
 धारिन् पु० ध-णिनि । पीसुल्ले । धारणकर्त्तरि लि० ।
 धार्तराष्ट्र पु० धृतराष्ट्रं सुराजदेशे भवः अण् । सर्पभेदे
 कण्ववर्षवज्जुवरणोपलक्षिते ज्वेतकाये हंसे च । धृतराष्ट्र-
 स्थापलम् अण् । दुर्गोधनादौ 'निपतन्ति धार्तराष्ट्रा'
 इति वेण्याम् ।

धार्मिक लि० धर्मं चरति सततमनुशीलयति टक् । धर्मशीले
 धार्म्यं न० धृष्टस्य भावः अण् । निर्लेज्जले ।
 धाव जने सक० शुद्धौ च भा० आत्म० शीघ्रगतौ अक० सेट् ।
 धावते अधाविष्ट । सर्तधवादेशस्तु पर० ।
 धावक पु० धाव-णिच्-ल्युल् । रजके । धाव-ल्युल् । शीघ्रगे ।
 धावनकर्त्तरि लि० (धाउड्डिया) ।
 धावन न० धाव-ल्युट् । शीघ्रने, शीघ्रगमने च । [कार्याच्च
 धावनि(नो) स्त्री० धाव-अनि वा ङीप् । दृष्टिपर्याया कण्ट-
 धि धृतौ ल० पर० सक० अनिट् । धियति अधेपोत् ।
 धिक् अव्य० धा-धक्-वा डिकि । अनिट्शब्देभ्यजवने, निर्भ-
 ल्यने निन्दायास्, 'धिगृध्रिक् यक्रजितमि'ति नाटकम् ।
 निन्दीये च । तदर्थे तु न द्वितीया 'धिक् च कविते' इत्युट् ।
 धिक्कार पु० धिक्+क-प्रञ् । तिरस्कारे ।
 धिक्कृत लि० धिक् निन्दीयः कतः क-क्त । निर्भक्षिते ।
 धिक्क सन्दीपने सक० क्लेशे जीवने अक० भा० आत्म० सेट् ।
 धिक्कते अधिक्लिष्ट । [धिनोति अधिक्लीत् ।
 धिव प्रीयने अक० गतौ सक० स्वा० पर० सेट् इदित् ।
 धिष रवे जु० पर० अक० सेट् । दिधेष्टि अधेपोत् ।
 धिषण पु० धृष-क्य, धिषादेशः । दृहस्यतौ ।
 धिषणा स्त्री० धृष्योत्यतया धृष-क्य धिषादेशः । बुद्धौ ।
 धिषण्य न० धृष-एय नि० । स्थाने, गृहे, शतौ, नक्षत्रे च ।
 अग्नौ, अग्निभेदे, शुक्ले च पु० । [अधेष्ट । धीनः ।
 धी अगदरे आराधने च दिवा० आत्म० सक० अनिट् । धीयते
 धी स्त्री० ध्यै-क्लिप् संवसारणञ् । बद्धौ ज्ञाने ।
 धीगुण पु० इत० । 'शुभ्रणा अवर्णद्वैव पश्यन् धारणं तथा ।
 जहापोहार्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणा' इत्युक्ते पुं
 अदस बुद्धिधर्मोपु । [पण्डितादौ लि० ।
 धीमत् पु० धीः प्रज्ञास्वयं सतृप् । दृहस्यतौ । बुद्धिमति
 धीर अवज्रायां अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । नित्यमवपूर्वः ।
 अवधीरयति-ते अवादिधीरत् त । अवधीर्थ ।
 धीर लि० धियं राति रा-क, धियमीरयति ईर-अण् धो-कन्
 वा । धैर्यान्विते, विनीते, चलदुते, पण्डिते च । कृपमोपधौ,
 वलिराजे, बुद्धिमेरुके बुद्धिसाधिति परमेष्ठरे च पु० ।
 कुङ्कुमे न० । नायिकाभेदे, काकोल्यां, महाज्योतिष्मत्यां,
 स्थिरायां चित्तदृष्टौ च स्त्री० ।
 धीराधीरा स्त्री० धीरा च अधीरा च । नायिकाभेदे ।
 धीरोदात्त पु० नायकभेदे ।
 धीवर पु० दधाति मत्स्यान् धा-वरच् नि० । कैवर्त्ते ।

धीशक्ति स्त्री० इत० । गुह्यादिषु अटसु धीगुणशब्दे दर्शितेषु बुद्धिगुणेषु ।

धीसख पु० धियः सखा टच्समा० । असाखे धीसचिने ।

धु कम्पने स्त्रा० उभ० सक० सेट् । धुनोति धुनीते । अधो-
प्रोत् अधोऽट ।

धुञ्ज सन्दीपने भ्वा० आत्म० सक० सेट् । धुजते । अधुञ्जिष्ट ।

धुत लि० ध-क्त । त्यक्तं, कम्पितं च ।

धुनिनी स्त्री० धुनीति वेतसादीन् धु-निक् वा ङीप् । नदीमात्रे

धुन्नुसार पु० दृष्टदृष्टपद्वये, इन्द्राग्रे कीटे, गृहधूमे (भूल) च

धुरा स्त्री० धुञ्जिक्त्वा वा टाप् । चिन्तायाम्, रथाद्यभ्रभागे,

धानसुखे, भारे च ।

धुरन्धर लि० धुरं धारयति धृ-णिच्-खच् सम् ह्रस्वः ।

भारवाहके दृषादौ, भारसङ्गे च । धवलदृजे पु० ।

धुरीण लि० धुरं वहति ख । भारवाहके, अङ्गे च ।

धूर्व लि० धुरं वहति यत् । भारवाहके, अङ्गे च ।

धूर्व हिंसे भ्वा० पर० सक० सेट् । धूर्जति अधूर्जति । धूर्तः ।

धुवित्व न० कु० ध-इत् । यत्रादौ वङ्गसंज्ञायां ।

धु(धु)स्त(स्त)र पु० धूस-क्लिप् त्तर-क्त कर्मा० ङ० वा तुल्यः ।

(धुतरा) ख्याते दृजे ।

[अधोऽट]

धू कम्पने भ्वा० उभ० सक० वेट् । ध्रुवति अधधीत् अधविष्ट

धू कम्पने वा० चुरा० उभ० पञ्चे तदा० कु० पर० सक० सेट् ।

धूनयति ते ध्रुवति अदृधुनत् अधुवीत् ।

धू कम्पने स्त्रा० क्वादि० घादिश्च उभ० सक० वेट् । धूनीति

धूयते धुनाति धुनीते । अधानीत् अधविष्ट अधोऽट

‘धूनीति चम्पकवानि धुनीत्यथोक्तमिति । ‘वायुर्विधूनय-

ती’ति च कविरहस्यम् ।

धूत लि० धू-क्त । भक्षितं, कम्पितं, तर्कितं, त्यक्तं च ।

धूनक पु० धूनयति संधुच्यते वङ्गिस् च० धू-खुल् लुगाभ्रमः ।

यक्षधूमे (धुना) ।

[अदृधुपह-त ।

धूप दीप्तौ चुरा० उभ० अक० दीपने सक० सेट् । धूपयति-ते ।

धूप तापे अक० तापने सक० भ्वा० पर० सेट् । धूपायति अधूपायति

अधधीत् । [गन्धद्रव्ये धूमे, तस्माधनद्रव्ये च ।

धूप पु० धूपयति रोगान् दोषान् वा धूप-अच् । युगलुप्रश्रुति

धूपन पु० धूप-ल्यु । यक्षधूमे (धुना) ।

धूपट्टञ्च पु० इत० सरलदृजे । धूपीटङ्गमस्य । धूपाङ्गमस्यत् ।

धूपित लि० धूप-क्त वा आयाभावः । अध्वादिगमनैर्न आने,

सन्नापितं च ।

[ध्वजे पदार्थे ।

धूम पु० धूमक् । आर्द्रकाष्ठजाते ज्वलन्मलयोः कारणे वङ्गि

धूमकेतन पु० धूम-केतनो यस्य । वङ्गा । धूम इव केतनः ।

तारापञ्जात्मके धूमकेतौ उत्पत्तये ।

धूमकेतु पु० धूमइव केतुः । उत्पत्तरूपेऽग्निसंज्ञके तारापञ्जा-

भेदे । इव० । वङ्गौ धूमध्वजादयोप्यत्र ।

धूमगन्धिक न० धूमस्वेव गन्धोऽस्यख ठन् । रोहिषदृजे ।

धूममहिषी स्त्री० धूमस्य महिषीव । कुम्भाटिकायास् ।

धूमयोनि पु० धूमोयोनिरस्य । मेघे, सुसक्तं च । इत० । वङ्गौ

आर्द्रकाष्ठे च ।

[तद्वति लि० ।

धूमल पु० धूमं धूमवर्णं लाति ला-क । कृष्णलोहिते वर्णे ।

धूमाभ पु० धूमस्वेवामा यस्य । धूमवर्णे । तद्वति लि० ।

धूमावती स्त्री० महाविद्याभेदे । [हितं यत् । धूमसाधने लि०

धूम्या स्त्री० धूमानीं समूहः पाशादि० य । धूमसमूहे । धूमाय-

धूम्याट पु० धूम्या इव अटति अट-अच् । (फिङ्गा) पक्षिभेदे

धूम पु० धूमं तद्वर्णं राति रा-क० ङ० । धिङ्गुके, खरलोमवर्णं भे

कृष्णलोहिते वर्णे च । तद्वति लि० ।

धूमक पु० धूमइव कायति कै-क । उड्रे । [प्रतिभेदे च

धूमलोचन पु० धूमं लोचने यस्य । कपोते, महिषाक्षरसेना-

धूमवर्णं पु० धूमो वर्णोऽस्य । सिङ्गुके, कृष्णलोहितवर्णं च ।

तद्वति लि० ।

[दृजे तस्मा धूमसारत्वात्तथात्वम् ।

धूमिका स्त्री० धूमोवर्णः नारोऽस्यख ठन् । (शिख) शिंशपा

धूर वर्धे गतौ च दि० आ० सक० सेट् । धूर्यति अधूरिष्ट । धूर्तः

धूर्जटि पु० जट-मंघ्राते इन् धूरस्त्वोक्त्यचिन्ताया जटिः

सङ्घातोऽत्र । शिबे ।

धूर्त पु० धूर्त-धूर-वा क्त । धूर्तरदृजे, चोरकदृजे, नायकभेदे,

‘धूर्तैरपरां सुखती’ति सा० ३५० । लौहकीटे, विष्-

लवणे च । द्यूतकारके, वज्रके च लि० ।

धूर्तक पु० धूर्तइव वज्रकइव इवायं कन् । शृङ्गावे ।

धूर्वह लि० धुरं वहति वह-अच् रेफे इणो दीर्घः । भारवाहके

धुरन्धरे । धूर्वह इति तुल्ययुक्तकल्पनं प्रागादिकम् ।

धूलि(लो) स्त्री० धू-लिक् वा ङीप् । रजसि परागे ।

धूलिध्वज पु० धूलिरेव ध्वजोऽस्य । बावौ ।

धूलिपुष्पी स्त्री० धूलिप्रचुरं पुष्पमस्या ङीप् । केतक्याम् ।

स्वार्थे कन् ह्रस्वः । अतार्थे ।

धूलिकदम्ब पु० धूनीनां कदम्बं यत् । कदम्बदृजे, वस्त्रदृजे,

तिलिशृङ्गे च । इत० । धूनीसमूहे न० ।

धूश(ध) शोभने चुरा० उभ० सक० सेट् । धूश(ध)यति ते

अदृधुश(ध)यत् त ।

धूसर पु० धू-सर किञ्च न पत्वम् । शर्भे, उड्रे, कपोते,

तैलकारे, ईपत्याखुवर्णे, कण्णसुतवर्णे, गुल्लपीतवर्णे च
तत्तर्हणवति वि० । [हस्तिगुण्डवर्णे ।

धूसरपतिका स्त्री० धूसरं पलमस्यखाः टन् । (हातिगुंडा)
धृ पतने स्वा०आ०अक० अनिट् । धरते अष्टत ।

धृ स्थितौ अक० धृतौ सक० स्वा० उभ० अनिट् । धरति ते
अधर्षीत् अष्टत ।

धृ स्थितौ अक० धृतौ सक० तदा०आ० अनिट् । ध्रियते अष्टत
धृ धारणे, चुरा० उभ० सक० अनिट् । धारयति ते अदीधरत् त
धृज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । धृजति अधृजोत् [च
धृतराष्ट्र पु० चन्द्रवंश्ये दुष्यौधनपतिरिन्द्रभेदे, नागभेदे, पत्निभेदे
धृति स्त्री० धृतिन् । तट्टी, धारणे, यागे, विष्कम्भावधिके
अदमे योगे, सुखे, धारणायाम्, अवसादेऽपि शरीरादे
स्वप्ननशतौ, अष्टादशाक्षरपादके छन्दोभेदे, अष्टादशसङ्ख्या-
याञ्च । [धर्षित्वा धृष्टा ।

धृष संहतौ अक० हिंसै सक० स्वा० पर० सेट् । धर्षति अधर्षीत्
धृष प्रागल्भ्ये स्वा० पर० अक० सेट् । धृष्योति अधर्षीत् । धृष्टः
धृष सामर्थ्यवन्ने चुरा० आत्म० अक० सेट् । धर्षयते अदीधृषत
अधर्षत ।

धृष क्रोधे अभिभवे च वा चु० उभ० प्रत्ते स्वा० सक० सेट् ।
धर्षयति ते धर्षति अदीधृषत् त अधर्षत त अधर्षीत् ।

धृष्णज् वि० धृष-नजिज् । प्रगल्भे निर्लेज्जे वेषुद्वे च (कञ्चो)
धृष्ण, वि० धृष-क्तु । प्रगल्भे निर्लेज्जे च ।

धृष्ट वि० धृष-क्त । गिलेज्जे, प्रगल्भे, नायकभेदे च ।

धृष्टद्युम्न पु० धृष्टं प्रगल्भं द्युम्नं बलं यस्य । दुपदन्तपुत्रे ।
धेनु स्त्री० धयति स्रतान् धे-नु इच् । नवप्रसूतायां गवि ।

धेनुक पु० धेनुरिव इवार्थे कन् । अहुरभेदे । हस्तिन्यां स्त्री० ।
स्वार्थे कन् । धेनौ । धेनुकहादयोषल

धेनुकसूदन पु० धेनुकं सूदयति हिनस्ति सूद-ल्यु । श्रीकृष्णे
धेनुदुग्धकर पु० चेतोर्दुग्धसिव किरिति कृ-अच् । गर्जरे (गजजर)
धेनुव्या स्त्री० धेनु+संज्ञायां यत् सुक् च । कृष्णशोधनार्थसुत्तम-
र्थाय वन्धकालेन दीयमानायां धेनौ ।

धेनुक न० धेनूनां समूहः ठक् । धेनुसमूहे ।

धैर्यं न० धीरस्य भावः अच् 'स्थिरचित्तोन्नतिर्या त तद्वैर्यमिति
गोयते' इत्युक्ते मनसः स्वैर्यं, औन्नत्ये, 'मनसो निर्विका-
रत्वं' धैर्यं सत्यपि हेतुष्वित्युक्ते मनसो विकाराभावे
अव्याकुलत्वे, विज्ञाद्युपस्थितावपि प्रारब्धापरित्यागहेतौ
चित्तवृत्तिभेदे च ।

धैवत पु० 'गत्वा नाभेरधोभागं वसिं प्रायोर्हृगः पुनः ।

धावन्निव च यो याति कथं देशं स धैवत' इत्युक्ते कण्ठो-
त्थिते स्वरभेदे । [अणिच् अङ्घ्रिधोरत् त

धोर गतिचातुर्यं स्वा० पर० अक० सेट् । धोरति अधोरीत् ।
धोरण न० धोरत्तनेन धोर-ल्यु ल्युट् वा । हस्त्यचरथादौ
याने । भावे ल्युट् । अश्वगतिभेदे ।

धोरणि(णी) स्त्री० धोर-अनि वा डीप् । परम्परायाम् 'सद्यः
स्वतन्त्राधुरीणाश्चोरणिधौतधासनी'त्युङ्कटः ।

धौत वि० धाव-क्त अट् । मारिजते, प्रचालिते, उत्तेजिते,
गुम्भे च । रजते न० ।

धौतकौपेय न० कर्मा० । प्रचालिते कृपिकोषजाते वस्त्रे ।

धौरित न० धोर-क्त प्रज्ञाद्यम् । अश्वानां चतरायां गतौ ।
स्वार्थे कन् । तत्त्वार्थे ।

धौरेय वि० धुरं वहति ठक् । भारवाहके दृषादौ ।

ध्मा अग्निसंयुतौ दीर्घश्वासहेतुके शब्दभेदे स्वा० पर० तादृश
शब्देन वादने सक० अनिट् । धमत अध्मासीत् ।

ध्मात वि० ध्मात-क्त । संयुजिते दीर्घश्वासहेतुकशब्दयुक्ते ।

ध्माच्च आकाङ्क्षे सक० धोररवे अक० स्वा० पर० सेट् इदित् ।
धाङ्कति । अध्माङ्कीत् । [कञ्जोलिकायां स्त्री० गौ० डीप्

ध्माङ्ग पु० ध्माञ्चि-अच् । काके, मत्स्यमज्जे, पत्निभेदे, भिलुके च

ध्माङ्गोली स्त्री० ध्माञ्चि-ओल गौ० डीप् । काकोलीलतायाम्

ध्यान न० ध्यै-ल्युट् । चिन्तने, ध्येयवस्तुविषयचिन्तने, चित्तस्थैक

तानप्रवाहे, 'ब्रह्मैवास्मीति सद्ब्रह्म निरालम्बतया स्थितिः ।

ध्यानशब्देन विख्याता परमानन्ददायिनी'ति वेदान्तोक्ते

ब्रह्मविषये चित्तस्थैर्यं, 'ध्यै चिन्तायां स्रुतो धातुचिन्ता

तत्त्वेन निश्चला । एतद् ध्यानमिह प्रोक्त'मिति तन्मोक्ते

ध्ययस चित्तस्थिरतया निश्चये च ।

ध्यास न० ध्यायते पशुभिः ध्यै-मन् । गन्धलये दमनकटके

च । संज्ञायां कन् । रोहिषलये ।

ध्यै चिन्तने स्वा० पर० सक० अनिट् । ध्यायति अध्मासीत् ।

ध्रज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । ध्रजति अध्राजीत् अध्रजीत्

अयमिदिच्च ध्रजति अध्रजोत् ।

ध्रण ध्याने स्वा० पर० अक० सेट् । ध्रणति अध्रणीत्-अध्राणीत्

ध्रस कण्ठ आदाने क्वा० पर० सक० सेट् । ध्रस्नाति अध्रसीत्

अध्रासीत् । ध्रसित्वा ध्रस्ता । [यति ते अदिध्रसत् त

ध्रस उत्तरेषु कण्ठ आदाने च चुरा० उभ० सक० सेट् । ध्रास-

ध्राच्च काङ्क्षे धोररवे च स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । ध्राङ्कति

अध्राङ्कीत् । [अध्रासीत् । चङि अदध्रासत् ।

ध्राख शोधने अलमर्थे च स्वा० पर० सक० सेट् । ध्राखति

ध्राव शक्तौ भ्वा० आ० अक० सेट् । द्राघते अद्राडिट् । चङि
अद्राघात् ।

ध्राडि विभेदे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । द्राडते अद्राडिट् ।

ध्रिज गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । ध्रिजति अध्रिजीत् ।

ध्रु स्यैर्ये अक० सर्पणे सक० तु० कृ० पर० अनिट् । ध्रुवति
अध्रुवीत् द्राघात् ।

ध्रु स्यैर्ये अक० सर्पणे सक० भ्वा० पर० अनिट् । ध्रुवति अध्रुवीत्
ध्रुव पु० कृ० ध्रु-अच् । शङ्खौ, विष्णौ, हरे, उत्तानपादन्दपुत्रौ
वसुभेदे, उद्योतिषोक्ते योगभेदे, नामाग्रे, स्थाणौ, ललाटस्थे
आवर्त्तभेदे, भूगोलस्थोत्तरदक्षिणकेन्द्रबोधोपरिस्थे, स्थिरे
ताराभेदे च । निश्चिते, तर्के, आकाशे, उत्तरालयरोहिणी
नक्षत्रेषु च न० । सन्तते, अपरिणासिनित्ये, स्थिरे च
लि० । सूर्यायाम्, शालपर्ण्याञ्च स्त्री० । शरारिपक्षिणि
पु० स्त्री० । सञ्चायां कन् । गीतिभेदे न० (ध्रुवा)

ध्रोक उक्ताहे शब्दे च भ्वा० आत्म० अक० सेट् । ध्रोकते अध्रो-
किट् । चङि न कृत्स्नः ।

ध्रौ लप्रौ भ्वा० पर० अक० अनिट् । ध्रायति अध्रासीत् ।

ध्रौव्य न० ध्रुवस्य भावः अच् । स्यैर्ये ।

ध्वंस पु० ध्वन्स-घञ् । विनाशे ।

ध्वंसन न० ध्वन्स ल्युट् । अधःपतने, गमने, नाशे च ।

ध्वज गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । ध्वजति अध्वजीत् अध्वानीत्
अयमिदिदिपि । ध्वजति अध्वज्जीत् ।

ध्वज पु० ध्वज-अच् । शौचिङ्के, सर्पे च । चतष्कोणाकारे
वृंशदखण्डोपरिस्थे वस्त्रखण्डे, खड्गाङ्के, मेद्रे च पु० न० ।

ध्वजद्रुम पु० ध्वजाकारः द्रुमः । तालवृक्षे ।

ध्वजभङ्ग पु० ध्वजस्य मेदस्य भङ्गः स्वसानर्थहीनता यत् ।
कीचलखड्गके रोगभेदे ।

ध्वजाहृत न० ध्वजेन सहाहृतः । 'संयमादाहृतं यत्तु विजित्य
द्विपतां कुलम् । स्वाम्यर्थं जीवितं त्यक्त्वा तद् ध्वजाहृत
सच्यते' इत्युक्ते धनविशेषे । तादृशे दासे पु० ।

ध्वजिन् पु० ध्वज+अस्त्यर्थे इनि । नृपे, रणे, ब्राह्मणे,
हरिर्के, सर्पे, मद्यक्रियोपजोविनि शौचिङ्के, मयूरे च ।

ध्वजिनी स्त्री० ध्वजः अस्त्यस्याः इनि । सेनायाम् ।

ध्वण ध्वाने भ्वा० पर० अक० सेट् । ध्वणति अध्वणीत् अध्वणीत्
ध्वन रवे भ्वा० पर० अक० सेट् वा घटादि । ध्वनति अध्वानीत्-
अध्वनीत् । ध्वनयति ध्वानयति । [अध्वनयीत् ।

ध्वन शब्दे अद० चु० उभ० सक० सेट् । ध्वनयति अदिध्वनत्
ध्वन पु० चु० ध्वन-घञ् । शब्दे ।

ध्वनि पु० ध्वन+इन् । अयत्नो षट्पादशब्दे, अलङ्कारोक्ते
उत्तमकाव्ये च । [विकारे काकुपञ्चतौ ।

ध्वनिविकार पु० ध्वनेर्विकारः । शोकादिना शब्दस्य
ध्वन्स गतौ भ्वा० अधःपतने च भ्वा० आत्म० अक० सेट् । ध्वंसते

अध्वंसत् । क्ता वेट् ।

ध्वस्त लि० ध्वन्स-क्त । ल्युते, नष्टे, गणिते च । [अध्वङ्गीत्

ध्वान्(काङ्के) घोररभे च भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । ध्वान्ति

ध्वान्ति पु० ध्वानि-अच् । कान्ते, वक्ते, भित्तुके, गृहे च ।

ध्वान पु० ध्वन-घञ् । शब्दे ।

ध्वान्त न० ध्वन-क्त लि० । अन्धकारे ।

ध्वान्तारि पु० इत० । स्वार्थे अर्कटव्ये, चन्द्रे, वङ्गौ च ।

ध्वान्तोन्मेष पु० ध्वान्ते अन्धकारे उन्मेषोऽस्य । खद्योते ।

न

न अव्य० नह-बन्धने ड । निषेधे । तत्र क्रियायोगे अभ्यासे तद्विन्न
योगे भेदे उपमायाञ्च । बन्धे, प्रसूते, रत्ने च पु० ।

नकुल लि० नास्ति कुलमस्य । निष्कुले । सर्पवैरिणि वभ्वात्,
शिवे, चतुर्थपाण्डवे च पु० । कुक्कुट्यां जटामांसां शङ्खिन्यां
कुङ्कुमे च स्त्री० ङीप् ।

नकुलेष्टा स्त्री० इत० । राक्षसां तस्या नकुलप्रियत्वान्तथात्वम्
नक्त नाशने चु० उभ० सक० सेट् । नक्तयति-ते अननकृत्-त ।

नक्त न० नज-क्त । रात्रौ शब्ददिनातिक्रमेष रात्रिभोजनरूपे व्रते च
नक्तक पु० नज-तकन् । (न्याकृष्टा) कर्पटे जीर्णवस्त्रखण्डे ।

नक्तचारिन् पु० नक्ते रात्रौ चरति चर-णिनि । मेचके,
विडाले च । रात्रिचारिण्ये लि० ।

नक्तच(श्च)र पु० नक्ते, नक्ते वा चरति ङ्क् । रात्रिसे, चोरे,
मेचके, विडाले च । रात्रिचरे लि० स्त्रियां ङीप् ।

नक्तन्दिन न० नक्तञ्च दिवा च नि० । सप्तम्यर्थदत्तौ अहोरात्रे ।

नक्तम् अव्य० नज-प्रीडे तस्य । रात्रौ ।

नक्तभाल पु० नक्तम् रात्रौ आ अलति अच् । करझड्ये ।

तत्तत्रत न० 'नक्तं निगायां कुर्वीत षट्स्थौ मिषिसंयुतः ।

निशि व्रतं तु विज्ञेयं यामाङ्गे प्रथमे सहे'त्युक्तलक्षणे दिवा-
भोजनाभावविशिष्टे रात्रौ प्रथमयासाङ्गे भोजनरूपे व्रते ।

नक्र पु० न क्रामति दूरस्थलम् न+क्रम-ङ् । कुम्भीरे । (अण
काट) हारायकाङ्के, नासिकायाञ्च न० ।

नक्रराज पु० इत० ङ्क्-समा० । (हाङ्कर) जलजन्तुभेदे ।

नक्षत्र न० नक्ष-अलन् । अश्विन्यादितारकाश्च ।

नक्षत्रचक्र न० नक्षत्रघटितं चक्रम् । अश्विन्यादिसप्तविंशति

नक्षत्रात्मके खगोलस्थे राशिचक्रे । तन्त्रोक्ते मन्त्रप्रह-
णोपयोगिचक्रभेदे च । [विष्णौ च

नक्षत्रनेमि पु० नक्षत्राणां नेमिरिव । भुवाख्ये तारके, चन्द्रे,
नक्षत्रमाला स्त्री० नक्षत्राणांमिव माला । सप्तविंशतिमौ-
क्तिकैर्निर्मिते हारभेदे । इत० । नक्षत्रपङ्क्तौ ।

नक्षत्रसूचक पु० नक्षत्राणि शुभाशुभतया सूचयति ऋषे ।
'अविदितैव यः शास्त्रं देवज्ञत्वं प्रपद्यते । स पङ्क्तिद्रूपकः
मापी ज्ञेयो नक्षत्रसूचक' इति 'तित्युत्पत्ति' न जानन्ति
ग्रहाणां नैव साधनम् । पराशक्रेन वर्तन्ते ते वै नक्षत्र-
सूचका' इत्युक्ते सिद्धान्तानभिज्ञे ज्योतिर्विदि । णिनि
नक्षत्रसूचीत्यर्थः ।

नक्षत्रेश पु० इत० । चन्द्रे नक्षत्रपत्यादयोप्यत्र ।

नख सर्पेण स्वा० पर० चक्र० सेट् । नखति अनखीत् अनखीत् ।
नख पु० न० । न खं छिद्रमत्र । करजे अङ्गुल्यपस्थे कण्टके ।
नखकुट्ट पु० नखान् कुट्टयति कुट्ट-अण् । नापिते ।

नखनिघ्नन्त न० नखानि क्लृप्त्वा न्नेन कृत-ल्युट् पु० छम् ।
नखच्छेदनार्थे नापितास्त्रभेदे ।

नखर पु० न० न खं राति रा० क । नखे । [नखायुधोप्यत्र ।
नखरायुध पु० नखरायुधं यस्य । सिंहे, व्याघ्रे, कुक्कुटे च
नखशङ्ख पु० नख इव शङ्खः । कुट्टशङ्खे ।

नखाङ्ग पु० नखमङ्ग इव यस्य । व्याघ्रनख्यम् ।

नखी स्त्री० नखमस्यस्य अर्थे आदित्यादौ गौरा० ङीप् ।
खनामखाते, गन्धद्रव्ये ।

नग पु० न गच्छति गम-ङ । पर्वते, हस्ते च ।

नगण पु० छन्दोपम्योक्ते लघुरूपवर्णने । न गण्यते गण-अच्
(मालकांकवी) हस्तभेदे, पारावतपद्याम् स्त्री० टाप् ।

नगनन्दिनी स्त्री० इत० । हिमालयपुत्रां दुर्गायाम् ।

नगभिद्रु पु० नगान् भिनन्ति भिद्र-क्लिप् । इन्द्रे । पर्वतभेदेने
लि० । [भेदायाम् ।

नगभू स्त्री० नग एव भूत्वत्पत्तिस्थानं यस्यः । कुट्टपाषाण
नगर न० नगाः हक्षाः पर्वता वा सन्त्यस्मिन् नग+र । 'पुण्य-
क्रियादिनिगुणैश्चात्त्वर्थजनैर्युतम् । अनेकजातिसंघं
नैकशिल्पिसमाकुलम् । सर्वदेवतसंघं नगरं त्वभिधीयते
इत्युक्तलक्षणे पुरभेदे । वा गौरा० ङीप् । नगरीत्यप्यत्र ।

नगरन्ध्रकर पु० नगस्य क्रौञ्चपर्वतस्य रन्ध्रं करोति क-अच् ।
कीर्तिकेये 'स नगरं नगरन्ध्रकरौज' इति रघुः ।

नगरोत्था स्त्री० नगरादुत्पत्तिर उद्+स्था-क । नगरस्थायां
स्त्रियां, नागरसत्तायाञ्च ।

नगरीषधि स्त्री० इत० । कदल्याम् ।

नगाट पु० नगेषु हस्तेषु अटति अच् । वानरे ।

नगाधिप पु० नगानामधिपः । हिमालयपर्वते ।

नगाश्रय पु० नगः पर्वतः आश्रयोऽस्य । हस्तिकन्दहस्ते ।
पर्वतवासिनि लि० ।

नगौकस् पु० नग ओको यस्य । पक्षिणि, शरभे, सिंहे च ।

नग्न लि० नज-त्त । विवस्ते । 'दिगम्बरपत्ये बौद्धभेदे पु० । 'द्विक-
च्छः कच्छशेषस्य सुक्तकच्छस्यैव च । एकवासा अवासाश्च
नग्नः पञ्चविधः स्मृत' इत्युक्तेषु द्विकच्छादिषु, 'कृपयजुः
सामसंज्ञं यं त्रयो वर्णादतिर्द्विज ! । एतास्तज्जति यो
मोहात् स नग्नः पातकी स्मृत' इत्युक्ते वेदत्रयोरुपा-
वरणत्यागिनि जने च ।

नग्निका स्त्री० नग्नैव स्वार्थे कप् । अदरजस्त्रायां स्त्रियाम्

नज जीडायां स्वा० आ० अक० सेट् । नजते अनजिष्ट । नग्नः

नज् अय्य० न+अज् जिदुवन्मो नलोपमुडर्थः । तेन अजितो न
नादिलोपः नैकधेयादि । अभावे, निषेधे, अत्यले, अप्राश-
स्ये, अतिक्रमे, ईषदर्थे, सादृश्ये, विरोधे, भेदे च । तत्र

सादृश्ये अवाङ्मणः । अभावे अपांषम् । भेदे अघटः पटः ।
ईषदर्थे अतुदरी कन्या । अपत्ये अकेशा । विरोधे अहुरः ।

नट पु० नटति नट-अच् । नाटकादिदृश्यकाव्याभिनयकर्त्तरि
नर्तकभेदे, जायाजीविनि वर्णसङ्करभेदे, अशोकटणे, योना-
कटणे, नवे, किष्कुपर्वणि, गोदन्तहरिताले च ।

नट नट्ये हिंसने च स्वा० पर० चक्र० सेट् । नटति अनटीत्
अनाटीत् अणोपदेशतया नखलम् परिनटति । [णलम् ।

नट भ्रंशे च्युतौ च चु० उभ० अक० सेट् । नाटयति-ते अनीनटत् । न
नटन न० नट-ल्युट् । नट्ये । [नादयोप्यत्र ।

नटभूषण नटान् सूपयति भूष-ल्यु । हरिताले । नटनण्ड

नटी स्त्री० नट-अच् । गौरा० ङीप् । नलीनामगन्धद्रव्यं,
वेश्यायाञ्च । नट+उ० योगे ङीप् । नटयोपिति स्त्री० ।

नड भ्रंशे चु० उभ० अक० सेट् । नाडयति-ते अनीनडत्-त ।
णोपदेशत्वाभावाद् नलम् ।

नड पु० नड-अच् । नलट्ये ।

नडकीय लि० नडाः सन्त्यस्य क कुक् च । नड्वति देशे ।

नडप्राय पु० नडः प्रायो यत्र । नडवड्डले देशे ।

नड्या स्त्री० नडानां समूहः पाशा० य । नडसमूहे । [ङीप् ।

नडुत् लि० नडाः सन्त्यस्य ङात्तप् मस्य व । नडयुक्ते देशे स्त्रियां

नडुल् लि० नडाः सन्त्यस्य ङलच् । नडयुक्ते देशे ।

नत लि० नम-त्त । कृतमनेने ज्योतिषोक्ते दिनार्हान्निरित-

जन्मनाडिकायां पु० । विस्तरस्तद्वदभिधाने । तगरसूत्रे न० ।
 नतद्रुम पु० कर्म० । लताशालवृक्षे ।
 नतनासिक लि० नता नासिकाऽस्य । चिपिटनासिके (खान्दा)
 नताङ्गी स्त्री० स्तनजघनभारान् नतमङ्गलमस्याः ङीप् । नाय्याम्
 नति स्त्री० नम-तिवृत् । नम्रतायाम् । 'लिकोणमथ पटकोणमङ्ग-
 चन्द्र' प्रदक्षिणम् । दण्डमटाङ्गस्य सप्रधा नतिलक्षण-
 भित्तुक्ते सप्तभेदे नमनभेदे च एतत्तत्तथां वृद्धभिधाने ।
 नद् शलोपे भा० पर० अक० सेट् इदित् । नन्दति अनन्दीत्
 नन्दधुः । प्रनन्दति ।
 नद् पु० नद्-अच् । सिन्धुभैरवशोखादौ अकत्वमे जलप्रवाहे
 नद्दी स्त्री० नद्-अच् नद् इति निर्द्देशात् । टिप्तात् ङीप् ।
 गङ्गायस्यनादिषु गुणलघुजलप्रवाहेषु 'धनुःसहस्राख्यदौ च
 गतिर्यासां न विद्यते । न ता नदीशब्दवहा' इत्युक्ते धनुः-
 सहस्राङ्कान् नदीदेशवाहिन्यामेव नदीशब्दप्रवृत्तिः । तासु
 च 'सर्वां गुर्वी प्राप्नुवती वाहिनी स्यात् नदी पचा-
 दाहिनी निचयेन' इति 'प्रायो न्द्ववहा सुर्वी लघुः
 शीघ्रवहाः स्तता' इति च विरोधः ।
 नदीकान्त पु० नदी कान्ता यस्य । सस्ररे, हिज्जलवृक्षे, सिन्धु-
 वारके च । जम्बूद्वीपे काकजङ्घीपथी च स्त्री० ।
 नदीकूलप्रिय पु० नदीकूलं प्रियं यस्य । जलवेतसे ।
 नदीज पु० नद्याः समीपे जायते जन-ड । अर्जुनवृक्षे
 अग्निमन्थवृक्षे च । हिज्जलवृक्षे, सोतीजले च न० । नदी-
 जातमात्रे लि० । 'नदीज । लङ्गेश्वरनारिकेल' इति भारतम्
 नदीन पु० इत० । सस्ररे, वरुणे च । नदीभिन्ने लि० ।
 नदीमातृक लि० नदी मातृक पोषिकाऽस्य । नदीजलसम्पन्न
 ब्रीहिपालिते देशे ।
 नदीषा लि० नद्यां स्नातुं जानन्ति स्ना क क्तम् । नदी
 स्नानेकशये यस्यां यस्यां नद्यां यथावतरणीयं तज्ज्ञानधुक्ते
 नदीसर्ज्य पु० नद्यां सृज्यतेऽसौ सृज-अप् । अर्जुनवृक्षे ।
 नङ्ग लि० नङ्-क्त । नङ्गे, उड्गते च ।
 नङ्गी स्त्री० नङ्गतेऽनया इन् ङीप् । चर्मा निर्मितरज्ज्वाम् ।
 ननन्द स्त्री० ननन्दति कतायामपि सेवायां न तृष्यति न-नन्-
 इन् । भर्तृभगिन्याम् (ननद) ए० इङ्गौ । ननान्दः । यत्न ।
 ननु अव्य० ननुति नुद-ङ् । प्रश्ने, अवधारणे, विज्ञये, अटमती
 अनुज्ञायाम्, अनुज्ञे, चान्दने, सम्बोधने, आसन्नशेषे, पर-
 कृतौ, अधिकारे, सम्बन्धे, उपैक्यौ, सम्बन्धारे, स्तनौ,
 आलोपे, प्रत्युक्तौ, उत्पत्त्यायाम् ।
 ननुच अव्य० ननुच चच समाहार इ० । विरोधोक्तौ ।

नन्द पु० नन्द-अच् । श्रीकृष्णस्य पितरि गोपभेदे, सहानन्द
 सुते ऋषिभेदे, आनन्दे, निधिभेदे, प्राग्दक्षिणद्वारगृहे,
 वास्तुभेदे च ।
 नन्दक पु० नन्दयति नन्द-खिच् ण्वल् । हरेः-खङ्गे, भङ्गे च ।
 आनन्दजनके, कुलपालके च लि० ।
 नन्दकिन् पु० विद्यामयोनन्दकोटसिरस्य ठन् । विष्णौ ।
 नन्दगोपित स्त्री० इत० । राज्ञायाम् । [भङ्गि]
 नन्दधु पु० नन्द-अधुच् । आनन्दे 'यस्यासौ तस्य नन्दधु'रिति
 नन्दन पु० नन्दयति नदि-खिच् । पुत्रे, भङ्गे, पर्वतभेदे 'वज्र-
 चीरास्रधा गावी नन्दनं नन्दने प्रिये' इत्युक्ते ङ० वर्णमध्ये
 वत्सरभेदे च । इन्द्रोद्याने न० । आनन्दकारके लि० ।
 नन्दनन्दन पु० नन्दस्य नन्दनः । श्रीकृष्णे, नन्दसुतादयोऽप्यत्र
 नन्दनन्दिनी स्त्री० इत० । दुर्गायाम् 'नन्दगोपमङ्गे जाता
 यशोदागर्भसम्भवेति चण्डो । नन्दसुतादयोऽप्यत्र ।
 नन्दा स्त्री० नन्द-अच् । 'नन्दते सुरलोकेषु नन्दने वसतेऽपवा ।
 हिमाचले महापुच्छे नन्दा देवी ततोऽभवदित्युक्तायां गौर्याम्
 अलिङ्गरे, (नाद) सम्पदि, 'प्रतिपदेकादशी पठौ नन्दा-
 श्रवा मनीषिभिरित्युक्तेषु तिथिभेदेषु, स्थिरे जीववारे त
 नन्देति संज्ञेति, सूर्यसंज्ञानिभेदे, ननन्दरि, तीर्थभेदे च ।
 नन्दि पु० नन्द-इन् । स्वप्नसम्पत्तेरुक्ते आनन्दे 'कौशल्या-
 नन्दिर्वह्नी रासः इति रामायणम् । सहादेवस्य पार्श्व-
 चरभेदे नन्दिकेश्वरे । द्यूताङ्गे पु० न० ।
 नन्दिकेश्वर पु० शिवस्य पार्श्वचरभेदे । तेन मोक्षमण्यु तस्य
 लुक् । पुराणभेदे । [नन्दिहृत्तादयोऽप्यत्र ।
 नन्दिर्तस् पु० नन्दयति शिच्-णिनि कर्म० । धववृक्षे ।
 नन्दिन पु० नन्द-णिनि । शिवद्वारपाले । गर्हभासु, वटद्रुमे च
 नन्दिनी स्त्री० नन्दयति नन्द-णिनि । वशिष्ठधेनौ, सुतायाम्,
 उमायां, गङ्गायां, ननन्दरि, व्याडिमातरि, रेणुकौषधौ च
 नन्दिनीसुत पु० इत० । व्याकरणस्य संप्रहकारके व्याडिस्त्रिणी
 नन्दिपुराण न० नन्दना मोक्षे पुराणम् । उपपुराणभेदे ।
 नन्दिर्हृन् पु० नन्दिं नन्दं नन्दनं वा वर्द्धयति हृध्-णिच्
 ल्यु । तनवे, शिले, धिने च । आनन्दवृक्षे के लि० ।
 नन्दिहृत् पु० नन्द-इन् वा ङीप् कर्म० । अन्नलभेदे, तृप्ते,
 (तद) ज्ञाने, भेषजज्ञासु । (नन्दीसरादयोऽप्यत्र ।
 नन्दीश पु० नन्दी देश इव । शिवद्वारपाले । इत० । शिवे
 नन्द्यावर्त्त पु० 'दक्षिणास्रगतालिन्दलवं यत् पश्चिमास्रम् ।
 पूजनीयोत्तररज्यां नन्द्यावर्त्तं वदन्ति तदित्युक्ते ऋषिभेदे,
 तगरवृक्षे, सत्त्वभेदे च ।

नपुंसक पु० न स्त्री न पुमान् लि० । 'स्नानजेशवती नारी
लोमशः पुरुषः स्मृतः । उभयोरनरं यज्ञं तदभावे नपुं
सक'मित्युक्तलक्षणे स्त्रीवे । शब्दे तद्युवहारस्तु सत्वरजोभ्यां
साम्यावस्थापद्माभ्यामुत्पन्नत्वात् अनादिस्कारविशेषवत्त्वाद्वा
नपुं पु० न पतन्ति पितरोऽनेन न+पत-टच् लि० । पौत्रे
दौहित्रे च । पौत्र्यां, दौहित्र्याश्च स्त्री० ऊीप् ।
नभ न० नभ-अच् । आकाशे । आवर्णे मासि पु० ।
नभः (स्मृ) सट् पु० नभसि सीदति सट्-किप् । देवे ।
नभश्चर पु० नभसि चरति अच् । मेघे, वायौ, प्रक्षिप्ति, विद्या-
धरे, स्त्र्यादिषु ग्रहेषु, राज्ञे च । आकाशगामिनि लि०
नभसं न० नभ-असच् । आकाशे । [आकाशे न० ।
नभस् पु० नभ-असि । आवर्णे मासि, मेघे, पतद्ग्रहे च ।
नभसङ्गम पु० नभसं गच्छति गम-खच् सङ्ग च । प्रक्षिप्ति ।
नभस्य पु० नभसि मेघे साधु यत् । भाद्रपदमासि ।
नभस्वत् पु० नभोऽस्य साध्यत्वे न सतुप सख्य व । वायौ ।
नभोभाषि पु० नभस आकाशस्य मणिरिव प्रकाशकत्वात् । स्त्र्यर्थ
नभोरजस् न० नभसो रज इव दृष्टावकारत्वात् । अश्वकारे
नभ्राज पु० न भ्राजति भ्राज-किप् । मेघे ।
नभस् अश्व० नभ-असि । नतौ, त्यागे, रुते च ।
नभस्कार पु० नभस+क-घञ् । कराभ्यां शिरःसंयोगविशेषेण
स्वाधकर्षकजने व्यापारभेदे ।
नभस्य लि० नभस् करोति नभस+क्य-नभस्य-कर्मणि यत् ।
नभस्कारणीये । भावे अ । नतौ, पूजायाश्च स्त्री० ।
नभुचि पु० न भुञ्जति न+भुच-कि । शुक्लनिशुम्भयोः कनि-
ठाजुजेऽसुरभेदे ।
नभुचिद्विष् पु० इत० । इन्द्रे, नभुचिस्त्रिदनादयोऽप्यत्र ।
नभेर पु० नभ-एच् । सुरपुत्रागडजे, रुद्राज्चे च ।
नभ्य गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् । नभ्यति अनभ्यीत् ।
नभ्य लि० नभ-र । नते, विनयान्विते च ।
नभ्यक पु० नभ्य इव कायति कै-क । इवार्थे कन् वा । नेतसे
स्वार्थे कन् । नभ्ये लि० ।
नभ्य गतौ भ्रा० आत्म० सक० सेट् । नयते अनयिष्ट ।
नभ्य पु० नी-अच् । नीतो युक्ताचार्यादिप्रणीते शास्त्रभेदे, दूत-
भेदे च । कर्त्तरि अच् । नेतरि न्याये च लि० । [प्रापणे ।
नभ्यन न० नीयतेऽनेन करणे ल्युट् । नेले चतुषि । भावे ल्युट्
नर पु० नृ-नृ-वा अच् । परमात्मनि 'आपो वै नररूपव' इति
समुः । विष्णौ, नरावतारे, अर्जुने, ऋषिभेदे, समुद्रे,
मणितशास्त्रोक्ते ज्ञानाप्रज्ञासाक्षोपयोगिनि, ऋद्धौ च ।

नरक पु० नृ-वृन् । भूमिगर्भे वराहाज्जाते दैत्यभेदे, पापिनां
दुःखभोगस्यानभेदे रौरवप्रभृतौ च । तेषां विभेदो दृष्टद-
भिधाने । [दृष्टदभिधाने ।
नरककुण्ड पु० इत० । पापिनां यातनाभोगकुण्डेषु । विस्तरस्तु
नरकजित् पु० नरकं नरकासुरं जितवान् जि-भूते-किप् ।
अधिकृते । नरकान्तकादयोऽप्यत्र ।
नरदेव पु० नरोदेव इव । नृपतौ ।
नरनारायण पु० इत० । नरस्य नारायणश्च इ० । 'कृष्णार्जुनाव
तारिणोः सुनिभेदयोः । भगवतोऽवतारभेदे एकस्यभेदे व०
नरपति पु० इत० । राजनि । नरेशादयोऽप्यत्र ।
नरपुङ्गव पु० पुमान् गौः पुङ्गवः दृष्टः नरः पुङ्गव इव भार-
वहनयोग्यत्वात् । मनुष्यस्ये, नृपे च ।
नरभाला स्त्री० नराणां तन्मुखानां माला । नरमुख-
मिश्रितायां मालायां 'नरमालाविभूषणे'ति चरुडौ ।
नरमेध पु० नरो मेध्यते वध्यते प्रोक्षणादिभिः संस्क्रियते वात् ।
नरमांसस्य पृथक्करणे के यामभेदे ।
नरवाहन पु० नरा वाहनान्यस्य । कुबेरे, स हि मनुष्यैरु-
ह्यते । मनुष्यवाह्यमाने लि० ।
नरसिंह पु० नरचासौ सिंहश्च । अवयवभेदेन नरसिंहयो-
राकारयुक्ते हिरण्यकशिपोर्नारायणमाविर्भूते भगवदव-
तारभेदे नरहृयादयोऽप्यत्र । नरः सिंह इव शौर्यादिस-
त्वात् । नरमेधे । [दयोऽप्यत्रार्थे ।
नरस्तान्ध पु० नर+समूहे स्तम्भ । नरसमूहे एवं मनुष्यस्ता-
नरेन्द्र पु० नर इन्द्र इव । राजनि, विष्वक्ते, एकविंशत्य-
क्षरपादके छन्दोभेदे च ।
नरोत्तम पु० नरेषु उत्तमः । पुरुषोत्तमे नारायणे, 'यः
स्वात् परतो वेह जातनिर्वेद आत्मवान् । इति कत्वा
हृदि गेहात् प्रव्रजेत् स नरोत्तम' इत्युक्ते वैराग्यवति
पुरुषे नृपे च 'नराणाञ्च नरोत्तम' इति गीता ।
नर्त्तक पु० नृत-टुल् । चारणे, नृत्ये च 'यादयं नृत्यपाल'
स्यात् गीतं योज्यं च ताडयस् । नृत्यस्य धारणात् पालं
नर्त्तकः सरिकीर्त्तित' इत्युक्ते नृत्यविशे नटे लि० ।
विष्वात् स्त्रियां ऊीष् ।
नर्त्तन न० नृत-ल्युट् । नृत्ये । [न नृत्यस् प्रवर्तते ।
नर्द्द शब्दे लृक् गतौ सक० भ्रा० पर० सेट् । नर्द्दति अनर्द्दति
नर्म्माद् पु० नर्म्मे परिहासं ददाति दा-क । कैचिचिने । परि-
हासदायके लि० । सोमोज्ञावायां दक्षिणस्यायां नद्यां स्त्री०
नर्म्मान् न० नृ-कनिन् । परीहासे केडौ ।

नल बन्धे स्ना०परः सक०सेट् वा घटा० । नलति अनालीत् ।

शिशु नलयति नालयति ।

नल ए० नल-अच् । लघुभेदे, चन्द्रवंशे, नटभेदे, वानरभेदे,

आह्वदेवे, पितृगणभेदे, 'कथवालसपा नल' इति पुराण-

नन्तः देवभेदे च । पञ्चे न० । [पदार्थे, पर्जन्ये च

नलक न० नल इव इवार्थे कन् । शाकास्त्रि, नाडीवत् सच्छिरे

नलकिनी स्त्री० नलकं सच्छिद्रमस्त्रि अस्त्र इति । जङ्घायाम्

नलकूवर उ० नलः कूवरो युगधरोऽस्य । कुवेरपुत्रे ।

नलद न० नलं बन्धं गतिं वा द्याति दो-क । उशीरे । 'स्यादस्या

नलदे विनेति नैपधम् । उप्यकरणे, जटासांसां च स्त्री० ।

नलपट्टिका स्त्री० नलनिर्मिता पट्टिकेव । (दरमा) कटभेदे ।

नलमीन ए० नलाश्वः मीनः । (चिह्नुडी) मत्स्यभेदे । [च

नलिका स्त्री० नल-स्वार्थे कन् टाप् । नाद्याम्, लुगन्धिद्रव्यभेदे

नलित ए० नल-क्त । (नालता) शाकभेदे ।

नलिन न० नल-इनन् । पद्मे, शैवाले, तोये च । [नलिकायाञ्च

नलिनी स्त्री० नलाः सन्त्यस्या इति । पद्मसंघे, पद्मयुक्तदेशे,

नलिनीखण्ड न० नलिनी+समूहे खण्ड । पद्मिनीसमूहे ।

नली स्त्री० नल-अच् गौरा० उ० । मनःशिलायां, विद्रुम-

लतायाम्, नलिकायाञ्च । (नालताशाक) ।

नल्व ए० नल-व । चतुःशतहस्तमितदेशे, हस्तचतुःशते च ।

नव ए० न-अच् । सावे, रक्तपुनर्नवायाञ्च । अच् । नूतने लि० ।

नवग्रह ए० कर्म० संज्ञात्वात् न द्वियुः । 'सूर्यचन्द्रौ मङ्गलश्च

बुधशनि इहस्मृतिः । शुक्रः शनैश्चो राहुः केतवश्च नव-

ग्रहा' इत्युक्तेषु नवग्रहेषु तेषां स्थानादि दृष्टदभिधाने

नवति स्त्री० नव दशतः परिमाणमस्य लि० । (नव्युक्) सङ्ख्याभेदे

नवदल न० कर्म० । कमलकार्णिकासमीपस्थे दले, नूतने पत्रे च

नवदुर्गा स्त्री० कर्म० संज्ञायात् न द्वियुः । 'प्रथमा शैलपुत्री च

द्वितीया ब्रह्मचारिणी । तृतीया चन्द्रघण्टेति कुम्भाख्येति

चतुर्थिका । पञ्चमी स्कन्दमातेति षष्ठी कात्यायनीति च ।

सप्तमी कालरात्रिश्च महागौरीति चाष्टमी । नवमी सिद्धिदा

प्रोक्ता नव दुर्गा मता मुनीत्युक्ताश्च शैलपुत्रादिषु नवग्रहेषु

दुर्गासूक्तिषु ।

नवद्वारपुर न० नव द्वारणि यत् तद्वयं पुरम् । देहे तल हि

हे शीले, चक्षुषी, नासिके च सख्यसकमिति ऊर्ध्वस्थानि सप्त,

हे पायूपस्थे अधः इति नव किङ्किरूपाणि द्वारानि सन्ति ।

'नवद्वारपुरे देही'ति गीता ।

नवधा अव्य० नवन्+प्रकारे भाच् । नवप्रकारे ।

नवधातु ए० कर्म० संज्ञात्वात् न द्वियुः । 'हेमवाराहनागाश्च

ताम्ररङ्गे च तीक्ष्णकम् । कांक्षन् काललीहन् धातवो नव कीर्तिता' इत्युक्तेषु हेमादिषु नवसु ।

नवन् लि० व० । न-अयि । (नय) संख्याभेदे ।

नवनीत न० नवं नीयते स्म नी-क्त । (साखन) पयःसारभेदे

नवनीतक न० नवनीतस्य विकारः कन् । एते ।

नवपत्रिका स्त्री० 'कदली दाहिमी धान्यं हरिद्रा मानकं

कचुः । विलोऽशोको जयन्ती च पित्रेवा नवपत्रिका'

इत्युक्ताम् नवसु कदल्यादिषु पत्रिकासु ।

नवमल्लिका स्त्री० कर्म० । नवमालिकायाम् पुष्पप्रधाने दृक्षभेदे

नवस लि० नवानां पूरणः ङटि सट् । नवसंख्या येन पूर्यते

तस्मिन्, चन्द्रस्य नवमकलाक्रियारूपे तिथिभेदे स्त्री० उ० ।

नवमालिका स्त्री० कर्म० । खनामस्थाने पुष्पप्रधाने दृक्षभेदे

नववधू स्त्री० कर्म० । नवोद्गायां स्त्रियास् ।

नववध्वागमन न० इत० । नववध्वाः प्रथमतः पितृवृन्तात्

पतिवृत्ते आगमने ।

नवरत्न न० नवानां रत्नानां समाहारः । 'सुतामाणिक्यवैकुण्ठ्यं

गोमेदा वज्रविद्रुमी । पद्मरागं मरकतं नीलसु'त्युक्तेषु

नवसु रत्नेषु । 'धन्यतरित्रिपण्णकामरसिंहशङ्खवेतालमट्टघट-

कर्पूरकालिदासाः । नित्यं वराहमिहिरश्च नवापि रत्ना

न्यासंस्तथावररुचिरित्युक्तेषु नवसु विकसादित्यस्य बुधेषु

नवरात न० नवानां रात्रीणां समाहारः' अत्रुपमा० । आश्वि-

न्यादिमासेषु शुक्लपतिपदार्थशुक्लनवमीपर्यन्तेषु नवसु ति-

थेषु तद्विषयेषु कस्यैव व्रतभेदे च । 'चैत्रेऽश्विने तथापादे

वाधे कार्त्त्येन्द्रोत्सवः । नवरात्रे महाराजेति देवीभाग-

वते नवसु दिवसेष्वपि नवरात्रयज्यप्रयोगः ।

नववस्त्र न० कर्म० । अवाहते नूतने वसने ।

नवशायक ए० 'गोपोमाली तथा तैशी तन्वी मोदकवाञ्जो ।

कुलालः कर्मकारश्च नापितो नव शायका' इत्युक्तेषु

जातिभेदेषु ।

नवश्राव्ण न० कर्म० । एकादशाहकर्मव्ये आह्वे ।

नवसूतिका स्त्री० नवं सूतं प्रसवीत्यस्याः उन् । प्रेनौ,

नूतनप्रसूतायां गवि ।

नवान्न न० कर्म० । नवीनान्ने नवसन्नं यत् । नवान्नागमकाले 'नवो-

द्वे नवान्ने च गृहप्रच्छादने, तथा पितरः सूतृन्त्यजमिति सूतिः

नवीन लि० नव+नञ् । नूतने ।

नवोदक न० कर्म० । नवजले । नवसदकं यत् । रवेराह्नं नवजल

स्थितिं समये सौराष्ट्रादस्य कतिपयदिने ।

नवोद्भूत न० कर्म० । नवमीते, नूतनोद्भूतमात्रे लि० ।

नव्य वि० नु-यत् । नूतने । रक्तपुनर्नवायां पु० ।
 नष्ट वि० नश-क्त । तिरोहिते, दर्शनायोग्ये, ध्वस्ते च ।
 नष्टचन्द्र पु० 'नष्टचन्द्रो न दृश्यते भास्त्रे भासि सितान्ति ।
 चतुर्थ्यासुदिनोदयः प्रतेषिष्यो मनीषिभि'रित्युक्ते
 सौरभाद्रमासे उभयपक्षचतुर्थ्यासुदिते चन्द्रे ।
 नष्टचेष्टता स्त्री० नष्टा चेष्टा यस्य तस्य भावः तत् । हर्षशो-
 कादिभिः सर्वचेष्टारोहित्ये । [लुप्लासार्चवह्ना, निरग्नौ च ।
 नष्टाग्नि पु० नष्टोऽग्निर्वस्य । प्रसादादिना नष्टवैतानिकाग्नौ,
 नष्टेन्दुकला स्त्री० नष्टा इन्दुकला यस्यम् । चतुर्दशीयुक्ते
 दर्शे । 'चतुर्दश्यष्टमे यामे क्षीणो भवति चन्द्रमा इति
 सृष्टेस्तद्युक्तामावास्यावां हि इन्दुकलान्वयः ।
 नश्य न० नसे हितम् । नासिकादौ अपहारादिरोगनिवार-
 णार्थं नसि देये चूर्णे । [नाककोड़ा] बलीवर्हे ।
 नस्योत पु० नसि नासिकायाम् सस्यञ्जतः आ+वे-त्ता ।
 नह अव्य० । न च ह च । प्रत्ययरन्ध्रे ।
 नहि अव्य० । नह-इन् । निषेधे ।
 नह्य पु० । चन्द्रवंशे न्हपभेदे, नागभेदे च ।
 नह्यप्राप्तज पु० वयातिनामके न्हपे । नह्यपुत्रादयोप्यत्र ।
 ना अव्य० नह-डा । निषेधे ।
 नाक पु० न कसकं दुःखं तन्नास्ति यत्र । खगे । 'यन्न दुःखेन
 संमिन्नं न च यस्तमनन्तरम् । अभिलाषोपनीतं च तत्
 सुख खः पदास्यदमित्युक्ते । खगख दुःखन्त्यलम् ।
 नाकिन पु० नाको वासस्थानले नाख्यस्य इति । देवे ।
 नाकु पु० नम-उ नाक्यादेशः । वक्ष्यीके, पर्वते च ।
 नाकुली स्त्री० नकुलस्येदम् प्रियत्वात् अण् । कुकुटीकन्दे
 चनिके, (चक्र) राक्षायां यवतिक्तायां, श्वेतकण्टक्याञ्च ।
 नाग न० न गच्छति अगः न अगः । मनुष्याकारेषु फणला-
 ङ्गनविशिष्टेषु वासुकादिषु सर्पेषु, हस्तिनि, मेघे, नाग-
 केशरे, नागदन्तके, सुस्तके, देहस्थे उद्धारकारके पवन-
 भेदे, ववादिमध्यकरणभेदे च । नगे भवः अण् । प्रज्ञैतमवे
 वि० । रङ्गे, सीशके च न० ।
 नागकेशर पु० नागख्यः केशरः । खनामख्याते पुण्ड्रके ।
 नागगन्धा स्त्री० नागखेव गन्धोऽस्याः । नाकुलीकन्दे ।
 नागज न० नागात् जायते जन-ड । सिन्दूरे, रङ्गे च ।
 नागजिह्वा स्त्री० नागानामिव जिह्वा मूलान्वस्याः । अनन्त
 मूलायाम् लतायाम् । [हस्तिदन्ते । स्वार्थे कन् । तत्रैव
 नागदन्त पु० नागस्य दन्त इव । गृहान्निर्गतदारुणि । इत० ।
 नागदन्तिका स्त्री० नागस्य दन्तस्य दन्तस्यस्त्रिविध-
 म् ।

ख्यत्र ठन् । (विष्ठाति) इति ख्यातायाम् लतायाम् ।
 नागदन्ती स्त्री० नागदन्त आख्यात्वेनाख्यस्य अच् गौ० डीप् ।
 (ह्यतिशु० डा) लतायाम्, वेश्यायाञ्च ।
 नागदम्बनी स्त्री० नागाः सर्पा दस्यन्ते अनया दम्ब-ल्लुट्
 डीप् । (इसरमूल) लताभेदे ।
 नागद्व पु० नागप्रियः द्वः । कुहीडके तस्य सर्पपूजास्थानत्वेन
 तत्प्रियत्वम् अतएव 'कुहीडिपसस्थितामि'ति सृष्टौ
 सर्पाधिदेवतायाः मनसायाः कुहीडकान्तित्वसक्तम् ।
 नागनिर्युह पु० नागाकारः निर्युहः । नागदन्तके भित्तस्थे
 नागाकारे निर्गतकाष्ठखण्डे ।
 नागपाश पु० नागः पाश इव बन्धनहेतुत्वात् । वरुणस्यास्त्र
 भेदे । नागाकारः पाशः । 'सार्द्धद्वयावत्तेनान्तु नागपाश
 इति सृष्टः' इतितन्त्रेति शब्दभेदे ।
 नागपुर न० दक्षिणदेशप्रसिद्धे नगरभेदे, हस्तिनापुरे च ।
 इत० । पातालस्थे नागानां नगरे । [नगकेशरे वृत्ते ।
 नागपुष्प पु० नागगन्धयुक्तं हस्तिमदगन्धयुक्तं पुष्पमस्य ।
 नागपुष्पफला स्त्री० नागाकारं पुष्पं फलति प्रसूते फल-अच्
 कुम्भाण्ड्याम् । [लतायाम् ।
 नागपुष्पी स्त्री० नागाकारं पुष्पमस्याः डीप् । नागिन्यां
 नागफल पु० नागाकारं फलमस्य दीर्घत्वात् । पठोलभेदे (पुषुल)
 नागबला स्त्री० नागानां दानिनां बलं यस्याः ५५० । (गोरख-
 चाकुलिया) लताभेदे । [सादेव्याञ्च ।
 नागमाट स्त्री० इत० । कद्रुचमाख्यायां कश्यपपत्न्याम्, मन-
 नागमार पु० नागं हस्तिनं मारयति मृ-ण्विच्-अण् ।
 मृङ्गराजे तद्वचणे हि हस्तिनो नागः । हस्तिमारके वि० ।
 नागयष्टि स्त्री० नागाश्चवाधी यष्टिः । (रङ्काष्ठ) पुष्करिण्यादौ
 अष्टानां नागानां मध्ये उद्धृतनामानुसारेण तदीयस्यान्वय
 लेन कल्पिते दीर्घयूपाकारे काष्ठे ।
 नागर वि० नगरे भवः । त्रिदम्बे । खगं राति अगः न अगः ।
 देवरे, नागरङ्गे, जम्बीरभेदे, सुस्तकभेदे च (नागरसुधा) ।
 नागरक पु० नगरे भवः ततः कुक्षितार्थे प्राचीण्ये वा वृज् ।
 चौरै, चित्तवेखनकरे गिल्लिनि च ।
 नागरधन पु० नागराख्यः धनः सुस्तकः । (नागरसुधा)
 सुस्तकभेदे । [नाराङ्गी) ।
 नागरङ्ग पु० नागस्य सिन्दूरखेव रङ्गोरागो यत् । जम्बीरभेदे
 नागरसुस्तक पु० न० कर्म० । खनामख्याते सुस्तकभेदे । नागर
 सुस्तक्यत् । [संश० अनन्ते-सर्पे, ऐरावते-गजे च ।
 नागराज पु० नागानां सर्पाणां हस्तिनां च राजा ठच्

नागलता स्त्री० नागाकारा नागलोकस्य वा लता । ताम्बूल्यां
पुरुषलिङ्गे च ।

नागलोक पु० इत० । पाताले ।

नागवल्लरी स्त्री० नागाकारा नागलोकस्य वा वल्लरी लता ।
ताम्बूल्याम् नागवल्लरादशेष्यत्वम् ।

नागसम्भव न० नागं सीसं सम्भवोऽस्य । सिन्दूरे । [च
नागस्रोता स्त्री० नाग इव स्रोता । नागदन्तीष्ठले, दन्तीष्ठले
नागहनु पु० नागस्य हस्तिनो हनरिव । नखनामगम्भद्रव्ये
नागहन्ती स्त्री० नागान् सर्पान् हन्ति तच्छीप् । नन्ध्याकर्कश्याम्
नागान्तक पु० इत० । गरुडे । नागारतिरम्भवत् नन्ध्या-
कर्कश्याच्च । [तम्बूलायाम् ।

नागालाव स्त्री० नागः नागकुम्भ इवालावः । कुम्भाकारायां
नागाशून न० नागान् अश्रयति अश्र-ल्यु । गरुडे । [द्योषल
नागाह्व न० नागेन युक्ताह्वा यस्य । हस्तिनापुरे । नागाह्ववाद-
नागी स्त्री० नाग+ण्युयोगे ङीप् । सर्पयोगिनि, हस्तियोगिनि
च । स्त्रीव्ये जनपदेत्यादिना ङीप् । स्त्रीयुगयोगात् हस्ति-
तल्यायाम् स्त्रियाम् । दीर्घयुगयोगात् सर्पतल्यायान्त
स्त्रियां न ङीप् किन्तु टाप् । [स्त्रियभेदे च

नाचिकेतस् पु० अन्धैः, ऋषिभेदे, तत्प्राप्ते, वेदेति उषा-
नाट पु० नट-घञ् । नृत्ये, कर्णाटदेशे च ।

नाटक पु० कामाख्यास्थपर्वतभेदे, 'नाटकं ख्यातदृष्टं ख्यात्
पञ्चसन्धिसमन्वितं सित्ताद्युक्तलक्षणं सा० ६५० द्रष्टव्यकाव्य
भेदे न० । नाटयति चुरा० नट-णुल् । नर्तके लि०

नाटार पु० (तरुज) लतापनसि ।

नाटार पु० नटस्थापत्यम् आरब्धम् । नटस्य पुल्ले ।

नाटिका स्त्री० नाटकप्रभेदे । [ऽप्यल ।

नाटैर(र) नञ्चा अपत्यम् ढक् । नञ्चा अपत्ये । ढक् । नाटैरो
जाव्य न० नटानां कर्मण्यञ् । नटककर्तव्ये नृत्यगीतवाद्यरूपे
लिङ्गे । [देवप्रासादसमुच्चस्ये गृहे ।

नाट्यशाला स्त्री० नाट्यस्य नाट्यार्थं शाला । (नाटमन्दिर) ।

नाट्योक्ति स्त्री० नाट्ये नटककर्मणि उक्तिः । नाटकविषये
वचने । तद्विररस्तु दृष्टदम्भधाने ।

नाडिन्धस पु० नाडीं वंशनर्तौ धमति ध्वा-खश् धमादेशः
सम् हुसश्च । स्वर्णकारे । [(नालिताशाक)

नाडिपत पु० नाडीमयं पतं यस्य पु० हुसः । नाडीचशाके ।

नाडि(डी) स्त्री० नड-भ्रंङ् वु० नड-इन् । वा ङीप् । देहस्यायां
गिरायां, गुच्छस्य काण्डे, नावे, व्रणभेदे, गण्डदूज्यायां,
पट्टिपलासके कावे, त्वणभेदे, वंशनल्यां च ।

ना(डि)डीका स्त्री० नाडी नावं विद्यतेऽस्य ठन् वा हुसः (कलस्वी)

शाके 'कुसुम्भ' नाडिकायाक'मिति स्रुतिः पट्टशाके पु० ।

नाडीच पु० नाडिं चमति चम-ड । (नालिता) शाकभेदे ।

नाडीचक्र न० 'नाडीमण्डलनासाद्य कुक्कुटाण्डमिव स्थितम् ।

नाडीचक्रमिति प्राञ्जकृष्णाक्षाद्याः सस्रता' इत्युक्ते नामि-
स्थे नाडीनिम्नारण्यचक्रभेदे । [भेदे, सन्निभेदे च ।

नाडिजङ्ग पु० नाडीव जङ्गलस्य । काके, ब्रह्मणः प्रिये वक्र
नाडीतरङ्ग पु० नाडी तरङ्ग इव यस्य । कर्ककोवे ।

नाणक पु० न अणकः कुक्षितः नजर्जनशब्देन स० । प्रशस्ते,
सद्भाविकृते निष्कादौ न० । 'तुलाशासनमानानां कूटकत्
नाणकस्य चे'ति स्रुतिः ।

नाथ उपतामे प्रार्थने च पर०, आशीर्जादे आत्म०, सक० ऐश्वे
अक० सेट् । नाथति अनाथोत् आशिषि नाथते अना-
थिष्ट । शिषि अनाथत् ।

नाथ पु० नाथ-ऐश्वे अच् । अधिपे स्वासिनि, प्रार्थनीये लि०

नाथवत् लि० नाथोऽस्त्वस्य मत्तु सख्य व । पराधीने परतन्त्रे ।

नाथहरि पु० नाथं हरति ह-इन् । पशौ ।

नाद पु० नट-घञ् । शब्दे, अर्द्धमात्रात्मके अर्द्धचन्द्राति-
व्यज्ये अतुस्वारतले वर्णे, 'नामेरुजं हृदि स्थानात् भा
रतः प्राणसंज्ञकः । नदति ब्रह्म रन्धाने तेन नादः प्रकी-
र्तित इत्युक्ते, 'आकाशाग्नेर्मरुज्जातो नामेरुजं ससृचरन् ।
सुखेऽभिव्यक्तिमापन्नः यः स नाद इतीरित' इत्युक्ते च
प्राणवायुवृत्तिभेदे च ।

नादेय न० नद्या नदस्य वा इदम् ढक् । सैन्धवतवणे सौकीराञ्जने
नदीनदसन्धन्विजले च । काशहणे वेतसदृशे च पु० । नदी
भवे लि० । नागरङ्गे, जयायां, पताकायाम्, अम्बुवेतसे, भूमिज-
न्ध्याम्, अग्निमन्त्रे, जवायां, काकजम्बायां च स्त्री० ङीप् ।

नाध नाथार्थे स्था० आ० सक० सेट् । नाथते अनाथिष्ट ।

नाना अव्य० न+नाज् । विनाये, अनेकार्थे, उभयार्थे च ।

नानाकन्द पु० नाना कन्दा यस्य । पिण्डालौ । बद्धविधमूले लि०

नानार्थ लि० नानाविधाः अर्थः अभिधेयानि प्रयोजनानि
वाचस्याः । बद्धविधाभिधेये, बद्धप्रयोजने च ।

नान्तरीयक लि० अन्तरं प्रतिवन्मादिना व्यवधानं तदनु-
भवति क नजर्जनशब्देन समासे नान्तरीयं ततः स्वार्थे
कन् । अवश्यम्भाविनि, व्याप्ते च ।

नान्दी स्त्री० नन्दनि देवाः पितरो वा यत् नन्द-इन् ङीप्
पु० सन्दङ्गौ । 'नान्दीत्याहुं ततः कुर्वादि'ति स्रुतिः, नाट-
कादौ सूत्रधारस्य कर्तव्ये 'देवद्विजन्तपादीनामाशीर्वाद-

परायणाः । नन्दति देवता यस्मात्तस्मान्दानीं प्रकीर्तिते
त्युक्ते मङ्गलाचरणभेदे च ।

नान्दीमुखः पु० नान्दीर्थं वृत्तार्थं नन्दनान्वितं सुखं यस्य । कृपा
दिस्वस्वभवेन पटे । नान्दी वृत्तिस्तदर्थं आहं चासुखे यस्य ।

नान्दीआहुभिजि पितृगणे । मातादौ स्त्री० डीप् ।

नान्दीवादिन् पु० नान्दीर्थं वदति वादयति वा । नाटकादौ
नान्दीकरे स्तुतधारे, तदर्थं तूय्यादिवादके नटादौ च ।

नापितः पु० नुरकर्मकारके जातिभेदे ।

नाभिः पु० नह्नुने अत्र नह्नुतेऽनेन वा नह इज् भान्ता
देशः । दादशब्दचक्रस्य मध्ये, रथचक्रस्य वामपिण्डग्राम्,
कत्वित्ये च । ऋगसदे स्त्री० । प्राचयङ्गभेदे (नाश्) पु० स्त्री० ।
स्त्रीत्वे वा डीप् । प्रधाने, सुखे लि० ।

नाभिजः पु० नाभौ विष्णुनाभौ जायते जन-ड । चतसुखे
ब्रह्मणि, नाभिजन्मादशोष्यत् ।

नासः अय्यनामयति नम-स्थिच् ड । स्त्रीकारे, विस्त्रये, स्वरणे,
सम्भावनायां, निन्दायां, प्राकाशे, विकल्पे, अलोके, कोपे च
नासकरणं न० नास क्रियतेऽल क-ल्युट् । 'दशमेऽहनि पिता
नास कृत्या'दिति श्रुत्युक्ते दशमादिदिने कर्त्तव्ये संस्कारभेदे
नासधेयः न० नामैव स्वार्थे धेय । नासनि वाचकशब्दे संज्ञायाम्
'वाचारम्भणं विकारो नासधेय'मिति श्रुतिः ।

नासन् न० नभ्यतेऽभिधीयतेऽर्थेऽनेन नामन्स्वीमन्निति नि० ।
आकाशादिप्रपञ्चार्थबोधके संज्ञाशब्दे, आख्यायाम् तानि च
पञ्च 'उष्णाद्यन्तं कदन्तं च तद्धितान् संसासजम् । शब्दा-
नुकरणं चेति नाम पञ्चविधं सृष्ट'मित्युक्तेः ।

नासश्रेष्ठः लि० नासैव श्रेष्ठो न देहादिरस्य । ऋते । नास-
सात्वं श्रेणी यत् । शरणे पु० ।

नायकः पु० नी-युल् । नेतरि, स्वामिनि, प्रभौ, हारमध्यमणौ,
सेनापतौ, शृङ्गाररसावलम्बने पत्युपपत्यादौ च । प्राप-
यितरि च्च लि० ।

नायिका स्त्री० नी-युल् । शृङ्गारसालम्बने भार्यादौ, दुर्गा-
याः मङ्गरूपे उपचरणादिषु च ।

नारः पु० नरस्यायम्-अण् । बालके, जले च । 'आपो नारा इति
प्रोक्ता' इति सङ् । परमात्मसम्बन्धिनि मनुष्यसम्बन्धिति
च लि० । 'नारं सृष्ट्वा तं सज्जेह'मिति ऋतिः । नराणां
समूहः अण् । नरसमूहे न० ।

नारकः पु० नृ-बुन् प्रज्ञाद्यण् । नरके । नरके भवः अण् ।
नरकस्थे लि० । [भोगिनि जीवे ।

नारकिन् लि० नारकं भोग्यत्वेनाकृत्य इति । नरकयातना

नारकः पु० न अरकः अरक्तेन पश्य स्तनासम्भवाते जम्बीर-
भेदे, पिप्पलीरसे, विटे च । गर्ज्यरे न० ।

नारदः पु० नारं जलं ददाति दा-क । 'नारं पापीय विवृतं
तत् पितृभ्यः सदा भवाद् । ददाति तेन ते नास नारदेति
भविष्यते'त्युक्तनिर्वचनयुते स्तुतिभेदे । नारमज्ञानं द्यति
दो-क, नारं ज्ञानं ददाति दा-क वा । स्तुतिभेदे तत्रोक्ते
पञ्चविंशतिसहस्रात्मके महापुराणे न० ।

नारदीयः न० नारदेन प्रोक्तम् क । उपपुराणभेदे ।

नारसिंहः न० नरसिंहमधिकृत्य कृतः पञ्च इत्यण् । उपपु-
राणभेदे । [लौहमये अस्त्रभेदे ।

नाराचः न० नराणां समूहः नारनाचामिति चन-ड । सर्व-
नारायणः पु० 'आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसृ-
जवः । ता यदस्यायनं पूर्वं तेन नारायणः सृष्टः' इति
मनूक्तनिर्वचनवति विष्णौ ।

नारायणक्षेत्रः न० क्षेत्र० । 'प्रवाहस्यवधिं कृत्वा यावत्क्षेत्रचत-
ष्टयम् । तत्र नारायणः स्थासीत्युक्ते गङ्गायाः प्रवाहा
वधिर्क्षेत्रचतष्टयमित्युक्ते । [विष्णुक्षेत्रे विधानभेदे ।

नारायणवलिः पु० सृष्ट्युक्ते सृष्टानां पापशृङ्गादीनां प्राय-
नारायणी स्त्री० 'जलावना नराधारा सङ्गदृश्यनापि ना ।
नारायणी संसाख्याता नरनारी प्रकीर्त्तित्युक्तायां विष्णुशक्तौ
लज्जायां, दुर्गायां, 'नारायणि नमोऽस्तु ते' इति चण्डी
गङ्गायां, श्रतावस्थां च ।

नारिकेलः पु० नल-इण् नालिः केन वायुना जलेन वा द्रव्येति
चलति इल-क कर्म० रलयोरैकम् । खगोलस्थाने दृष्टे
नारीष्टा स्त्री० नारीभिरिष्टा । मङ्गिकायाम् ।

नालः न० नल-ज्जलादि० वा । कण्डू, उत्पलादिदण्डे, कृषावे
न० स्त्री० । 'माला कृषालाम्पुजो भजान' इति नै० ।

नालि(ली) स्त्री० नल-इण् वा डीप् । देहस्थधिरायाम्,
शाकभेदे, पद्मादिदण्डे च । संज्ञायां कन् । चेतकलम्ब्याम्,
नाटीशाके, चर्ममयकथायाम्, हस्तिकर्षवेधन्याम्, बाले,
बुद्धिच्छिद्रे, नेपथ्यभाजने, दण्डात्मके कावे च ।

नालिता स्त्री० नल-स्थिच् क्त । खनामस्थाने शाकभेदे ।

नालीकः पु० नास्मात्तावति कै-क । हस्तमात्रे लौहसंयुक्ते
कलस्त्रिद्वे शरभेदे, शरीरे च । पद्मपत्रे न० ।

नालिकः पु० नावा करति ठक् । कर्षधारे ।

नाल्यः लि० नावा दीर्यतेऽसौ नौ-यल् । नौतार्ये देशे ।

नाशः पु० नश-चञ् । पलायने, कदर्शने, निधने, अद्भुतलक्षणे च
नासत्यः पु० हि० व० । नास्ति असत्यं ययौः नञ् प्रकृत्वा, नाशं

त्यजतः त्यज-ड नि० वा । अन्विनीकुमारयोः तौ हि सूर्य-
तेजोऽसम्मानायाः संज्ञायाः उत्तरकृत्तु अक्षरूपं इत्या-
तपस्यन्याः अक्षरूपधारिणा सूर्येण संज्ञायाः अन्य-
पुरुषाभ्या तद्गौ नासारम्भेन त्यजन्त्यास्तत्रासात्वागेन
जाताविति पुराणकथा ।

नासा स्त्री० नास-शब्दे अ । नासिकायां गन्धमाहकैन्द्रि-
भेदे, गन्धे च । [अनकाठ]

नासादास न० नासायै शब्दाय दास । हारोर्जस्वे काष्ठखण्डे
नासानु पु० नासायै नासिकाशब्दात् अन्ते पञ्चात्रोति आन-
उष् । कटफलद्वये तत्फलसूत्रयोगे हि नासिकाशब्दो भवति

नासिका स्त्री० नास-स्तुम् । गन्धमाहकैन्द्रिभेदे नासायाम्
नासिक्य लि० नासिकायै हितं तत् भवो वा यत् । नासाभवे,
नासिकाहिते च । नासाभवयोरन्विनीकुमारयोः पु० हि० व०

नासीर न० नास-ईरन् । अयसरे भै स्ये, येनासये च । अयसरे लि०
नासि अन्व० अस्तीति विभक्तिप्रतिरूपशब्दयं सुप् सुपेति

नञ् शब्देन सं० । अविद्यमानतायां, सत्त्वाभावे, यथा
नासिबीरा गौः, 'अस्ति नास्ति न जानाती'ति चाशक्तः

नासिक लि० नास्ति परलोकसत्त्वाधनसदृशं, तत्त्वाकीश्वरो वा
इति सतिरस्य ङ् । परलोकभावादिनि तत्साधना-
दृष्टाभावादिनि, तत्साक्षिण ईश्वरस्य सत्त्ववादिनि च

नासिकता स्त्री० नासिकस्य भावः । निष्ठादृष्टौ परलोकाय
नासिक्य न० नासिकस्य भावः कर्त्तव्यं वा यत् । शास्त्रोक्तेषु
फलवत्कर्मण्य अफनतावुद्धौ ।

नि अन्व० नह-डि । निषेगे, श्ठगर्थे, नित्यार्थे, संशये, कौशले,
लोपे, उपरसे, सामीप्ये, आदरे, दाने, मोचे, अन्तर्भावे,
बन्धने, राशौ, अधोभावे, विद्यासे, निचये, निषेधे च ।

निःश्लाका लि० निर्गतः श्लाकायाः निर्गता श्लाका वक्ष्यात्
वा । निर्जने रहसि । [हि शीघ्रं शब्दं निर्गच्छति ।

निःश्ल्या स्त्री० निर्गतं शब्दं यस्याः ५ व० । दलीद्वये । तत्त्वधने
निःशेष लि० निर्गता येषां प्रा० सं० । निखिले सकले । च

निःशोध्य लि० निर्गतं शोध्यसत्तात् ५ व० । निर्जने, शब्दे, शोभिते
निःशेषा स्त्री० निःशेषेण अवलम्बया चि-ल्युट् ङीप् ।
अधिरोहिण्याम् (मरु) । [पाने, खर्जुरीद्वये च ।

निःशेषि (पी) स्त्री० निर्गता शेषिः शक्तिरत्न । वंशविभिते शौ-
निःशेषस न० नितराम् शेषः नि० अच् समा० । मोचे,
सङ्गृहे, विज्ञाने, भक्तौ, अनुभावे च ।

निःश्वास पु० निर्+श्व-पञ् । सन्ननासाभ्यां निर्गते वायो ।

निःसत्त्व लि० निर्गतं सत्त्वं यत् । धैर्यं न्यूनं, बलान्तर्यं,
प्राणिन्यं च ।

निःसम्पत् पु० निर्गतः सम्पातो गतागतं यस्मात् । अर्द्धरात्रे ।
निःसरण न० निःसरत्यस्मात् निर्+छ-अवादाने ल्युट् ।
गेहादिद्वारे । भावे ल्युट् । निर्गमे, सरणे, निर्वाणे च ।

करणे ल्युट् । उभावे ।
निःसार पु० निर्गता सारात् । शास्त्रोद्भूते श्रौताकद्वये च ।
साररहिते लि० । कदलीद्वये स्त्री० । [दिभ्यो निर्गमपद्ये

निःसारण व० निःसार्यतेऽनेन निर्+छ-णिच्-ल्युट् । शब्दा
निःस्त्रे हा स्त्री० निर्गच्छति स्त्रेहो यस्मात् । अतसीद्वये
[लसिना] स्त्रेहन्त्ये लि० ।

निःस्त्राव पु० निःस्त्रवति स्त्रुण । (माड्) (क्रेण) भक्तारसे ।
निःस्त्र पु० नास्ति स्त्रसस्त्र । दुरिते । [निषेधे च ।

निकट न० नि+पठार्थे कटच् । नि+कट-अच् वा । अमीपे
निकट पु० नि+कृ-अप् । सकृदे, सारे, त्यागदेहे, वित्ते, निधौ च ।
निकर्षण न० निर्गतः कर्षणात् । स्थानादौ गृहादिरचनार्थं

परिच्छिन्ने देशे, वरिधिररणभूमौ च ।
निकष (स) पु० नि+कष (स) अच् च वा । (कपटीपातर) कष-
पापाणे, शाण्ये, अस्त्रादितोष्णतासाधने पापाणादौ च ।

निकषण्य न० नि+कष-भावे ल्युट् । उल्लेखने । [स्त्री०
निकषा अन्व० नि+कष आ । निकटे, अन्धे च । राजसनातरि
निकषात्ताज पु० इत० । राजसे निकषाद् जादयोश्च ।

निकषोपल पु० कर्त्तव्यं । शाण्ये । अस्त्रादिकषणसाधने प्रस्तरे
(कपटीपातर) च । ।

निकाश न० नि+कस-पञ् । वधेयिते, इष्टानतिक्रमे, अति-
शये, निकामतप्राप्तेति कु० ष्टहे, परमात्मनि च । [च

निकाय पु० नि+चि-पञ् कुलस् । समानधर्माप्राप्तिर्भवे, निवासं
निकाय्य न० विधायितेऽल नि+चि यत् कुलस् । गृहे ।
निकार पु० नि+क-पञ् । परिभवे, अपकारे, तिरस्कारे च ।

कु-पञ् । धान्यादेरुद्धेनेपे ।
निकार पु० नि+क-णिच् पञ् । सारणे, परिभवकरणे ।

निकुञ्ज न० निगेषेण कौ जायते जन्-ड इ० । कक्षादिभिहितस्थले
निकुम्भा पु० नि+कुम्भ-अच् इ० । कुम्भकर्णराशसंज्ञिते, दन्ति-
द्वये च गौरा० ङीप् निकुम्भीत्यल । [स्वायां देव्याश्च

निकुम्भिता स्त्री० कक्षायाः पश्चिमभागस्यायां युक्तायां तत्-
निकुरब्ध न० नि+कुर-शब्दे अम्बच् । समूहे ।
निकृत लि० नि+कृ-क्त् । परिभूते, उपद्रुते, प्रत्याख्याते
वञ्जिते, नीचे, शटे च ।

निकृति स्त्री० नि+कृ-क्तिन् । शब्दे, जेमे, तिरस्कारे, दैत्ये च
निकृष्ट लि० नि+कृष-क्त । जात्याचारदिभिर्निन्दिते, अप-
कटे, अधमे ।

निकेत पु० नि+कित-निवासे आधारे घञ् । गृहे, निकेतने,
निकेतन न० नि+कित-निवासे आधारे ल्युट् । गृहे ।
कर्माणि ल्युट् । पलाय्यौ पु० ।

निकोचक पु० नि+कुच-शब्दे वुन् । अचोठहत्ते ।
निकोठक पु० नि+कुठि-वुन् पु० नलोपः । अचोठहत्ते ।
निकृ(क्ता)ण पु० नि+कृष-अप्, घञ् वा । बोखायाः शब्दे ।

निलिप्त लि० नि+लिप-क्त । न्यक्ते, स्थापिते, (गच्छिते) ।

निलेप पु० नि+लिप-कर्माणि घञ् । अन्यस्मिन् अर्पिते
सधनादौ, शिल्पिहस्ते संस्कारार्थं प्रदत्ते च । भावे घञ् ।
सद्रव्यस्यान्यस्मिन् विश्वासात् स्थापनरूपे 'सद्रव्यं' यदि
विश्वासात् निलिपत्वविशङ्किते । निलेपो नाम तत्प्रोक्तं
व्यवहारपदं बुधैरित्युक्तं व्यवहारभेदे च ।

निखर्व पु० निखर्वति नि+खर्व-गतौ अच् । 'अर्जुनमजं
खर्वनिखर्वसहापद्मशङ्खवस्त्रादि'ति लोलावत्युक्ते दृश्य-
हस्तकोटिरूपे संख्याभेदे तद्वत्स्थे च । वासने लि० ।

निखात लि० नि+खन-क्त । खनित्वा स्थापिते ।

निखल लि० निष्ठतं खिलं शेषो यस्मात् । सकृदे समये ।

निगड पु० न० । नि+गल-अच् डलयोरैक्यात् डत्वसु । गड्ड
लायाम् । (वेडी) निट्तो गडः सेचनसंज्ञात् कठिनत्वात् ।
लोहस्ये हस्तिपादवन्धने अन्तुके ।

निगडित लि० निगडो जातोऽस्य तार० इतच् । बद्धे संयते
निगद् पु० नि+गद-अच् । भाषणे, शब्दमात्रे च ।

निगम पु० निगम्यतेऽत्र अनेन वा नि+गम-घञ्, निगमे पुर-
भेदे भवः अण् न इङि वा । वाणिजे, पुरभेदे, कटभेदे
वणिक्पथे, निचये, अध्वनि, प्रतिज्ञायाम्, पर्यायकथनेन
वेदार्थबोधके अन्वभेदे, न्यायमतसिद्धे पञ्चावयवव्यायस्ये
चरमावयवे, न्यायशास्त्रे, तन्त्रभेदे, वेदे च 'निगमकल्पतरो'-
रिति भागवतसु ।

निगमन न० नि+गम-ल्युट् । प्रतिज्ञाप्रमाणवाधनेन प्रकृत
प्रमाणोपसंहारात्मके पञ्चाङ्गन्यायस्य 'तस्मात् वक्षिमानु'
इत्याद्याकारके चरमावयवे ।

निग(ग)र पु० नि+गृ-अप्, घञ् वा । भोजने ।

निगाल पु० नि+गल-अदने घञ् । अन्नगलदेशे ।

निगूट पु० नि+गृह-क्त । वनसुष्ठे । सुप्ते, आलिङ्गिते च लि०

निगृहीत लि० नि+ग्रह-क्त । तर्जिते, पीडिते, अवबद्धे च

निग्रह पु० नि+ग्रह-अप् । भर्त्सने, सीमायाम्, बन्धने, अत्र
ग्रहाभावे, चिकित्सायां, निग्रहगृहत्तस्य तिरस्कारे मारणे,
पट्टात्तवारणाय रोधे च ।

निग्रहस्थान न० निग्रहस्य वादिपराजयस्य स्थानम् । गौत-
मीकेषु षोडशसु पदार्थेषु मध्ये अन्तिमे पदार्थे । विस्तरस्तु
दृष्टदभिधाने । [शामे ।

निग्राह पु० नि+ग्रह+घञ् । अतिष्ठ' ते भूयादित्येवं रूपे

निघ पु० निर्विशेषणं हव्यते हन-क नि० । समविस्तारदर्धे,
तत्प्यारोहरिणाहे च पदार्थे ।

निघण्टिका स्त्री० नि+घटि-खुलु । गुलुङ्घटके ।

निघण्टु पु० नि+घटि-उ । नामग्राहके कोषाभिधानादौ ।

निघस पु० नि+अद-अप् षसादेशः । भोजने ।

निघ्न लि० नि+हन-घञर्थे क । अधोने, युगिते च । 'हिरु-
शान्त्यनिघ्न' इति लोलावती ।

निचय पु० नि+चि-कर्माणि अच् । अवयवादिना उपचिते
पदार्थे, 'सर्वे ज्ञायान्ता निचया' इति पुराणम् । भावे
अच् । ससञ्चये, वस्तुसमूहे, निचये च ।

निचाय पु० नि+चि-घञ् । राशोक्तौ धान्यादौ ।

निचित लि० नि+चि-क्त । व्याप्ते, पूरिते, सङ्कीर्णैर्निर्मिते च

निचुल पु० नि+चुल-क । हिज्जलहत्ते, वेतसे, निचोले च ।

निचुल पु० नि+चुल-क पु० दीर्घः । इज्जले हत्ते, निचोले च

निचोल पु० नि+चुल-अच् । प्रच्छदपटे (येन शय्यादि प्रच्छा-
द्यते तस्मिन्) दोलिकाद्यावरणवस्त्रे, स्त्रीपिधानपटे च ।

निचोलक पु० नि+चुल-ण्वल् । सैव्यादेः चोलाकृतौ सन्नाहे,
वारवाणे, कूर्पासे च । [दने पटे ।

निचोली स्त्री० नि+चुल-क गौरा० डीप् । स्त्रीणां प्रच्छा-
निज नि० नि+जन-ड । आत्मोये, स्वाभाविके, नित्ये च ।

निगुडिका स्त्री० (तेओङ्गा) कलाकर्मदे ।

नितम्ब पु० नि+तम्ब-अच्, निगृह्यते नम्यते काश्यते काशुकैः
तल-व वा । स्त्रीणां पश्चात् कटितटे, स्नात्वे, कृत्वे, कस्या
अधोभागे, कटके, (पर्वतवसतिस्थाने) कटिस्थाने च ।

नितम्बिनी स्त्री० नितम्ब+प्राशस्त्रे इति । प्रशस्तनितम्ब-
वत्यां स्त्रियां, स्त्रीभावे च । [त्यर्थे च

नितराम् अव्य० नि+तर-आद्य । वृत्तरामित्यर्थे, अतिशयेने-
नितल न० निःशेषेण तलसंभोगः । पातालभेदे ।

नितान्त न० नितान्त्यति स्म नि+तन्-क्त । शकान्ते अत्यन्ते ।
तद्वति लि० ।

नित्य न० निश्चयेन नियतं वा भवं नि+त्यप् । सतते अहरहः

क्रियमाणत्वेन विधिबोधिते, प्रत्यवायसाधनाभावप्रतियोगिनि
कर्माणि, यथा अहरहः सन्ध्यासपासीतेति अत्र सन्ध्याभावे
प्रत्यवायसाधनत्वम् । अविच्छिन्नपरम्परादे, उत्पत्तिविनाश-
रहिते च यथा वर्णा नित्याः । तद्वति, शायते, कालत्वयस्ये,
वस्तुनि च लि० । ससङ्गे पु० । [नादौ ।

नित्यकर्म न० कर्म० । अकरणे प्रत्यवायसाधने सन्ध्यावन्द-
नित्यत्वम् लि० । नित्यं तद्वत् : नित्येन वृत्तानन्देन वा तद्वत् ।

परमानन्दभावेन सतततद्वत् 'नित्यत्वमो निराश्रय इतिमो ।

नित्यदा अय्य० नित्य+दाच् । सातत्ये, सदेत्यर्थे । [तन्नि ।

नित्यसुक्त पु० नित्यं सुक्तः । कालत्वयेऽपि वस्तुन्यत्वे परमा-

नित्यसुक्त पु० कर्म० । फलवोगं विना जीवनमालनिमित्तेन
विहिते यथाकथञ्चित् प्रतिनिध्यादिना, असुखद्वयेण
चासुखे, अग्निहोवादी यज्ञे ।

नित्यसत्त्वस्य लि० । नित्यसत्त्वत् अत् अन्तं धैर्यं युग्मभेदो वा
तत्र तिष्ठति स्या-क । धैर्यावलम्बिनि, रजस्तमसो अभिव्य-
सदा सत्ययुगावलम्बनि च ।

नित्यसमास पु० कर्म० । व्याकरणेन समसमानयावत्तद-
रहितविग्रहवाक्यरुचिते समासभेदे ।

नित्यानध्याय पु० सर्वथा वर्जनीयवेदपाठकालादौ । 'द्वावेव
वर्जयेन्नित्यसनध्यायौ प्रयत्नतः । साध्यावभूषिज्ञाशुद्धा
मात्मानं चाशुचिं द्विजः' इति 'इमांश्चित्तसनध्यायानधीवानो
विचर्जयेद्' इतिमतुना प्रदर्शितेऽनध्यायभेदे ।

नित्याभियुक्त लि० । नित्यमभि सभनात् युक्तः योगे व्यावृत्तः ।

देहयात्रासाधार्थं प्रयत्नमाने, इतरत्यागासक्तो योगिनि

निर्दर्शन द० नि+दर्श-ल्युट् । उदाहरणे, दृष्टाने च अर्थात्
लङ्कारभेदे स्त्री० टाप् ।

निर्दाघ पु० नितरां दह्यतेऽत्र नि+दह-घञ् न्यङ्गादि०कृत्यम् ।

उष्णे, घर्मे, घर्मकाले ज्यैष्ठ्यादमासयोः, घर्मजले च ।

निर्दाघकर पु० निर्दाघं घर्मं करोति क-अच् । सूत्र्ये ।

निर्दाघकाल पु० इत० । शीघ्रतया ज्यैष्ठ्यादमासयोः ।

निर्दान न० नितरामसाधारणया दीयते दा-ल्युट् । आदिका-

रणे, कारणमात्रे, शुद्धौ, तपसः फलयाचने, वस्तुदाननि,

अवसाने, रोगनिर्णायके ग्रन्थभेदे, रोगहेतौ च ।

निर्दिग्ध लि० नि+दिह-क्त । उपचिते, वेपादिना वर्द्धिते च

एलायां स्त्री० । ततः संज्ञायां कन् । कण्ठकारिकायां स्त्री०

निर्दिध्यासन न० 'निरुत्तरं विचारो यः सुतार्थस्य शुरो-

रुक्तात् । तन्निर्दिध्यासनं प्रोक्तं' इति निरुक्ते विचारभेदे

'ताभ्यां निर्वाचकित्वेऽर्थे चित्तस्य स्थापितस्य यत् । एकता-

नत्वमेतद्वि निर्दिध्यासनस्यत्ये' इत्युक्ते ध्यानभेदे च ।

निर्देश पु० नि+दिश-घञ् । शासने, आज्ञायां, कथने, निकटे,
भाजने च ।

निद्रा स्त्री० नि+द्रा-अच् । शयने 'यदा तु मनसि क्लान्ते
कर्मात्मनः क्लमान्तिताः । विषयेभ्यो निवर्त्तन्ते तदा
स्वपिति मानवः' इत्युक्तेहेतुके विषयेभ्यो कर्माद्रियाणां
व्यापारोपरमरूपे जीवस्यावस्थाभेदे स्वप्ने ।

निधन पु० न० नि+धा-क्यु । मरणे, नाशे, कुले, ज्योतिषां
लग्नावधिके अष्टमस्थाने ।

निधान न० नि+धा-ल्युट् । शङ्खपद्मादौ निधी, 'निधान-
कुम्भस्य वधेति रघुः । आश्रये, कार्यावसाने च ।

निधि पु० नि+धा-क्ति । धनाधिदेवशङ्खपद्मादिभेदे । विस्तरस्तु
दृष्टदभिधाने । पुनरादानाय क्वचित्प्रदेशे अर्पणे, अस्मादिके
द्रव्यभेदे च । आधारे कि । आधारे । यथा युग्मनिधिः ।
वारिधिरित्यादि ससङ्गे, नलिकानामगन्धद्रव्ये च पु० ।

निधीश पु० इत० । कुतरे निधिपत्यादयोऽप्यत्र ।

निधुवन न० नितरां धुवनं हस्तादिकम्पनं यत् । सुरते
स्त्रीपुंसयोः कैलिभेदे । 'निधुवनविनोदेन च मनु' इति
श्यामास्तोत्रम् । [च ।

निन(ना)द पु० नि+नद-अप्, घञ् वा । ध्वनौ शब्दे, रघवोपे

निन्दा स्त्री० निन्द-अ । अपवादे, गह्वीयां कुत्सायां, दूषणे च

निप पु० न० । नियतं पिबित्वेन पा-क । कलसे, कदम्बदले पु० ।

निपत्या स्त्री० निपतत्यत्र आधारे क्यप् । पिच्छिन्नभूसौ,
युद्धभूसौ च । [चादिपु, प्रादिपु च ।

निपात पु० निकटः पातः । अन्तिमपतने मरणे, व्याकरणेनोक्तपु

निपान न० नियतं पीयतेऽत्र । कूपसमीपस्थे जलाशये,

कूपोद्धृतजलाधारस्थाने, गौदोहनपाले च ।

निपीडित लि० नितरां पीडितः नि+पीड-क्त । (निगङ्गान)
कृतनिपीडने ।

निपुण लि० नि+पुण-कर्माणि क । प्रवीणे, क्रियासु दक्षे ।

निफला स्त्री० निफलं फलं यस्याः । ज्योतिषाख्याम् कृतायास्

निबन्ध पु० नि+बन्ध-घञ् । कालविशेषे देयत्वेन प्रतिश्रुते

वस्तुनि, 'निबन्धो द्रव्यमेवमये' इति स्मृतिः संप्रत्ययभेदे, भव

रोधरूपे रोगभेदे, बन्धने च । 'निबन्धायास्तुरी सते' इति

गीता । निवन्नाति कोष्ठम् अच् । निबन्धने तत्संबन्धे हि

कोष्ठरोधो भवति ।

निबन्धन न० निबन्धतेऽनेनात्र वा ल्युट् । हेनौ, वीणाया-

स्तन्वीनिबन्धनोर्ध्वभागे च । भावे ल्युट् । बन्धने ।

निभे पु० निभाति नि+भा+क्त। व्याजे। उत्तरपदस्थः। सटशे
वि०। यथा पितृनिभः मातृनिभेत्यादि तत्सदृशः इत्यर्थः।
स्वातन्त्र्येणास्य न प्रयोगः।

निभालन न० नि+भृ+भल+ल्युट्। दर्शने।

निभृत वि० नि+भृ+क्त। छत्ते, विनीते, निचये, एकाग्र्ये, गुप्ते,
निर्जने, अस्त्रायोपस्थिते च 'नभसा निभृतेन्दुने'तिरपुः
निभृज्जथु पु० नि+भृज्+अयुच्। अवगाहने, निचोदतया
स्थितौ च। [निभृज्जतया स्थितौ च।]

निभृज्जन न० नि+भृज्+ल्युट्। अवगाहने, जलादौ प्रवेशे,
निभृन्तण न० नि+भृन्+ल्युट्। अकरणे प्रववायसाधने नि-
योगभेदे यथा आह्लादौ भोजनार्थं नियोगः 'तस्याकारणे
प्रववायो जायते इति स्मृतौ प्रसिद्धम् आह्लाते च।

निभान न० निभोयते क्रोयतेऽनेन सा-ल्युट्। मूले।

निमि पु० इच्छाकुवशे, चन्द्रवंशे च नृपभेदे।

निमित्त न० नि+मिद+क्त। कारणे, हेतौ, शरव्ये, चिह्ने,
भाविशुभाशुभलक्षणे ज्योतिषाद्युक्ते शक्तौ च 'निमित्तज्ञ
स्तपोधन' इति रघुः 'निमित्तानि च पश्यामी'ति गीता।
उद्देश्ये च। 'निमित्तान् कर्मसंयोगे' इति पाणिनिः।

निमित्तकारण न० कर्म०। व्यायोक्ते समवायसमवायिभिन्ने
कारणे यथा घटादौ स्फटादिः समवायिकारणं कापालद्वयसंयोग-
वासमवायिकारणम् तदुभयभिन्नं कुलादि निमित्तकारणम्
निमित्तिष पु० निसेपति नि+भा+मिप+क्त अच् वा। काल-
भेदे, चतुषः स्वाभाविकसन्दर्भनितकाले (पलक), भावे अग्नौ
क्रान्त्युत्थः घञ् वा गुणः। चतुर्भावेन।

निमीलन न० नि+मील+ल्युट्। मरणे, सङ्कोचने, चक्षुर्भुङ्क्षे च

निम्न वि० निम्नं मनति स्ता-अभ्यासे क। गभीरे नीचे।

निम्नगा स्त्री० निम्नं गच्छति गम-ङ। नदीमात्रे। नीचगामिनि वि०

निम्नोन्नत वि० निम्नं तदुन्नतञ्च। उन्नतानते वन्धुरे।

निम्ब पु० निम्बति स्वास्थं निमि सेचने अच्। (निम) वृत्ते।

निम्बतरु पु० निम्ब-अच् कर्म०। मन्दारवृत्ते।

निम्बवीज पु० निम्ब-अच् तद्बीजं यस्। रानादनीवृत्ते।

निम्बू स्त्री० निम्ब-ङ। (नेव) वृत्तभेदे। स्वार्थे कन्। अत्रैव।

निम्बोचन न० नि+म्बु+च+ल्युट्। अस्त्राग्रे।

नियत वि० नि+यम+क्त। निश्चिते, निश्चये, आचारयुक्ते, नियम-
वति, वशीकृतेन्द्रिये च। नित्यकर्मणि न०।

नियति स्त्री० नि+यम+क्तिच्। नियमे, भाग्ये 'नियतिः केन
वाध्यते' इति पुराणम्। प्राक्तनशुभाशुभकर्मणि, पुण्ये च।

नियन्तृ पु० नियच्छति वाहान् नि+यम+लच्। सारथी। श्राप्ति

तरि, प्रशुभेरके वि०। स्त्रियां ङीप्। [रुद्धे च।]

नियन्त्रित वि० नितरां यन्त्रितः नि+यन्त्र+क्त। अवाधे, प्रति
नियम पु० नि+यम+घञ्। यन्त्रणे, प्रतिज्ञायां, निश्चये, अङ्गी-
कारे, पूर्वमीमांसोक्ते पक्षतः प्राप्तस्य इतरपक्षव्युदासनेन
एकतरपक्षे व्यवस्थापने, यथा मीहीनवहन्ति। अत्र
विद्वेषीकरणसाधनभूतस्य नखादेरवहनस्य वा उभयोः
प्राप्तौ अवघात एव प्रवृत्तिर्व्यवस्थाप्यते। व्रते, 'निय-
मस्तु स यत् कर्मानित्यसागन्तुसाधनमित्युक्ते अनित्ये
आगन्तुकसाधने उपवासादौ कर्माणि, शौचादिषु च।
विस्तरस्तु वृहदभिधाने।

नियामक पु० नि+यम+क्वल्। कर्षधारि। नियन्त्रि वि०
नियुत न० 'यत् सहस्रभयुतं नियुतं प्रयुतं तथे'त्युक्तायां लक्ष-
सङ्ख्यायां 'लक्षसु नियुतश्चैवे'त्युक्तायां दशलक्षसंख्यायां,
तत्तत्सङ्ख्यान्ति च।

नियुक्त न० नियुक्त्य नितरां वा युक्तम्। बाहुयुक्ते।

नियोग पु० नि+युज्+भावे घञ्। अवधारणे, आज्ञायाम्, निष्क-

दस्य प्रेरणे च। नियुज्यतेऽस्मान् आधारे घञ्। कार्ये।

नियोग्य वि० निवोक्तुमर्हति स्थत्। नियोगकरणार्हे प्रभौ।

नियोज्य वि० नियोक्तुं शक्यते कर्मणि स्थत् कुलाभावः।
प्रेष्ये प्रेरणार्हे ष्यत्। [क्त्वात्ताद्यर्थे च

निर् अय्य० नृ-क्तिप् न दीर्घः। निषेधे, निश्चये, वृत्तिर्भावे नि-
निर्ण वि० निर्गतोऽंशोऽस्य। अंशरहिते पतितक्लोवादिपुला-
दौ। राशयंशरहिते प्रथमदिने अन्तिमदिने संक्रान्तिदिने च

निरग्नि पु० नास्ति अग्निरस्य। अग्निधात्र्यत्रौतकर्मभूत्ये पु
विप्रादिषु त्रिषु वर्षेषु।

निरङ्कुश वि० निर्गतोऽङ्कुशात्। बाधान्मूल्या, अनिवार्यं च।

निरञ्जन वि० निर्गतमञ्जनं यस्मात्। अञ्जनभूत्ये निर्मले। अञ्जनं
तसः मलिनस्वभावत्वात् तस्मात् निर्गतं तन्निर्गतं यस्माद्वा।

परसञ्ज्ञाणि 'निरञ्जनं साम्यस्यैति दिव्य'मिति श्रुतिः।

निरतिशय वि० निर्गतोऽतिशयोऽस्मात्। अतिशयभूत्ये पर-
मोत्कृष्टे। [निरत्ययं सन्ति'ति भारविः।

निरत्यय वि० निर्गतोऽत्ययोऽस्मात्। निषेधे असाधिके च

निरन्तर वि० निर्गतमन्तरात् निर्गतमन्तरं वा यस्मात्।

निविड्डे, निरवधौ, निष्कशोच।

निरपत्तप वि० निर्गतोऽपत्तपायाः। निर्लज्जे।

निर्णाल वि० निर्गतमर्गलं यस्मात्। अवाधे प्रतिबन्धरहिते च

निर्दण्ड वि० निर्गतोऽर्थो यस्मात् ऋप्। निष्क्रयोजने
अभिधेयभूत्ये च।

निरवग्रह वि० निर्गतोऽवग्रहात् । निष्प्रतिबन्धे ।
 निरवद्य लि० निर्गतोऽवद्यात् । दोषशून्ये, उत्कृष्टे च ।
 निरवयव पु० निर्गतोऽवयवात् । परमाणी । आकारशून्ये
 आकाशादौ लि० ।
 निरवशेष लि० निर्गतोऽवशेषो यस्मात् । सर्वस्मिन् ।
 निरवसित लि० निर+अव+गो-क्त । पात्रवह्निष्कृते (यस्य
 भोजनपात्रं संस्कारेणापि न शुध्यति तस्मिन्) चारुण्डादौ
 नीचवर्णे । [निष्कासने च ।
 निरसन न० निर+अस-ल्युट् । परिष्कारे, प्रतिशेषे वधे,
 निरस्त लि० निर+अस-क्त । लरितोच्चारिते, निष्कृते, क्षिप्ते,
 प्रतिहते, भक्षिते च ।
 निराकरण न० निर+आ+क-ल्युट् । निवारणे, दूरीकरणे च
 निराकरणे लि० निर+आ+क-ङ्गण् च । निवारणशीले
 प्रसिद्धे कर्त्तरि च ।
 निराकृत लि० निर+आ+क-क्त । दूरीकृतं, निवारितं च ।
 निराकृति स्त्री० निर+आ+क-क्तिन् । निवारणे ।
 निरामय लि० निर्गतं व्यामयात् । रोगरहितं । वनच्छगले,
 शूकरे च पु० ।
 निराभाल पु० निरां रमतेऽलं रम-ञालु । कपिलदृष्टे ।
 निरालम्बा स्त्री० निर्गतं आलम्बोऽस्मात् । आकाशलम्बिन्यां
 मांसात् । [नास्तिके लि० ।
 निरीश न० निर्गतमीशयाः । फाले । ईश्वरशून्यतावादिनि
 निरुक्त न० निश्चयेनोच्यतेऽलं । निर+वच-क्त । 'वर्णागमो
 वर्णविपर्ययश्च द्वौ चापरौ वर्णविकारनाशौ । धातोस्तदर्थान्ति-
 शयेन योगस्तदुच्यते पञ्चविधं निरुक्तं'मित्युक्तदिश्या प्रकृतिप्र-
 त्ययाद्यवयवार्थनिर्वाचनप्रतिपादके वेदाङ्गे अन्वभेदे ।
 निरुक्ति स्त्री० निर+वच-क्तिन् । निर्वचने प्रकृतिप्रत्ययाद्यव-
 यवार्थकथनद्वारा सञ्चिदार्थबोधने ।
 निरुपाख्य लि० निर्गता उपाख्या यस्मात् । असत्यदार्थं
 बन्ध्यापुलादौ, वाचोमनसश्च विषयतयोक्ते खनायोग्ये अस्फुट
 स्वरूपे च जज्ञाणि । [शब्दे ।
 निरुद्ध पु० निर+वह-क्त । शक्तिरहित्यलक्षणाऽर्थबोधके
 निरुद्धलक्षणा स्त्री० निरुद्धा शक्तिरहत्या लक्षणा । व्याक-
 रणभौमादहेतुतः प्रसिद्धार्थं शक्तिरहत्यायां लक्षणरूपायां
 शब्दस्यार्थबोधनायतौ ।
 निरुद्धि स्त्री० निर+वह-क्तिन् । प्रसिद्धौ ।
 निरुपण्य न० निर+रूप-ल्युट् । तत्त्वज्ञानावुक्तशब्दप्रयोगे
 विचारे, निर्दशने, आलोकने च ।

निरूपित लि० निर+रूप-क्त । नियुक्ते, कृतनिरूपणे, कल्पिते,
 न्यायोक्ते निरूपकतासंबन्धेन सम्बन्धिनि च ।
 निरोध पु० निर+रुध-घञ् । नाशे, 'न निरोधो नचोत्तिरि'-
 ति पुराणम् । प्रलये, प्रतिरोधे च । [रोधने
 निरोधन न० निर+रुध-ल्युट् । कारागारादौ प्रवेशनेन गति-
 निवृत्तिं नियता कतिर्दृष्ट्या यत् । दक्षिणपश्चिमदिक्पतौ ।
 अलक्ष्यग्रास् स्त्री० । निरुपद्रवे लि० । [शाल्मलिहणे ।
 निर्गन्धपुष्पी स्त्री० निर्गन्धं गन्धशून्यं पुष्पं यस्याः छीप् ।
 निर्गुण पु० निर्गतो गुणेश्च । सत्त्वरजसमोक्षपगुणत्ववशून्ये
 निर्धर्मके परमात्मनि । निर्गताः गुणाः शौर्वाद्यदशोरूपा-
 दर्थो वा यस्मात् । गुणहीने लि० ।
 निर्गुण्डी स्त्री० निर्गता गुडात् वेष्टनात् ट० गौरा० छीप् ।
 नीरसे, कलिकायां, सिन्धुवारद्वये, पञ्चकन्दे च ।
 निर्गन्ध पु० निर्गतो गन्धेश्च । क्षपणके, दिग्गम्बरे, बौद्धभेदे,
 द्यूतकारे, छनिभेदे च । निर्धने, सूक्ष्मे, निःसहाये, निर्बलं
 गते च लि० । स्वार्थे कन् । क्षपणे, निष्फले च पु० ।
 वस्त्ररहिते लि० ।
 निर्गन्धन न० निर+प्रथि-कोटिल्ले ल्युट् । भारणे ।
 निर्गन्धिका पु० निर्गतो गन्धिवस्त्रगन्धिर्यस्या कप् । क्षपणके ।
 निर्गुणे, अग्निहीने च लि० ।
 निर्घात पु० निर+हन-घञ् । 'पवनः पवनाभिहतो, गगनाद-
 वनौ यदा पतति । भवति तदा निर्घात' इत्युक्ते पवना
 हतपवनजन्ये शब्दभेदे । 'निर्घाते भूमिचलने' इति स्मृतिः
 निर्घण लि० निर्गता हणा दया यस्मात् । निर्दये ।
 निर्घोष पु० निर+घुष-घञ् । शब्दशाले ।
 निर्जन लि० निर्गतो जनो यस्मात् । जनैरनाकीर्णं विजने
 निर्जर पु० निर्गता जरा यस्मात् । देवे । जराम्शून्ये लि० ।
 ५०० । अस्मते न० ।
 निर्जरा स्त्री० निर्गता जरा यस्याः ५०० । सुदृष्ट्या, तालपखर्याञ्च
 निर्भर पु० निर+भृ-ङ्गप् । पञ्चतान्निःकृतजलप्रवाहे (भारणा)
 निर्भरिणी स्त्री० निर्भरः पर्वतान्निःकृतजलप्रवाहः कारण-
 त्वनास्यस्या इति । नद्याम् ।
 निर्णय पु० निर+नी-ञञ् । निश्चये, तदभावाग्राहिते चति
 तदुपग्राहिणि ज्ञाने, सन्देहे यथा भावाभावौ हावेव विषय-
 तया भासेते तैवं निश्चये तत्र एकविधपवावभासते । निरो-
 धपरिहारे, भीमांशोक्ते पञ्चावयवव्यायसम्ये चरमावयवे,
 न्यायोक्ते 'चन्द्रिह्य पञ्चप्रतिपद्योः साधनवाधनाभ्यास-
 यावधारणे च ।

निर्णयपाद पु० चतुष्पादव्यवहारमध्ये चरन वयने येन सभा
सदां जयपराजयपदार्थनिर्णयस्तस्मिन् पादे ।

निर्णयित वि० निर्+निज-क्त । शोधिते, अपगतमले च ।

निर्णयजक पु० निर्+निज-युक् । रजके ।

निर्दहन पु० निर्+शेषेण दहति ल्यु । भस्मातके । करणे-
ल्युट् डीप् । सञ्चालितायां स्त्री० । निर्गतोदहनोदस्मात् ।
औतादिविष्णुस्ये वि० ।

निर्दिष्ट वि० निर्+दिश-क्त । उपदिष्टे प्रदर्शिते, कथिते च
निर्देश पु० निर्+दिश-भावे घञ् । शासने, आज्ञायां, उपदेशे
च । निर्दिश्यतेऽभिधीयतेऽनेन घञ् । प्रतिपादकपदरूपे
नास्ति, वेतने च 'कालमेव प्रतीत्येत निर्देश' इत्येतौ यवे'ति
पुराणम् । कथने, उपाले, देशान्निर्गते च वि० ।

निर्द्धन पु० निष्कटं धनमस्मात् । जरहने । धनहीने वि० ।

निर्द्धारण न० निर्+धृ-णिच्-ल्युट् । जातिगुणक्रियासंज्ञाभिः
समुदायादेकदेशस्य पृथक्करणे । यथा नराणां क्षत्रियः
भूरः इत्यादौ नररूपसमुदायात् क्षत्रियजातेरेकदेशस्य
भूरत्वेन पृथक्करणम् । [विषये च]

निर्द्धारित वि० निर्+धृ-णिच्-क्त । कृतनिश्चये निर्द्धारण-
गर्हन्त्विति निर्गतोच्चेभ्यः शीतोष्णदिविषद्वधर्मायुगलेभ्यः ।
रामद्वेषशीतोष्णलाभालाभादिद्वन्द्वरहिते ।

निर्वन्ध पु० निर्+बन्ध-घञ् । आग्रहे, अभिनिवेशे ।

निर्वाध वि० निर्गता बाधा यस्मात् । निरुपद्रवे बाधान्मूले च ।

निर्भय पु० निर्+भी-अच् । हयश्रेष्ठे । भयरहिते वि० ।

निर्भर न० निर्+शेषेण भरो भारोऽव । अतिमात्रे । तद्युक्ते वि० ।

निर्भक्तिक अय० मल्लिकायाः अभावः । मल्लिकाया अभावे ।

निर्भयदास् न० निर्भयस्य अग्न्युत्थापनस्य दास् कावस् ।

वर्षखेन अग्न्युत्थापनसाधने काष्ठे । [न्युत्ये योगिभेदे ।

निर्मम वि० निर्गतो समकारो यस्मात् । पुतदेहादेः समता-

निर्मल वि० निर्गतो मलात् । रजस्वलाद्यादिमलहीने, रागा-

दिमलरहिते, अशुद्धिरहिते, शुद्धे च । अभ्रके न० ।

निर्गतोमलो यस्मात् ५३० । कतके तस्य हि फलसम्बन्धात्

जलमलनाशकत्वम् प्रसिद्धम् । [कामभेदे च

निर्माणा न० निर्+मा-ल्युट् । रचनायास्, सारे, समञ्जसे,

निर्मात्य न० विवर्जितं तु देवेषु निर्मात्यं भवति क्षणादि-

त्युक्ते देवनिर्जन्मोत्तरं देवदत्तस्य देवोच्छिष्टे ।

निर्मुक्त पु० निर्+मुक्-क्त । सत्ताकञ्चुके सर्पे (खोलसखाडावाप)

निःशेषेण मुक्तः । निष्परिपुष्टे, सङ्गरहिते, बन्धनान्मूले च ।

निर्भीक पु० । निर्+भृच्-घञ् । सर्पकञ्चुके (खोलस) भोचने,

सनाहने, आकाशे च । [नदामनि, अध्वादिनिर्गमे, भोचने च

निर्वाण न० निर्+वा-ल्युट् । गजावाङ्मदेष्टे, पशूनां पादवन्ध-

निर्वातन न० निर्+यत-णिच्-ल्युट् । वैरशुद्धौ, प्रतिदाने,

दाने, न्याससमर्पणे च ।

निर्वास पु० निर्+यस-घञ् । दृष्ट्यात् तरलतया निर्गतं कालेन

कठिनतां प्राप्ते, रसे (गोंद) दृढरसे, काये च ।

निर्व्यूह पु० निर्+जह्-क ट् । नागदन्तके, द्वारे, निर्वासि,

आपीड्ये, श्रेष्ठरे च ।

निर्वयनी स्त्री० नितरां लयति अहिरस्यास् त्वचि ल्युट्

डीप् ट् । सर्पत्वचि (खोलस) 'यथाहिनिर्वयनी प्रत्यखा

सृता येत' इति श्रुतिः । [कथनरूपायां निरुतौ ।

निर्वचन न० निर्+वच्-ल्युट् । प्रकृतिप्रत्ययविभागेन अर्थ

निर्वपण न० निर्+वप्-ल्युट् । अन्नादीनां विभागे, दाने च ।

निर्वर्त्तित वि० निर्+वृत्-णिच्-क्त । विप्रादिते ।

निर्वहण न० निर्+वह्-ल्युट् । नाखोलसौ प्रकृतकायासमाप्तौ,

प्रकृताभिनयस्य निर्वहे, नाटकसम्बन्धे च ।

निर्वाण न० निर्+वा-भावे क्त वि० । भोचने, आत्यन्तिकभोचने,

निवृत्तौ, विनाशे, गजसञ्जने, कर्दमे च । कर्त्तरि क्त ।

निर्वृत्ते, शान्ते, सुप्ते, निश्चये, मृत्यौ, विघ्नान्ते च वि० ।

निर्वाह पु० निर्+वह्-घञ् । लोकापवाहे । [च ।

निर्वापण न० निर्+वप्, वा-वाणिच्-ल्युट् । सारणे अथे दाने

निर्वासन न० निर्+वस-णिच्-ल्युट् । नगरात् वहिष्कारणे,

सारणे, हिंसने, विसर्जने च । [च

निर्वाह न० निर्+वह्-घञ् । कार्यसमादने, निष्पत्तौ, समाप्तौ

निर्विकल्प वि० निर्गतो विकल्पो ज्ञातज्ञेयादिभिर्भागो विभे-

ष्यविशेषणतासम्बन्धो वा यस्मात् । वेदान्तो ज्ञातज्ञेया-

दिविभागान्मूले विशेषविशेषणतासम्बन्धरहिते च ब्रह्मा-

त्मैकालविषये अखण्डाकारके एकविषयके ज्ञाने, 'आत्मा-

रामा विहितरतयो निर्विकल्पो समाधानिति वेष्टी० । वा

कप् । 'तत् प्रमा नाप्रमा नापि ज्ञानं यद्विर्विकल्पकम् ।

प्रकारतादिभूयं हि सम्बन्धानवगाहि यत्' इति न्यायोक्ते

अलौकिके आलोचनात्मके ज्ञानभेदे ।

निर्विकार पु० प्रकृतेरन्यथाभावः विकारः स निर्गतो यस्मात् ।

जन्मादिषड्भावविकारहीने परममूर्ति । विकारान्मूले वि०

निर्वाजा स्त्री० निर्गतं बीजं यस्याः । द्राक्षाभेदे 'अल्पबीजे

बीजान्मूले च वि० । साद्योक्तौ समाधिभेदे पु० ।

निर्वृति स्त्री० निर्+वृ-क्तिन् । दुखे, सुस्थितौ, असंगमने,

भोचने, मृत्यौ च ।

निर्वृत्त लि० निरुद्ध-त। निष्पन्ने। निर्गता वृत्तिर्व्यस्य।
वृत्तिरहिते लि०।

निर्वैद् पु० निरु+विद्-घञ्। स्वस्वावमाने, बहुकालेगाय-
मिते पदार्थे निष्प्रयोजनत्वेन अतृतापे, औदासीन्ये,
वैराग्ये, 'तदा गन्तामि निर्वैदं श्रुतव्यस्य श्रुतस्य चे'ति
गीता अलङ्कारोक्ते शान्तिरसस्य स्वाविभावे च।

निर्वैश पु० निरु+विश-घञ्। भोगे, वेतने, स्पर्शने, विवाहे च
निर्व्ययन न० व्यय-भावे ल्युट् निश्चयेन व्ययनं भयं चलनं वा
वत्। जिह्रे, शोकस्थाने, व्यसनादौ, दुःखोत्पादके व्यापारे च

निर्व्यूट् लि० निरु+वि-वह-त। ल्युक्ते, असमाप्ते, यत् वस्तु
सम्यग्प्रेषणापर्याप्तं तस्मिन् च। यथा प्रत्यादीनां भर्तृधने
न सम्यक् खल्वं यथेष्टदानासामर्थ्यात् इति न तस्य निर्व्यू-
टत्वं भवति च दौहित्रादेः स्वत्वं सम्यगेव पर्याप्तमत-
लनिर्व्यूटम्। [निष्कासने च।

निर्हरण न० निःशेषेण हरणम्। दाहार्थं शवादिहरणे,

निर्हार् पु० निरु+हृ-घञ्। निष्ठातयल्यादेः उत्तरणे, भल-
सत्तादिवाने, 'आहारनिर्हारविहारयोगा' इति स्मृतिः।
प्रेतदेहस्य दाहार्थं वह्निर्नयने, यथेष्टविनियोगे च। 'न
निर्हारी स्त्रियः कुर्युरि'ति मनुः।

निर्हारिन् पु० निर्हरति दूरं गच्छति निरु+हृ-णिनि।
दूरगाभिगम्ये। निर्हरणकर्त्तरि लि०।

निर्हार्द पु० निश्चयेन ह्लादः हृद-घञ्। शब्दे।

निलय पु० निनीयतेऽल ली-अच्। गृहे, आवासस्थाने च
निवचने अय्य० वचननियमे। निवचनेकत्वं वाचं नियम्येत्यर्थः

निवपन न० निवतं वपनम्। पिलाद्युशेन दाने।

निवर्त्तन न० उभयतो विंशतिवर्गमिते क्षौद्रादौ 'निवर्त्तनं
विंशतिवर्गसंख्ये'रिति ली०। निरुद्ध-विच-ल्युट्। निवारणे

निवर्हेण न० नितरां बह्व्यं बहु-हिंसायां ल्युट्। मारणे।

निवसति स्त्री० नि+वस-आधारे अतिच्। गृहे।

निवसथ पु० ल्युथतेऽल नि+वस-अथच्। ग्रामे।

निवसन न० ल्युथतेऽल ल्युट्। गृहे। नि+वस-आकाठने
ल्युट्। वस्त्रे। [सप्तवायुसंख्ये वायुभेदे।

निवह पु० नितरां बह्व्यं बहु-घञ्। समूहे। नि+वह-अच्।

निवात पु० निवृत्तौ निवृत्तौ वा वातोऽस्मात्। दृढकवचे
शस्त्राद्यभेदाकवचे, आश्रये च। वातशून्ये देशे लि०।

निवातकवच पु० किरण्यकशिपोः एवस्य संज्ञादस्य दैत्यस्य पुत्रे
दैत्यभेदे।

निवाप पु० ल्युथते नि+वप-घञ्। पिलाह्वेन दाने, दानमाले च

निवास पु० नि+वस-आधारे घञ्। गृहे, आश्रये च 'जग-
निवासी बहुदेवसंज्ञनी'ति साधः।

निविड् लि० नितरां विडति संहृयते नि+विड-क। सान्द्र-
घने, नीरस्ये, दृढे च। निनता नासिका नि+नासायाः
विडच्। नतनासिकायाम् स्त्री०।

निवीत न० नि+यज-त। कण्ठस्थिते वज्रस्थले। व्यञ्ज-
संवरणे तत् संप्रसारणादि। माहृतवस्त्रे।

नितृत्त निरुद्ध-भावे त। निषेधे, 'नितृत्तं पदार्थ' इति भाष्यम्
कर्त्तरि त्। विरते लि०। [महाफले ति मनुः।

नितृत्ति स्त्री० निरुद्ध-क्तिन्। उपरमे, विरतौ च 'निर्वृत्तिस्तु
निवेदन न० नि+विद्-विच-ल्युट्। सम्मानपूर्वकं ज्ञापने,
समर्पणे च। [निवेशने, उद्वाहे, स्थाने च।

निवेश पु० नि+विश-घञ्। विद्यासे, शिविरे, आगन्तुकसैन्य-
निवेशन न० नि+विश-आधारे ल्युट्। गेहे। भावे ल्युट्।

गवेगे, स्थितौ च। [रात्रौ, हरिद्रायाञ्च

निशु स्त्री० नितरां श्यति तनूकरोति व्यापारान् शो-क पु०।

निशु(श्रा)भन न० नि+शभ-णिच्-ल्युट् वा ह्रस्वः।
अपणे, दर्शने च।

निशा स्त्री० नितरां श्यति व्यापारान् शो-क। रात्रौ हरि-
द्रावाम्, 'अजगोपतियुग्मञ्च कर्त्तव्यनिश्चया निशा' इति
ज्योतिषोक्तेषु ज्योतिषादिशिषु च।

निशाकर पु० निशां करोति क-ट। चन्द्रे, कुकुटे च।

निशाचर पु० निशायां चरति चर-ट। राक्षसे, गृहगणे,
मेघके, सर्पे, पिशाचे, चक्रवाके, चोरे च। रात्रिचरमाले लि०।
डीप्। राक्षसाम् कुलटायां केशिनीनामगम्यशब्दे च स्त्री०

निशा(शि)त लि० नि+शो-क्त वा इप्सम्। तेजिते तोष्णीकते
निशान न० नि+शो-ल्युट्। तोष्णीकरणे।

निशान्त न० निशावासस्थते स्म अस्म-गतौ कर्मणि त्।
गृहे। नितरां शाले लि०।

निशापति पु० इत्०। चन्द्रे, कर्पूरे च।

निशिपुष्पा स्त्री० निशि रात्रौ पुष्पति पुष्प-अच् अलुक्श०।
शेफालिकायाम्। निशिपुष्पाद्यादयोऽप्यल।

निशीय पु० निशेरतेऽल नि+शी-धक्। अर्द्धरात्रौ, रात्रिशाले च
निशीथिनी स्त्री० निशीथोऽङ्गस्या इति। रात्रौ।

निशुम्भ पु० नि+शुम्भ-अच् घञ् वा। शुम्भाक्षराक्षसे दैत्यभेदे।
मर्द्दने च 'प्रागप्राप्तिशुम्भान्धवध'रिति वीरचरितम्।

निशुम्भमहिनी स्त्री० निशुम्भं गृह्णाति गृह्-णिनि इत्०।
दुर्गायाम्।

निष्क्य पु० निर्+धि-अच् । संशयाव्यक्ताने निर्णये, चिद्धाने,
इदमेवेति विषयपरिच्छेदे च ।

निष्कल लि० निर्+कल-अच् । स्थिरे, सचचे, असम्भावना-
विपरीतभावनारहिते च । भूमौ, शालपत्राद्यौ स्त्री० टाप् ।

निष्वास पु० निर्+वस-अच् । सुखनाशिकाभ्यां प्राणवायोर्निष्कारणे

निष्कृष्ट पु० नितरां सञ्चिन्ति यथा यत् सन्ज-अच् । तृणीरे

निष्कृष्टिन् लि० निष्कृ+अच्-इत् । धनुर्द्वारे ।

निष्कृष्टा स्त्री० निष्कृत्यस्याम् जनाः सद-अच् । पक्षविक्रय-
शालायां (हाटबाजा) हट्टे, चुद्रसङ्कायाञ्च ।

निष्कृष्टर पु० निर्+सद+क्विप् निष्कृष्ट आसनं तां दृष्ट्वाति वरः
आवरकः इ-अच् । जम्बाले कर्हमे ।

निष्कृष्ट पु० निर्+सद-अच् पु० । कठिने, देशभेदे च तद्देशस्ये
व० व० । तद्देशभूमे, निषादक्षरे, हरिवर्षस्य सख्यादा-
पञ्चते च पु० ।

निषाद पु० निषीदति मनः, पापं वा वस्तिन् पद-अच् ।
'निषादं रौति कुञ्जर' इत्युक्ते तन्मीकशठोत्थिते स्वरभेदे,
चण्डाले, ब्राह्मणात् जटायां मृदाशसुत्तने पारशवाख्ये
वर्षेसङ्करे च । [णिनि । हस्तिपाले

निषादिन् पु० निषादयति उपवेशयति हस्तिनं निर्+सद-णिच्
निषिद्ध लि० निर्+धिष-क्त । निषेधविषये, इदंवाधनताभ्यस्य
निषेधकेन नञ्पदेन, लिङ्वाद्युपपत्तनञ्पदेन वा बोध्ये,
पदार्थे, बाधिते च । [मितिमहः ।

निषेक पु० निर्+धिष-अच् । गर्भाधाने 'निषेकादि श्रमशानान्'
निषेध पु० निर्+धिष-अच् । निष्ठौ, प्रतिषेधे, नञादिना
बोधितार्थे । [प्रादिभ्यो न षत्वम् ।

निष्क माने पु० आत्म० सक० सेट् । निष्कयते अनिनिष्कत ।

निष्क पु० न० निश्चयेन कीयति कै-क । शास्त्रोक्तमोक्षसाधक
परिमितसुखार्थानामटाधिकयते, व्यवहारिकरूपके दीनारे,
(टाका) चतुर्भिः सुवर्णपरिमिते भानभेदे, मोडयद्रूपे
(काङ्चन)परिमाणे, यशोभूषणे, हेममाले, पञ्चपरिमाणे च

निष्कण्ट पु० निर्गतः कण्ठोऽस्मात् । स्वात्मद्रव्ये वरुणाख्ये दुमे
निष्कर्ष पु० निर्+कष-अच् । इयत्तापरिच्छेदे, निश्चये च ।

निष्कल लि० निर्गता कला यस्मात् । कलाभूत्ये, नटवीर्ये
च । आधारे पु० । कलावचनस्तन्मूले, अङ्गुलि न० ।
'निष्कलस्याद्वितीयस्ये'ति उपाख्यम् । विगतार्त्तवायाम्
हवायां स्त्रियां स्त्री० वा गौरा० स्त्री ।

निष्कासित लि० निष्+कष-गतौ णिच्-क्त । निःसारिते ।

निष्कृष्ट पु० निष्+कुट-क । गृह्यसमीपस्थे उपवने, केदारि

चेते, राज्ञाम् अन्तःपुरे च । [वा स्त्रीप् । यस्यायाम्
निष्कृष्टि(टी) स्त्री० कुट-इन् कौटिल्यम् निर्गता कुटिर्यस्याः
निष्कृष्टि लि० निर्+कुष-क्त । खण्डिते, निष्कृष्टीकृते च
'काकौनिष्कृष्टि'मिति गङ्गाख्ये ।

निष्कृष्ट पु० निर्+शेषेण कुञ्चयते विष्कापयति कुह-क । दृष्ट्वा-
दिस्थे स्वयं जाते रम्भे कोटरे ।

निष्कृति स्त्री० निर्+क-क्तिन् । निस्तारे, निर्मुक्तौ, पापादिभ्य
उच्चारणे च 'कृतघ्नं नास्ति निष्कृति'रिति स्मृतिः ।

निष्कृष्ट लि० निर्+कष-क्त । सारांशे ।

निष्कृष्टा न० निर्+कुष-ल्युट् । अन्तरवयवानां वह्निर्निष्कारणे
निष्क्रम पु० निर्+क्रम-अच् । बुद्धिसङ्घर्षे, निर्गमे, दुष्पन्ने च
निष्क्रमण न० निर्+क्रम-ल्युट् । वह्निर्गमने, चतुर्थे भासि
शिशोः कर्तव्ये संस्कारभेदे च 'चतुर्थे भासि कर्तव्यं शिशो-
निष्क्रमणं गृह्णादिति सप्तः ।

निष्ठा स्त्री० निर्+स्था-अच् । नाशोक्त्या प्रकृतकथासमाप्तौ,
निष्पत्तौ, नाशे, काले, यावज्जायाम्, उत्कर्षे, व्यवस्थायाश्च,
क्षेत्रे, व्रते, युगशुश्रूषादौ, तत्परतायां, धर्मादौ चत्वार्यां च
'लोकेऽस्मिन् द्विविधा निष्ठे'तिगीता । निश्चयेन स्थितौ च
'तेषां निष्ठां तु तामसी'ति गीता । [द्व्यादौ व्यञ्जने

निष्ठान् न० निष्ठीयतेऽल स्या-ल्युट् । भक्ताद्युपपत्तिचने
निष्ठी(ठे)व पु० निर्+धिष-अच् वा दीर्घः । सुखेन श्रेष्ठनिरसने ।
ल्युट् वा दीर्घः । निष्ठीवननिष्ठे वने एते कथ्यन्ते ।

निष्ठुर न० निर्+स्था-अच् । पक्षपात्ये । कठोरे, लि० ।
'युष्माकमेध्यशब्दानां वचनं निष्ठुरं विदुः । यदन्यद्वा वचो
नीचं स्त्रीषु समेषुनाशय'मित्युक्ते, अस्तीत्युक्तौ न० । तत्त-
द्विशिष्टे लि० ।

निष्कृत लि० निर्+धिष-क्त । विघ्ने ।

निष्कृष्ट लि० नितरां ज्ञातः पारं गतः शुद्धौ वा निर्+क्ता-क्त
त्वम् । निपुणे, पारङ्गते च ।

निष्कृष्ट लि० नितरित्ययं पक्षम् । अतिशयेन प्रकृते कालिते
दशमूलादौ । प्रकं पाकः निरा० व० । पाकभूत्ये लि० ।

निष्कृष्टि स्त्री० निर्+पद-क्तिन् । समामौ, सिद्धौ च ।

निष्कृष्टास्ति स्त्री० पत्नं पुङ्गवस्यास्ति अच् पत्नः घरः तस्या-
ग्रपार्श्वे निष्कासनं सपत्नं ततः क्षिप्ति । 'सपत्ननिष्कासा-
भ्यामलन्तव्यघने' इति डाच्-क्तिन् । अतिव्यथायाम् ।

निष्कृतिका स्त्री० निर्गतं पत्नं यस्याः पू० व० । करीरद्वये
(टाकरकाटा) ।

निष्कृष्ट लि० निर्+पद-क्त । सिद्धे, यज्ञाग्रे च ।

निष्परिशङ्क लि० निर्गतः कन्वाकौपीनपुस्तकाद्यतिरिक्तः
परिग्रहोऽस्मात् । परमहंस परित्राजने । त्यक्तशङ्के लि० ।

निष्पाव उ० निष्पद्यते तृषाद्यापनयनेन शोध्यतेऽनेन निरु+पू-
करणे चञ् । कूर्पादिवायो तेन हि खलस्यधान्यादिकं
कडङ्गरादिभ्यः करोति । कर्षणि चञ् । कडङ्गरे (आग-
डा) राजमाषे (वरवटी) श्वेतशिविधान्ये, शिवीमाले च ।
निर्विकल्पे लि० । [श्रौतादिष्वङ्गिभ्यो लि० ।

निष्पावक उ० निरु+पू-ण्वन् । श्वेतशिविग्राम् (वरवटी)
निष्पावी स्त्रीः निरु+पू-चञ् गौ० श्वेतशिवीधान्ये (वरवटी)
निष्पृष्ट लि० निवृत्ता स्युहा यस्य । वैषयिके सुखे इच्छाम्युच्ये ।
निष्पृष उ० निरु+पिष-चञ् । संघर्षे । रहिते च ।

निष्प्रतिभ लि० निर्गतः प्रतिभायाः । जडे, अज्ञे, प्रागल्भ्य
निष्प्रवाणि लि० प्रोयन्तेऽस्यामनया वा म+नेञ्-ल्युट् ङीप्
प्रवाणी तन्त्रवायशलाका निर्गतः प्रवाणः निरा० स० ।
नवाखरे, अभिनवे । (तानकाटा) वसने ।

निष्फल लि० निर्गतः फलं यस्मात् । फलरहिते । पलावे फल-
भ्यो धान्यकाखे (नाडा) उ० विगतात्तवायां स्त्रियां स्त्री०
निस् अञ्च० नि+सो-क्तिप् उ० । निषेधे, निषये, साकल्ये,
अतीते च ।

निसर्ग उ० नि+सृज-चञ् । स्वभावे, स्वरूपे, सृष्टौ च ।
निसिन्धु उ० नितरां सिन्धुरिव वज्रद्रवपदादिमत्वात् । सि-
न्धुवारे (सिन्धु) ।

निस्तृदन न० नि+स्तृद-ल्युट् । मारणे वचे ।
निस्तृता स्त्री० नितरां स्तृता स्तृ-त्ता । विहतायाम् (नेचोडि)
निस्तृष्ट लि० नि+सृज-त्ता । न्यक्तो, मध्यस्थे च ।

निस्तृष्टार्थ उ० 'उभयोर्भावसुदीय स्वयं वदति चोत्तरम् ।
सन्दिष्टः कुरुते कर्षं निस्तृष्टार्थस्तु स स्तृत् इत्युक्ते दासभेदे
नितरणा न० निरु+तृ-करणे ल्युट् । उपाये । भावे ल्युट् ।
नितारे, पारगमने, तरणे, निर्गमे च ।

निस्तार्हण न० नि+स्तृह्-हिंसायां ल्युट् । मारणे ।
निस्ताल लि० निरुक्तं तलं प्रतिष्ठा यस्य । वर्तुषे, तलम्युच्ये, चले
च । गौरा० ङीष् । वटिकायाम् स्त्री० । नितरां तलम् ।
तले न० । [अभीष्टप्राप्ते च ।

नितार उ० निःशेषेण तारः पारगमनम् । उद्गारे, पारगमने,
निस्तृषचीर उ० निस्तृषमन्तःश्रुत् चोरमिव शुभं यस्य ।
गोधूमे तस्य हि चूर्णं चोरवत् शुभम् ।

निस्तुषित लि० निस्तृष+कृती चिच्-त्ता । त्वमिहोने कृते
तन्नुदादौ, लज्जते, लप्ते च ।

निस्त्रिंश उ० निर्गतस्त्रिंशद्भ्योऽङ्गुलिभ्यः उच्च संज्ञा० ।
खड्गे, त्रिंशदङ्गुल्यधिकस्यैव खड्गत्वात् ततोऽन्यत्वे
छुरिका । तत्सुल्यहंसकात्वात् निर्द्ध्ये लि० ।

निस्त्रिंशपत्रिका स्त्री० निस्त्रिंशद्व पत्रमस्यस्याः उन् ।
(मनसा) स्मृहीभेदे ।

निस्त्रैगुण्य लि० निष्क्रान्तः त्रैगुण्यात् त्रिगुणकार्यात् संज्ञा-
रात् त्रिगुणकार्येभ्यः कासादिभ्यो वा । कामनादिभ्यो
संसारतीते च 'निस्त्रैगुण्यो भवार्जुने'ति शीता । [काव्याम्

निस्त्रैहफला स्त्री० निस्त्रैहं स्त्रैहभ्यो फलं यस्याः । श्वेतकण्ट-
निस्य(ध)न्द उ० निस्त्र(ध)+न्द-चञ् वा पलम् । स्यन्दने
रेपत्तरणे निष्क्रान्तं स्यन्दनं यस्मात् । स्यन्दनभ्यो लि०

निस्त्र(सा)व उ० नि+सु-अप्, संज्ञायां चञ् वा । भक्तमण्डे
(माङ्ग) अपचरणे च ।

निस्त्र(सा)न उ० नि+स्त्रन-अप् चञ्, वा । शब्दे ।

निह्वनन न० नि+ह्वन-ल्युट् । वधे ।

निह्व उ० नि+ह्वे-अप् संसारणञ् । आह्वाने । [काव्याम्

निह्वाका स्त्री० नियतं जहाति भवं हा-कन् न ह्वसः । गोधि
निहित लि० नि+धा-क्त । स्थापिते, उपस्थिते, निक्षिप्ते च ।
नितरां हितः । अत्यन्तहिते ।

निह्व उ० नि+ह्व-अप् । शाखे अथवा स्थितस्य वस्तुनो
न्यथालेन ह्वयने अपलाभे । ह्व-क्तिन् । आपह्नतिरथल
निह्वाद् उ० नितरां ह्वाद् नि+ह्वद-चञ् । अत्यक्ते शब्दे ।

नीकाश उ० नि+काश-चञ् दीर्घः । निषये । पचाद्यच् । सङ्गे
किन्तु निभादिवत् परपदस्यतयैवास्य प्रयोगोऽन्यथा
वचनोकाशत्वादि ।

नीच लि० निह्वादी लक्ष्मीं चमति चम-ड । पामरे, निम्ने
वाग्ने च । चोरनामके गन्धद्रव्ये उ० ।

नीचभोज्य उ० ३०० । पलाण्डौ । पामरभक्ष्यमात्रे उ० ।

नीचैस् अञ्च० निह्वदं चीयते चि-डैसि दीर्घश्च । नीचे, अल्पे,
लुप्रे च । [निवासस्थाने पक्षिणां कुलाये च

नीड उ० निश्चिता इत्यन्त्य इल-क डलयोरैक्यात् लक्ष् ड ।

नीड उ० नीडे जायते जन-ड । विह्वो नीडोद्भवादयोऽथल

नीति स्त्री० नीयन्ते उच्चीयन्तेऽर्था अनया नी-क्तिन् । शुक्रा-
द्युक्तशास्त्रविद्यायां कार्यकारणयोरभेदात् तच्छास्त्रे च ।
भावे क्तिन् प्राप्ये ।

नीतिशास्त्र न० नीतिबोधकं शास्त्रं शाक० सुबुद्धकामान्दक-
पञ्चतन्त्रमहाभारतहितोपदेशादौ शास्त्रे ।

नीप्र(त्र) न० निषयेन धरति इच्छोति वा जलादि-ड-ड वा

भूलं क दीर्घः । पठप्रालभागे । वने, जेसौ चन्द्रे,
रेवतीनक्षत्रे च ।

नीप पु० नी-पक् । कदम्बे, बन्धुके, नीलाशोकद्वये च ।

नीर न० नी-रक्, निर्गतं रादग्नितो वा 'अग्नेराप इति'
श्रुतेस्तस्याग्निजन्यत्वम् । जले, रसे च ।

नीरज न० नीरे जायते जन-ङ । पद्मे, सक्तायां, कुठोषधौ च ।

जलजातमात्रे लि० । जलजन्यभेदे पु० (उद्धेरात्) ।

नीरद पु० नीरं ददाति दा-क । मेघे, सप्तके च । निर्गता
रदो दन्तोऽश्वात् । दन्त्यन्त्ये लि० ।

नीरन्त्र लि० निर्गतं रन्त्रं यस्मात् । सान्द्रे घने ।

नीरस पु० निःसरन् रसो यस्मात् । दाडिमे । रसहीने
लि० 'नीरसतत्पर्य'मित्युद्धटः ।

नीराजन न० नीरस शान्त्युदकस्य अजनेन लोपोऽत्वं लि०, निःशे
षेण राजनमत्र वा । दीपादिना सत्कारे निर्मच्छने, 'पञ्च-
नीराजनं कुर्यात् प्रथमं दीपमालया । द्वितीयं शोदकाजेन
तृतीयं धौतवाससा । चूतान्नत्यादिष्वलैश्च चतुर्थं परिकी-
र्तितम् । पञ्चमं प्रणिपातेन साष्टाङ्गेन यथाविधी'त्युक्तादिशा
दीपादिभिः पञ्चवारसंस्तारे आराविके, आश्विनमासादौ
घोटकादेः पूजनविशेषे च ।

नीराजना स्त्री० निःशेषेण राजना राज-णिङ्-युच् । दीपा
दिना संस्तारे 'नीराजनां जनयतामिति' नैषधम् । वाजि-
नीराजनाविधिविति रघुः । [रोगरहिते लि० ।

नीरुज् स्त्री० निहत्ता रुक् । स्वास्थ्ये । निर्गता रुक् यस्मात् ।

नीरुज न० निहत्ता रुजा यस्मात् पूष० । कुठोषधौ (कुड्)

नील पु० नील वर्णं क । इलाहृतवर्षस्योत्तरस्य रम्यक
वर्षस्य मर्यादापर्वते, भारतवर्षस्य पर्वतभेदे, वानरभेदे,
निधिभेदे, लाञ्छने, वटद्वये, 'चरणानि सुखं पुच्छं यस्य' अ-
तानि गोपतेः । लालारसवर्षश्च तं नीलमिति निर्द्देशेदि-
त्युक्ते, 'लोहितो यस्तु वर्णेन पुच्छायेष त्रयपञ्चरुरः । श्वेतः
सुरविषाणाभ्यां स नीलो द्वय उच्यते' इत्युक्ते च द्वयभेदे,
'नीलं वा द्वयसुसृजेति' वायुपुराणम् । कृष्णवर्णं च ।

तद्वति लि० । औषधौ स्त्री० ङीप् । नील्या रक्तमन् ।
नीलीरक्ते लि० । इन्द्रनीलमणौ (नीलम) तालीशंपले,
विषे, सौवीराञ्जने च (तंते) न० ।

नीलक न० नील इव कायति कै-क । (कालालवण) काच-
लवणे, वीजगणितोक्तायां यावत्तावन्मानसामनार्थायामव्यक्त-
राशिसंज्ञायां, लौहभेदे च । अक्षनष्टके पु० ।

नीलकण्ठ पु० नीलः कण्ठोऽस्य । 'नीराक्षर्यम्यामानाञ्च विपं

हावाहलोलुभूत् । हरेण भारितं कण्ठे नीलकण्ठस्ततो
हर' इत्युक्ते शिवे, मयूरे, दास्युद्धे, यामचटके, खड्गने,
पीतसारे-चन्दनभेदे च । मूलके न० । [उच्चे

नीलकन्द पु० नीलः कन्दो मूलमस्य । विषकन्दे, महिषकन्दे च
नीलकुरण्डक पु० कर्म० । नीलमिश्रद्रास्य । नीलमिश्रदो-
त्यप्यत्र । [उच्चे च ।

नीलताल पु० तलमेव तालं नीलं तालमस्य । हिन्ताले, तमाल
नीलदूर्वा स्त्री० कर्म० । हरितवर्णदूर्वायाम् । [वति लि० ।

नीलध्वज पु० नीलाकारो ध्वज इव । तालद्वये । नीलध्वज-

नीलनिर्यासक पु० नीलवर्णो निर्यासो यस्य कप् । नील-
वर्णोऽस्यनष्टके । नीलवर्णनिर्यासे पु० । इव० । तद्वति लि० ।

नीलपत्र न० नीलं पत्रं पत्रं पुष्पदलं वा (पावट्) यस्य ।

नीलवर्णं कुसुदे, युगलद्वये, अग्रसूक्तकद्वये नीलास्यनष्टके,
दाडिमे च । कर्म० नीलवर्णपत्रं न० इव० । तद्वति लि० ।

नीलपुष्प पु० नीलं पुष्पमस्य । नीलशङ्कराजे, नीलाब्जाने च ।

यन्त्रिपण्यं न० । अपराजितायां स्त्री० । अतस्यां (महिनां)

ङीप् । स्वार्थे कन् तलैव ।

नीलफला स्त्री० नीलं फलं यस्याः । जम्बूद्वये ।

नीलमणि पु० कर्म० । (नीलम) इन्द्रनीलमणौ ।

नीलभाष पु० कर्म० । भाषभेदे (कालकवाच) ।

नीललोहित पु० नीलः कण्ठे लोहितः केशेषु । शिवे तदु-

द्देश्यके व्रतभेदे, कृष्णरक्तमिश्रिते वर्णे च । तद्वति लि०

कर्म० । जम्बां स्त्री० । [मूर्खालतायां, कृष्णभेदे च ।

नीलवर्षाभू पु० वर्षायां भवति भू-क्तिप् कर्म० । कृष्णवर्ण-

नीलवल्ली स्त्री० कर्म० । वन्दायाम् (परमात्मा) ।

नील(ली)वस्त्र नील्या रक्तं नीलं कर्म० नील्या वा रक्तं वस्त्रं

शाक० । नील्या रञ्जिते वस्त्रे 'नीलीवस्त्रं' न स्पृशेति

स्मृतिः । नीलवसनोऽयौऽप्यत्र । इव० । तद्वति लि० ।

नीलदन्त न० नीलं दन्तमस्य । तले ।

नीलदृषा स्त्री० नीलवर्णं पत्रं पुष्पं फलं च वर्पति प्रकृते

दृष-क । वाचांकीभेदे । [सरस्वती'ति तत्संज्ञात् ।

नीलसरस्वती स्त्री० द्वितीयविद्यायां तारायाम् । 'मातर्नील-

नीलसार पु० नीलः सारोऽस्य । तिन्दु द्वये (केद) । [योष्यत्

नीलसिन्दुक पु० कर्म० । कृष्णवर्णसिन्दुधारे नीलसिन्दुवाराद-

नीलाञ्जन न० कर्म० । सौवीराञ्जने (तंते) ।

नीलाब्धर पु० नीलमभ्यस्यं यस्य । वलदेवे, शनैश्चरे च ।

कर्म० । नीलीरक्ते वस्त्रे न० । इव० । तद्वति लि० ।

नीलाब्जा पु० श्वेतकालेन कायति आ-भ्या-क कर्म० । नील

मिष्टगाम् । तस्या हि पुष्पमल्यकालेनैव गलति ।

नीलालु पु० कर्म्म० । श्यामवर्णकन्दे आलुभेदे ।

नीलासन पु० कर्म्म० । (पियासाल) दृक्भेदे । [इति च ।

नीलिनी स्त्री० नीलोत्पलाख्यस्याः इति । नीलोदके क्षणालि-

नीलोत्पल न० कर्म्म० । इन्द्रीवरे सौगन्धिके नीलवर्णे कुसुदे

नीवाक पु० नियतं वाको वचनं वच-वच् दीर्घः । अर्धार्धेतो

धोन्वसञ्ज्ञादरे । [कडङ्करीयैरिति रघुः ।

नीवार पु० नि+ङ-वच् दीर्घः । तद्वधान्यभेदे 'नीवारपाकादि

नीवि(वी) स्त्री० नित्ययति निवीयते वा नि+ञ्ये इन् यलोपः

दीर्घो ङिञ् वा ङीप् । वणिजां मूलधने, कटीवस्त्रधने च

'नीविं प्रति प्रणिहिते तु करो' इति सा० ३५० । [जनपदे ।

नीवृत् पु० स्त्री० नियतं वर्त्तते ऽल नि+वृत्-क्लिप् दीर्घः । देशे,

नीशार पु० नितरां शीर्थेते हिमानिलावत्वानेन वा नि+

शृ-वच् दीर्घः । हिमानिलनिवारणे प्रावरणे, काण्ड

पटे च (कानात्) । [हिमे च ।

नीहार पु० निहितयते नि+हृ-वच् दीर्घः । घनीभूते शिथिरे,

नु अय्य० सुदति नौति वा मित० दु । विकल्पे, अनुगमे, अतीते,

प्रसे, हेतौ, वितर्के, अपमाने, अपदेशे, अनुतापे च ।

नुड वधे त० कु० प० सक० सेट् । उडति अनुडतीत् । न शत्वम्

नुति स्त्री० नु-क्तिन् । स्त्रवे, प्रशामे च ।

नुत्त(क्त) लि० उद-क्त तस्य वा नः । प्रेरिते, जिम्मे च ।

नूतन लि० नव एव नव+तन नवस्य नूः । अभिनवे नवीने ।

ल । नूतोत्पल । [इले ।

नूद पु० सुदति पापं कष्टं दीर्घः । अश्वत्थाकारे वृक्षदारुणि

नूनम् अय्य० तु+जन-अभि । वितर्के, निश्चिते, आरणे,

वाक्यपूरणे, उल्लेखाद्योतने च । [पादाङ्गदे ।

नूपुर न० नू-क्लिप् सुवि पुरति पुर-अन्तगमने क । (नेपुर)

नृ पु० नी-ङ्गन् ङिञ् । मनुष्ये, पुरुषे च । जातौ ङीप् । नारी

नृग पु० इच्छाङ्गवन्धे नृपभेदे ।

नृकरोटिका स्त्री० इत० । नरकपात्रे ।

नृत्तल्लस्य पु० नृन् चष्टे प्रथति भक्ष्यत्वेन चक्ष-अस्यन् न खा

देशः । राजसे । [नत्स्यति ।

नृत नर्तने दि० पर० अक० सेट् । नृत्यति अनर्त्तति नर्त्तित्यति-

नृत्त(त्त्व) न० नृत-क्त क्यप् वा । तालमानयुक्ते सविवासाङ्ग-

चित्रेपरूपे नर्त्तने ।

नृप पु० नृन् प्राति रयति पा-क । 'चतुर्थो जनपर्यन्तोऽधिकारी

नृपो भवेदित्युक्ते राजविशेषे, राजमाले च ।

नृपकैन्द पु० कन्हानां नृपः अठः राजद० । राजपलाय्यौ ।

नृपति पु० इत० । कुबेरे, राजनि च । [इच्छादयोऽप्यल ।

नृपद्रुम पु० द्रुमार्थां नृपः राजद० । राजद्वारे आरम्भे राजः

नृप्रिय पु० इत० । (वेङ्कवांश) वंशभेदे तस्य दुर्गवेष्टनकारि-

त्वात्तत्प्रियत्वम् । राजपलाय्यौ, शालिधाये, आम्ने च ।

राजवत्सुभे लि० । केतव्यां राजखर्जूर्याञ्च स्त्री० ।

नृप्रियफला स्त्री० नृप्रियं फलं यस्याः । वार्त्ताक्याम् ।

नृप्रसभ न० नृपार्थां समा शाला संहतिर्वा । राजसमूहे

राजासदृशालायाञ्च ।

नृपोचित पु० नृपेयु उचितः । राजमाये । राजयोग्ये लि० ।

नृयज्ञ पु० नृणां यज्ञः । अतिविपुजने । नरयज्ञादयोऽप्यल ।

नृवराह पु० ना वराहः । अंशभ्यां मनुष्यवराहाकृतौ

भगवद्वतारभेदे । [परद्रोहिणि च ।

नृशंस लि० नृन् शंसति शन्नुञ् हिंसायाम् अण् । चातुके, क्रूरे,

नृसिंह पु० ना सिंहः । अंशभ्यां मनुष्यसिंहाकृतियुक्ते

भगवतोऽवतारभेदे ।

नृ नीतौ क्त्रादि० श्रादि० पर० सक० सेट् । नृणाति अनारीत्

अयोपदेयत्वान्न शत्वम् । [नरयति । न शत्वम् ।

नृ नये आ० पर० सक० सेट् चटा० । नरति अनारीत् । णिच्

नेजक पु० निज-शुद्धौ-खुल् । रजके । शोधकमाले लि० ।

नेह लि० नी-हच् । प्रभौ, निर्वाहके नायके, प्रवर्त्तके, प्रापके,

च । स्त्रियां ङीप् । निम्बद्वये पु० ।

नेल न० नयति नीयते वाऽनेन द्रुत् । मन्थनदानि, वस्त्रभेदे,

दृक्मूले, रथे, जटायाम्, नाड्याम्, शलकायाम्, चतुर्षि

च । प्रापवितरि, नयनसाधने, प्रवर्त्तके च लि० ।

नेत्रच्छद पु० नेत्रे छाद्यतेऽनेन छद णिच्-क लुसः । नेत्रपि-

धायके चर्म्मसमये नेत्रपुटे ।

नेत्रपर्यन्त पु० नेत्रयोः पर्यन्तः कोशः सीमा । अपाङ्गे ।

नेत्रमल न० इत० । चक्षुर्मले दूषिकायाम् (पिचुटि) ।

नेत्ररञ्जन न० नेत्रे रञ्ज्यते अनेन रञ्ज-करणे ल्युट् । कज्जले

नेत्ररोगहन् पु० नेत्ररोगं हन्ति हन-क्लिप् । दृष्टिकालीद्वये

तस्य हि नेत्ररोगनाशकत्वं वैद्यके प्रसिद्धम् ।

नेत्राक्षु न० इत० । चक्षुर्जले असुषि । [दृक्भेदे ।

नेत्रोपमफल पु० नेत्रे उपमा यस्य तादृशं फलमस्य । (वादास)

नेत्रौप्रधि(धी) स्त्री० इत० वा ङीप् । अजशृङ्गाम् (गाडुरगिङ्गा) ।

नेदिष्ठ लि० अतिशयेनान्तिकः इच्छन् नेदः देशः । अतिशयनिकटस्थे

नेदीयस् लि० अतिशयेनान्तिकः ईयच्छन् नेदादेशः । अत्यन्त-

समीपस्थे । [नाटकादेरभिनयार्थसंज्ञाभूमी च ।

नेपथ्य न० नी-विच् नयः नेतः पथ्यम् । भूषणे, वेशे, वेशस्थाने,